



JOBS

İşletme Bilimi Dergisi
The Journal of Business Science

Sakarya Üniversitesi / Sakarya University
İşletme Fakültesi / Faculty of Business

i

Cilt/Volume : 4
Sayı/Issue : 1
Yıl/Year : 2016

ISSN:2148-0737

Tübitak Ulakbim, Google Scholar, Copernicus International ve ASOS Index
tarafından taranmaktadır.

Kurucu Sahip/Founder

Prof.Dr. Gültekin YILDIZ

İmtiyaz Sahibi / Owner

Prof.Dr. Kadir ARDIÇ

Editör / Editor

Doç. Dr. Mahmut AKBOLAT

Editör Yardımcısı / Assoc. Editor

Doç.Dr. Mustafa Cahit ÜNĞAN

Doç. Dr. Hakan TUNAHAN

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent SEZEN	Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü
Prof. Dr. Dilaver TENGİLİMOĞLU	Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. Erhan BİRGİLİ	Orhangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Erman COŞKUN	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Hilmi KIRLIOĞLU	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Kadir ARDIÇ	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet BARCA	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Mehveş TARIM	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ	İstanbul Şehir Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan BATMAN	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Rana ÖZEN KUTANİS	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Recai COŞKUN	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Remzi ALTUNIŞIK	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Serkan BAYRAKTAROĞLU	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Sıdika KAYA	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Şevki ÖZGENER	Nevşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Türker BAŞ	Sakarya Üniversitesi

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof.Dr. Kadir ARDIÇ

Doç. Dr. Mahmut AKBOLAT

Doç.Dr. Mustafa Cahid ÜNÇAN

Doç. Dr. Hakan TUNAHAN

Sekreteryä / Secreteriat

Araş. Gör. Osman USLU

Araş. Gör. Gülcan KAHRAMAN

Araş. Gör. Özgün ÜNAL

İşletme Bilimi Dergisi
Cilt:4 Sayı:1 2016

İşletme Bilimi Dergisi'nde yer alan makalelerin bilimsel sorumluluğu yazara aittir. Yayınlanmış eserlerden kaynak gösterilmek suretiyle alıntı yapılabilir.

Scientific responsibility for the articles belongs to the authors themselves. Published articles could be cited in other publications provided that full reference is given.

İşletme Bilimi Dergisi
Üniversitesi İşletme Fakültesi Dekanlığı
Kampüsü 54187 Serdivan/SAKARYA

www.jobs.sakarya.edu.tr
jobs@sakarya.edu.tr

Sakarya
Esentepe

Dergi Hakemleri/ Referes

Prof. Dr. A. Vecdi Can	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Adem Öğüt	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Bardakçı	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşe İrmış	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram Şahin	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram Zafer Erdoğan	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Dilaver Tengilimoğlu	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Durmuş Acar	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Ekrem Tatoğlu	Bahçeşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Erhan Bilgili	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Erhan Birgili	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Erman Coşkun	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih Ertaş	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Prof. Dr. Gülten Gümüştekin	Dumlupınar Üniversitesi
Prof. Dr. Halit Keskin	Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü
Prof. Dr. Hasan Tutar	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Haydar Sur	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Hilmi Kırloğlu	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. İsmet Şahin	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Kadir Ardiç	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Kıymet Çaluyurt	Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Akif Çukurçayır	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Barca	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Sarıışık	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Mehveş Tarım	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Muhsin Halis	Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Nazan Günay	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Nejat Bozkurt	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Nuran Cömert	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan Batman	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer Torlak	Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Rana Kutanis	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Recai Coşkun	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Recep Pekdemir	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Remzi Altunışık	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Selahattin Karabınar	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Selman Aziz Erdem	Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Serap Benligiray	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Serdar Özkan	İzmir Ekonomi Üniversitesi
Prof. Dr. Serkan Bayraktaroğlu	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Şevki Özgener	Nevşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Sıdıka Kaya	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Sima Nart	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Şuayip Özdemir	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Türker Baş	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Ümit Gücenme Gençoğlu	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Vasfi Haftacı	Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Yıldız Özerhan	Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Yusuf Çelik	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet Selçuk Dizkırıcı	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Taş	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Aykut Hamit Turan	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Bayram Topal	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Burcu Candan	Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Burhanettin Zengin	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Cemal Sezer	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Cemal İyem	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Engin Dinç	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Erdoğan Kaygın	Kafkas Üniversitesi
Doç. Dr. Erkan Erdemir	İstanbul Şehir Üniversitesi
Doç. Dr. Faruk Anıl Konuk	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Fikret Çankaya	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Fuat Man	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Hakan Tunahan	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Haluk Bengü	Niğde Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan Latif	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Hayrettin Zengin	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Kemal Can Kılıç	Çukurova Üniversitesi
Doç. Dr. Mahmut Akbolat	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Mahmut Hızıroğlu	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Saraç	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa Cahid Ünğan	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa Kemal Demirci	Dumlupınar Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa Kurt	Yalova Üniversitesi
Doç. Dr. Mutlu Başaran Öztürk	Niğde Üniversitesi
Doç. Dr. Müjdat Özmen	Osmangazi Üniversitesi
Doç. Dr. Nevran Karaca	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Nihal Sütütemiz	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Nilgün Sarıkaya	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Oğuz Işık	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Oğuz Türkay	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Özgür Uğurluoğlu	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Ramazan Aksoy	Bülent Ecevit Üniversitesi
Doç. Dr. Selim Özdemir	Yalova Üniversitesi
Doç. Dr. Senay Yürür	Yalova Üniversitesi
Doç. Dr. Suayyip Çalış	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Tuncay Yılmaz	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Yasemin Özdemir	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Adem Akbıyık	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yağmur Ersoy	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ali Coşkun	Boğaziçi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ayhan Serhateri	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ceren Giderler Atalay	Dumlupınar Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Derya Ergun Özler	Dumlupınar Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Dilek Özceylan	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Esra Dil	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Fatih Burak Gümüş	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Fatma Gamze Bozkurt	Sakarya Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Filiz Konuk	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim Cebeci	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Harun Kırılmaz	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kurtuluş Kaymaz	Uludağ Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Murat Ayanoğlu	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Yıldırım	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nesrin Akca	Kırıkkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Özlem Balaban	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Recep Yılmaz	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Safiye Sencer	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sema Polatçı	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sema Yiğit	Ordu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sema Ülkü	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sümeyra A. Danışman	Mevlana Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Şevki Ulama	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Şule Yıldız	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Tuncay Turaboğlu	Mersin Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Umut Sanem Çiftçi	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Yasin Kerem Gümüş	Sakarya Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Hüseyin İskender	Sakarya Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. İlker Calayoğlu	Okan Üniversitesi

Değerli Okuyucularımız,

İşletme alanında ele alınan çalışmaların yer aldığı İşletme Bilimi Dergi'mizin 4. Cilt ve 1 nolu sayısında bazı değişikliklerle karşınızdayız. Bu değişikliklerin temel sebebi, dergimizin kurulmasında hepimize liderlik eden ve O'nun önderliğinde başladığımız yayın hayatında her zaman desteğimiz olan; aynı zamanda Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi Kurucu Dekanı ve yönetim ve organizasyon alanında çalışan pek çok akademisyen ve ülkemizde önemli görevleri yapmakta olan çok sayıda önemli kişinin hocalığını yapan; değerli hocamız Prof. Dr. Gültekin YILDIZ'ı kaybetmemizdir. Hocamızın bayrağını yere düşürmemek adına ve O'nun gösterdiği ilkeler ışığında, sanki hep yanımızdaymış gibi çalışmaya devam edeceğiz ve dergimizin yaşamını sürdürmeye çaba sarf edeceğiz.

Prof. Dr. Gültekin YILDIZ hocamıza adadığımız bu sayımızla birlikte dergimizde bazı görev değişiklikleri olmuştur. Dergimizin editörlüğünü yapan Prof. Dr. Kadir ARDIÇ dergimizin sahipliği görevini üstlenmiştir. Bu sayıdan itibaren editörlük görevini Doç. Dr. Mahmut AKBOLAT; editör yardımcılığı görevlerini ise Doç. Dr. Mustafa Cahid ÜNGAN ve Doç. Dr. Hakan TUNAHAN yerine getirecektir.

Bu sayımızda 8 makale yayınlanmaktadır. Yrd. Doç. Dr. Önder Büberkökü ve Arş. Gör. Simge Tüzün Şahmaroğlu tarafından yazılan ilk makalede Borsa İstanbul'da işlem gören 10 mevduat bankası için beta katsayılarında meydana gelen değişimin açıklanmasında işlem hacminin etkisi incelenmiştir. Fatma Büşra Polat, Prof. Dr. Kadir Ardiç ve Doç. Dr. Yasemin Özdemir tarafından kaleme alınan ikinci çalışmada lise son sınıf öğrencilerinin kariyer tercihinde etkili olan karar stratejileri, öz-yeterlilik inancı ve psikolojik danışmanlık-rehberlik hizmetleri faktörlerinin öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyi üzerine etkisi incelenmektedir. Gülsüm Yiğit ve Doç. Dr. Şadi Evren Şeker tarafından ele alınan 3 nolu makalede son yıllarda Türkiye'de sıkça tartışılan nükleer enerji santrallerinin yapımı ile ilgili toplum görüşünün analizi yapılmakta ve elde edilen sonuçlar yorumlanmaktadır. 4 Nolu makale Muhammet Caner Kaya ve Prof. Dr. Orhan Batman tarafından hazırlanmış olup; çalışmada Sakarya İlindeki toplantı pazarının arz analizi ortaya konulmaktadır. Cuma Fidan, Doç. Dr. Oğuz Işık ve Mehmet Akif Erişen tarafından yazılan 5. makalede tüketicilerin hastane seçiminde etkili olan faktörlere ilişkin algılamalarını tartışılmaktadır. Arş. Gör. Naciye Güliz Uğur, Yrd. Doç. Dr. Algin Okursoy ve Doç. Dr. Aykut Hamit Turan tarafından yapılan 6. çalışma Türkiye'de yönetim bilişim sistemleri eğitimi veren yükseköğretim kurumlarındaki eğitim stratejileri, yapıları ve hedefleri incelenmektedir. Seymur Zeynalzade, Doç. Dr. Bayram Topal ve Doç. Dr. Ahmet Selçuk Dizkırı tarafından yazılan 7. çalışmada uluslararası ticarete bir ödeme aracı olarak kullanılan akreditif uygulamalarının değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu sayıda yayınlanan son makale Prof. Dr. Vasfi Haftacı ve Rexiti Zainiguli tarafından hazırlanmış olup; çalışmada Çin örneği üzerinde muhasebe uygulamalarına etkili çevresel faktörler üzerinde durulmuştur.

8 makale ile yayınladığımız bu sayımızın bilim insanlarına fayda sağlaması dileklerimizle; bir sonraki sayılarımızda işletmeciliğin güncel çalışmalarını bilim dünyasının hizmetine sunmak için siz değerli bilim insanları ve araştırmacıların katkılarını bekler, saygılar sunarım.

Doç. Dr. Mahmut AKBOLAT

Editör

İÇİNDEKİLER

Beta Katsayılarındaki Değişimin Açıklanmasında İşlem Hacminin Etkisinin İncelenmesi: Banka Hisselerine Dayalı Bir Analiz	1-28
<i>Yrd.Doç.Dr Önder BÜBERKÖKÜ ve Arş.Gör. Simge Tüzün ŞAHMAROĞLU</i>	
Bireysel Kariyer Planlamada Etkili Olan Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma Sakarya Devlet Okulları Örneği	29-65
<i>Fatma Büşra POLAT, Prof.Dr. Kadir ARDIÇ ve Doç.Dr. Yasemin ÖZDEMİR</i>	
Bilgisayarlı Argüman Delphi Yöntemi Kullanılarak Türkiye'de Nükleer Enerji ile İlgili Kamu Görüşününun Araştırılması	67-77
<i>Gülsüm Yiğit ve Doç. Dr. İsmail Evren EKER</i>	
Sakarya'nın Kongre Turizmi Pazarı Analizi: Yerel Paydaşlar Üzerine Bir Araştırma	79-97
<i>Muhammet Caner KAYA ve Prof. Dr. Orhan BATMAN</i>	
Tüketicilerin Hastane Seçiminde Etki Eden Faktörlere İlişkin Algılamaları	99-110
<i>Doç. Dr. Oğuz İplik, Arş. Gör. Mehmet Akif ERGİN ve Cuma Fıdan</i>	
Türkiye'de Yönetim Bilişim Sistemleri Eğitimi ve Yetkinlik Alanı Değerlendirmesi	111-122
<i>Arş. Gör. Naciye Güeliz UĞUR, Yrd. Doç. Dr. Algin OKURSOY ve Doç. Dr. Aykut Hamit TURAN</i>	
İhracatta Akreditifli Ödeme Yönteminin Değerlendirilmesi: Bir Katılım Bankası Örneği	123-140
<i>Seymur ZEYNALZADE, Doç. Dr. Bayram TOPAL ve Doç. Dr. Ahmet Selçuk DİZKIRICI</i>	
Muhasebe Uygulamalarına Etkili Faktörler ve Çin Muhasebe İklimi	141-159
<i>Prof. Dr. Vasfi HAFTACI ve Rexiti ZANLI GUL</i>	

Beta Katsayılarındaki Değişimin Açıklanmasında İşlem Hacminin Etkisinin İncelenmesi: Banka Hisselerine Dayalı Bir Analiz

Yrd. Doç.Dr. Önder BÜBERKÖKÜ

Yüzüncü Yıl Üniversitesi İşletme Fakültesi Finans Bilim Dalı

onderbuber@gmail.com

Arş. Gör. Simge Tüzün Şahmaroğlu

Yüzüncü Yıl Üniversitesi İşletme Fakültesi

stuzun34@yahoo.com

Özet

Bu çalışmada güncel bir yaklaşım olarak BIST'te işlem gören 10 mevduat bankası için beta katsayılarında meydana gelen değişimin açıklanmasında işlem hacminin etkisi incelenmiştir. Bankaların zamanla değişen beta katsayıları Engle (2002) tarafından geliştirilen AR(p)-DCC-GARCH (p,q) modeli ile modellenmiştir. Değişkenler arasındaki eş-zamanlı ilişki analizinde kantil regresyon (Quantile regression) yönteminden yararlanılmıştır. Böylece değişen piyasa koşullarında ilgili değişkenler arasındaki ilişki incelenebilmiştir. Nedensellik analizinde ise Hatemi-J (2012) tarafından geliştirilen asimetrik nedensellik testinden yararlanılmıştır. Bulgular işlem hacmindeki değişimlerin bankaların beta katsayılarındaki değişimlerin açıklanmasında kullanılabilecek bir değişken olabileceğine işaret etmektedir.

Anahtar kelimeler: İşlem Hacmi, Beta Katsayıları, Kantil Regresyon, DCC-GARCH Modeli

EXAMINING THE ROLE OF TRADING VOLUME ON BETA COEFFICIENTS: EVIDENCE FROM TURKISH BANKS

Abstract

In this study, as a new approach, the role of trading volume on time variation in beta coefficients is investigated. The AR(p)-DCC-GARCH (p,q) model, proposed by Engle (2002), is used to obtain the time-varying conditional beta coefficients. Quantile regression is employed to examine the contemporaneous relationship between the variables. Hatemi-J (2012) asymmetric causality test is employed to investigate the causality relationship between the variables. Results show that trading volume can

Beta
Katsayıların
daki
Değişimin
Açıklanma-
sında İşlem
Hacminin
Etkisinin
İncelenmesi:
Banka
Hisselerine
Dayalı Bir
Analiz

**Beta
Katsayılarındaki
Değişimin
Açıklanmasında İşlem
Hacminin
Etkisinin
İncelenmesi:
Banka
Hisselerine
Dayalı Bir
Analiz**

be considered as one of the variables that can explain the time variation in beta coefficients.

Keywords: Trading volume, Beta coefficients, Quantile regression, DCC-GARCH model

Giriş

Finansal piyasalar açısından hisse senedi betaları önemli bir parametreyi ifade etmektedir. Çünkü beta katsayıları firmaların sistematik risk düzeyinin bir göstergesidir. Ayrıca, beta katsayıları sermaye maliyetinin belirlenmesi, risk-getiri ilişkisinin incelenmesi, hisse senetlerinin doğru fiyatlanıp fiyatlanmadığının tespiti, portföy performansının değerlendirilmesi gibi alanlarda da sıklıkla kullanılmaktadır (Mergner ve Bulla, 2008: 771). Bu kadar yoğun bir kullanım alanı bulunan beta katsayıları ise standart CAPM modeli ile tahmin edilebilmektedir. Fakat standart CAPM modeli beta katsayılarının zamanla değişmeyen parametreler olduğu varsayımına dayanmaktadır. Finansal literatüre bakıldığında ise beta katsayılarının zamanla değişen parametreler olduğunun genel olarak kabul edildiği görülmektedir (Fabozzi ve Francis, 1978; Blume, 1971; Choudhry vd., 2010). Fakat beta katsayılarındaki bu değişime ne tür faktörlerin yol açtığı konusunda literatürde bir uzlaşıya varılamadığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Novak (2015: 173) genel bir ifade ile firmaların faaliyet yapısındaki değişimlerin beta katsayılarında değişime yol açabileceğini belirtmiştir. Chiarella vd. (2010:4) ise iktisadi birimlerin davranışındaki değişimlerin beta katsayılarında değişime yol açabileceğini ifade etmişlerdir. Fakat, bu vb. yaklaşımlara rağmen beta katsayılarındaki değişimin nedenlerinin açıklanmasında literatürün daha çok makroekonomik faktörler üzerine odaklandığı görülmektedir (Abel ve Krueger, 1989; Anderson vd., 2005; Shan ve Alles, 2000; Brooks vd., 1998; Mergner ve Bulla, 2008). Çünkü makroekonomik faktörlerdeki değişimlerin birer sistematik risk unsuru olabileceği literatürde genel olarak kabul edilmektedir (Shan ve Alles, 2010: 2). Fakat, bu alandaki çalışmaların sonuçları incelendiğinde genel olarak makroekonomik değişkenlerin beta katsayılarındaki değişimleri açıklama gücünün zayıf kaldığı görülmektedir (Ciner, 2015:277). Bu nedenle, Ciner (2015) güncel bir yaklaşım olarak beta katsayılarındaki değişimin açıklanmasında işlem hacminin rolünün incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Nitekim literatürdeki çalışmalara bakıldığında da işlem hacminin sistematik riskin bir parçası olduğu ve bu kanal ile hisse senedi getirileri üzerinde etkili olabileceğini ifade eden çalışmaların da olduğu

görülmektedir (Morgan,1976: 498; Karpoff, 1987:116). Böyle bir yaklaşımın temel mantığı ise işlem hacminin piyasa dönük bilgi akışını temsil eden bir değişken olduğunun varsayılmasıdır. İşlem hacmi bu şekilde tanımlandığında piyasaya gelen yeni bilgiler öncelikle işlem hacminde değişimlere yol açmaktadır. Bu yeni bilgiye göre verilen alım-satım kararları da hem hisse senetlerinin hem de piyasa getiri oranlarının değişmesine sebep olabilmektedir. Beta katsayıları da zaten hisse senedi getirilerinin piyasa getirileri ile birlikte hareketinin bir ölçütü olduğundan bu durum beta katsayılarının da değişmesine yol açabilmektedir. Bu mekanizma da işlem hacmindeki değişimlerin beta katsayılarındaki değişimlerin açıklanmasında kullanılabilir bir değişken olabileceği anlamına gelmektedir (Ciner, 2015). Ayrıca, literatürde işlem hacmi ile hisse senedi getirileri arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan ve Copeland (1976) ile Jennings vd. (1981) tarafından geliştirilen Ardışık Bilgi Hipotezi (Sequential Information Hypothesis), Clark (1973) ile Epps ve Epps (1976) tarafından geliştirilen Karışık Dağılımlar Hipotezi (Mixture Distribution Hypothesis) ile Delong vd. (1990) tarafından geliştirilen Gürültücü İşlemciler Hipotezleri (Noise-Traders Hypothesis) dikkate alındığında bunların genel olarak işlem hacmi ile hisse senedi getirileri arasında pozitif ve güçlü bir ilişki olduğunu ifade ettikleri bilinmektedir. Standart CAPM modelinin de hisse senedi getirileri ile beta katsayıları arasında güçlü bir ilişki olduğu varsayımına dayandığı düşünüldüğünde işlem hacmi ile beta katsayıları arasında bir ilişki olup olmadığının incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir (Ciner, 2015: 277). Bu nedenle güncel bir yaklaşım olarak bu çalışmada beta katsayılarındaki değişimin açıklanmasında işlem hacminin etkisi üzerinde durulmuştur. Bu alandaki literatüre bakıldığında ise güncel bir yaklaşım olması nedeniyle sadece Ciner'in (2015) çalışmasına rastlanmaktadır. Ciner (2015) değerli maden sektöründe faaliyet gösteren 28 ABD şirketini incelediği çalışmasında özellikle kantil regresyon yöntemi kullanıldığında beta katsayılarındaki değişimin açıklanmasında işlem hacminin de etkili bir değişken olabileceğine dair bazı bulgular olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bu çalışma da bu güncel yaklaşım dikkate alınarak BIST'te işlem gören mevduat bankaları için beta katsayılarındaki değişimin açıklanmasında işlem hacminin etkisi incelenmiştir. Çalışmanın literatüre katkısı ise şu şekilde ifade edilebilir: Öncelikle, bu alandaki literatür henüz oldukça yeni olduğundan bilindiği kadarıyla bu konu henüz Türk hisse senedi piyasaları için incelenmemiştir. İkinci olarak bu çalışmada değişkenler arasındaki eşzamanlı ilişki (contemporaneous relationship) analizinde standart EKK veya ona dayanan yöntemlerden değil Koenker ve Bassett (1978) tarafından geliştirilen kantil regresyon yönteminden

**Beta
Katsayılarındaki
Değişimin
Açıklanmasında İşlem
Hacminin
Etkisinin
İncelenmesi:
Banka
Hisselerine
Dayalı Bir
Analiz**

4

yararlanılmıştır. Çünkü bu yöntem klasik EKK yönteminin aksine, serilerin normal dağılıma uymadığı ve sapan değerlerin bulunduğu durumlarda daha güvenilir sonuçlar vermektedir. Daha da önemlisi, bu yöntem bağımlı değişkenin dağılımının tamamına odaklanabilmektedir. Böylece değişkenler arasındaki ilişkinin farklı piyasa koşulları dikkate alınarak incelenmesine imkan vermektedir (Vu vd., 2014: 443; Chevapatrakul, 2015: 2). Örneğin, bu yöntemde beta katsayılarındaki değişimin oldukça yüksek veya oldukça düşük veya genel olarak ortalama bir seyir izlediği dönemlerde işlem hacminin beta katsayıları üzerindeki etkisinin ne olduğu incelenmektedir¹. Böylece değişkenler arasındaki ilişki aslında finansal piyasaların dinamik yapısı dikkate alınarak incelenmiş olmaktadır. Üçüncü olarak ilgili literatüre bakıldığında nedensellik analizinde genelde Granger nedensellik testi gibi simetrik nedensellik testlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada ise değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin analizinde Hatemi-J (2012) tarafından geliştirilen asimetrik nedensellik testinden yararlanılmıştır. Böyle bir yaklaşım sergilenmesinin nedeni ise bu testin ilgili değişkenlerdeki pozitif ve negatif şokları ayrıştırabilmesi ve böylece örneğin işlem hacmindeki artışlarla beta katsayılarındaki artışlar ve / veya işlem hacmindeki düşüşlerle beta katsayılarındaki düşüşler arasındaki nedensellik ilişkisinin ayrı ayrı incelenmesine imkân verebilmesidir. Dördüncü olarak, bu çalışmada Türk hisse senedi piyasasını inceleyen birçok çalışmanın aksine beta katsayılarının tahmininde Engle (2002) tarafından geliştirilen AR(p)-DCC-GARCH(p,q) modelinden yararlanılmıştır. Böylece, hem beta katsayılarının zamanla değişmesine izin verilmiş hem de ilgili finansal serilerin karakteristik özellikleri daha iyi modellenebilmiştir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde veri ve metodoloji açıklanmakta üçüncü bölümde bulgular değerlendirilmekte son bölümde ise sonuç kısmı yer almaktadır.

I. Veri ve Metodoloji

Veri

Çalışmada BIST'te işlem gören AKBANK, Alternatifbank, Halkbankası, Garanti Bankası, İş Bankası, Şekerbank, TEB, Tekstilbank, Yapı Kredi Bankası ve Vakıfbank incelenmiştir. Bu bankaları temsilen

¹Nitekim, bu yöntemin finansal değişkenleri içeren analizlerde giderek yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bu kapsamdaki bazı çalışmalar için bkz: Chuang vd., (2009), Lee ve Li (2012), Baur (2013), Ciner, (2015).

çalışmada sırasıyla AKBNK, ALTBNK, HLKBNK, GRNBNK, ISBNK, SKRBNK, TEBNK, TKSBNK, YPKBNK ve VKFBNK ifadeleri kullanılmıştır². Çalışma 1 Ocak 2002 ile 8 Nisan 2015 dönemini kapsamakta ve günlük verilerden oluşmaktadır. Fakat halka açılma tarihlerindeki farklılıktan dolayı başlangıç tarihi Vakıfbank için Kasım 2005, Halkbankası içinse Mayıs 2007'dir. Çalışmada piyasa getirisini temsilen BIST100 endeksi kullanılmıştır. Tüm veriler FINNET'ten temin edilmiştir.

Metodoloji

Kantil Regresyon Yöntemi

Çalışmada beta katsayıları ile işlem hacmi arasındaki eş-zamanlı (contemporaneous relationship) ilişki analizinde Ciner'in (2015) çalışmasında olduğu gibi Denklem (1)'de gösterilen model yapısı kullanılmıştır:

$$\Delta beta_t = \mu + \gamma \ln vol_t + \xi_t \quad (1)$$

Burada $\Delta beta_t$, $(beta_t - beta_{t-1})$ şeklinde hesaplanan beta değerlerindeki değişimi, $\ln vol_t$ işlem hacmini; μ, γ, ξ_t ise sırasıyla sabit terim, eğim parametresi ve hata terimini ifade etmektedir. Bu denklem kantil regresyon yöntemi cinsinden ise Denklem (2)'deki gibi ifade edilmektedir:

$$q_\tau(\Delta beta_{it} | \ln vol_t) = \mu_\tau + \gamma_\tau \ln vol_t + \xi_{\tau i} \quad (2)$$

Denklem (2)'deki modelin parametreleri ise Denklem (3)'te gösterilen modelin linear programlama yöntemi kullanılarak minimize edilmesi ile tahmin edilmektedir.

$$\min_{\omega_\tau, \phi_\tau} \sum_{t=1}^T p_\tau (rtn_{it} - \omega_\tau - \phi_\tau \ln vol_t) \quad (3)$$

Burada p_τ kontrol fonksiyonunu (check function) ifade etmektedir.

Standart EKK yönteminde olduğu gibi kantil regresyon yönteminde de değişkenlerin durağan olması gerekmektedir. Bu nedenle beta katsayılarının elde edilmesinde kullanılan BIST100 endeksi ve hisse senedi fiyatları fark durağan süreç; işlem hacmi ise trend durağan bir süreç olarak

² Normalde, Denizbank ve Finansbank hisseleri de BIST'te işlem görmektedir. Fakat, bu bankaların çalışma dönemini kapsayan önemli bir zaman dilimi için halka açıklık oranlarının % 1'in altında olması nedeniyle hisse senedi fiyatlarındaki hareketlerin bankaların genel durumunu yansıtmaktan uzak olacağı düşünülmüş, bu nedenle de bu bankalar çalışmaya dahil edilmemiştir.

**Beta
Katsayılarındaki
Değişimin
Açıklanmasında İşlem
Hacminin
Etkisinin
İncelenmesi:
Banka
Hisselerine
Dayalı Bir
Analiz**

modellenmiştir. Bir diğer ifade ile çalışmada kullanılan logaritmik BIST100 endeksi ve hisse senedi fiyatları düzey değerlerinde durağan olmadığından serilerin logaritmik birinci farkı alınarak durağan hale getirilmiştir³. İşlem hacmi serilerine gelince literatürde işlem hacmi serilerinin trend durağan bir seri olduğunu ifade eden çalışmaların olduğu görülmektedir (Gallant vd., 1992: 205; Campbell vd., 1993: 909; Lee ve Rui, 2002: 57; Gebka ve Wohar, 2013: 146). Ayrıca, Ciner (2015: 279) de çalışmasında işlem hacmini trend durağan bir seri olarak modellediğinden çalışma bulgularının karşılaştırılmasını kolaylaştırmak amacıyla bu çalışmada da işlem hacmi serisi trend durağan bir seri olarak modellenmiştir. Bu nedenle, belirtilen çalışmalarla uyumlu olacak şekilde işlem hacmi serileri Denklem (4)'te gösterildiği gibi doğrusal (t) ve doğrusal olmayan trend (t^2) bileşenleri üzerine regrese edilmiş ve bu modelden elde edilen kalıntı (resid) değerleri trend bileşenlerinden arındırılmış işlem hacmi serisi olarak ($\ln vol_t$) De

$$\ln vol_t = \omega + \phi_1 t + \phi_2 t^2 + \xi_t \quad (4)$$

Çalışmada kantil regresyon yönteminin kullanılmasının ise bazı nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle literatürde belirtildiği gibi serilerin normal dağılıma uymadığı ve sapan değerlerin bulunduğu durumlarda EKK tahmin sonuçlarının güvenilirliği azalmaktadır. Ayrıca, EKK yöntemi bağımlı değişkenin şartlı dağılımının sadece ortalama bölgesine odaklanmaktadır. Bu nedenle de incelenen dönem için değişkenler arasındaki ortalama ilişkiyi yansıtabilmektedir. Halbuki bağımlı değişkenin çarpık bir dağılım sergilemesi durumunda şartlı dağılımın orta bölgesinin serinin dağılımının bütünü temsil etmesi zorlaşmaktadır. Kantil regresyon yöntemi ise modelin hata terimlerinin mutlak değerlerinin asimetric olarak ağırlıklandırılmasına dayandığından sapan değerlere karşı dirençlidir (Kang ve Liu, 2014: 358). Ayrıca, bu yöntem serilerin normal dağılıma uymadığı durumunda da tutarlı sonuçlar vermektedir. Dahası, bu yöntem yarı-parametrik (semi-parametric) bir yöntem olduğundan hata terimlerinin dağılımı konusunda herhangi bir varsayımda bulunulmasına da gerek olmamaktadır (Chevapatrakul, 2015: 3). En önemlisi ise bu yöntem bağımlı değişkenin dağılımının tamamına odaklanabilmektedir. Böylece değişkenler arasındaki ilişkinin farklı piyasa koşulları dikkate alınarak incelenmesine imkan vermektedir (Vu vd., 2014: 443; Chevapatrakul, 2015: 2).

Bu açıklamalara ilaveten, literatüre bakıldığında kantil regresyon yöntemini uygulayan çalışmaların genelde bağımlı değişkenin şartlı

³ Bu kısma ilişkin test sonuçlarına bulgular kısmında değinilecektir.

dağılımını üç farklı bölgeye ayırdığı görülmektedir. Bu bölgeler düşük kantil bölgesi, orta kantil bölgesi ve yüksek kantil bölgesi olarak tanımlanabilir. Tüm dağılımın 0.05'lik kantillere bölündüğü düşünüldüğünde 0.05 ile 0.40. kantiller arası düşük, 0.45 ile 0.60. kantiller arası orta, 0.65 ile 0.95. kantiller arası ise yüksek kantil bölgesi olarak tanımlanmaktadır (Lee ve Zheng, 2011: 1918). Bu noktanın konumuz açısından önemi ise şudur: düşük kantil bölgesi banka betalarındaki değişimin oldukça düşük olduğu bölgeyi temsil etmektedir. Dolayısıyla, bu bölgeye ait kantil değerleri kullanılarak değişkenler arasındaki ilişki incelendiğinde aslında gelişmelerin banka betalarını oldukça az etkilediği dönemlerde işlem hacminin banka betaları üzerindeki etkisi incelenmiş olmaktadır. Yüksek kantil bölgesi dikkate alındığında ise aslında banka betalarındaki değişimin oldukça yükseldiği dönemlerde işlem hacminin beta katsayılarını nasıl etkilediğinin incelenmiş olmaktadır (Chevapatrakul, 2015: 2; Chevapatrakul, 2014: 126).

AR(p)-DCC-GARCH(p,q) Modeli

Çalışmada zamanla değişen şartlı beta katsayılarının elde edilmesinde Engle (2002) tarafından geliştirilen DCC-GARCH(p,q) modelinden yararlanılmıştır. DCC-GARCH (1,1) modelinde şartlı varyans-kovaryans matrisi iki aşamada hesaplanmaktadır. İlk aşamada hem hisse senedi hem de piyasa getirisi için tekil (univariate) AR(1)-GARCH(1,1) modelleri tahmin edilmekte, ikinci aşamada ise ilk aşamada elde edilen standardize edilmiş hata terimleri kullanılarak Engle (2002) tarafından geliştirilen DCC modelinin şartlı korelasyon değerlerinin parametreleri tahmin edilmektedir. AR(1)-GARCH(1,1) modeli Denklem (5) getiri (mean), Denklem (6) ise varyans denklemini gösterecek şekilde aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$$r_t = \mu + \varepsilon_t, \varepsilon_t = \sigma_t v_t, v_t \sim (0,1) \quad (5)$$

$$h_t = \omega_0 + \alpha_i \varepsilon_{t-1}^2 + \beta_j h_{t-1} \quad (6)$$

Burada, ω_0 sabit terimi, α_i ARCH, β_j ise GARCH parametresini göstermekte ve ilgili parametreler $\omega_0 > 0$, $\alpha_i > 0$, $\beta_j > 0$, $\alpha_i + \beta_j < 1$ olacak şekilde tanımlanmaktadır. Çoklu şartlı varyans-kovaryans matrisi (H_t) ise Denklem (7)'de gösterildiği gibi hesaplanmaktadır:

$$H_t = D_t R_t D_t \quad (7)$$

Burada D_t , tekil AR(1)-GARCH(1,1) modellerinden elde edilen zamanla değişen şartlı standart sapmanın diagonal matrisini; R_t ,

Beta Katsayılarındaki Değişimin Açıklanmasında İşlem Hacminin Etkisinin İncelenmesi: Banka Hisselerine Dayalı Bir Analiz

$R_t = \text{diag}\{Q_t\}^{-1/2} Q_t \text{diag}\{Q_t\}^{-1/2}$ şeklinde tanımlanan zamanla değişen korelasyon matrisini; $Q_t, Q_t = (1 - \alpha - \beta)\bar{Q} + \alpha\varepsilon_{t-1}\varepsilon_{t-1}^T + \beta Q_{t-1}$ şeklinde ifade edilen dinamik korelasyon yapısını, \bar{Q} şartsız (unconditional) korelasyon matrisini, ε_t ise standardize edilmiş hata terimi vektörünü ifade etmektedir. Bu kapsamda zamanla değişen şartlı beta katsayıları β_{it-1} ise Denklem (8)'teki gibi hesaplanmaktadır:

$$\beta_{it-1} = \frac{\text{cov}(r_{i,t}, r_{m,t} | I_{t-1})}{\text{var}(r_{m,t} | I_{t-1})} \quad (8)$$

Burada r_{it} ve $r_{m,t}$ ($t-1$) dönemindeki bilgi setine bağlı olarak oluşan hisse senedi ve piyasa getirisini ifade etmektedir. Denklem payında yer alan şartlı kovaryans ile paydasında yer alan şartlı varyans değerleri ise daha önce açıklandığı şekilde AR(p)-DCC-GARCH(p,q) modellerinden elde edilebilmektedir.

Hatemi-J(2012) Asimetrik Nedensellik Testi

Değişkenler arasındaki nedensellik analizinde ise Hatemi-J (2012) tarafından geliştirilen asimetrik nedensellik testinden yararlanılmıştır. Hatemi-J (2012) testi Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testi gibi nedensellik analizinde serilerin düzey değerlerini dikkate almaktadır. Fakat Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testinden farklı olarak bu test değişkenler arasındaki asimetrik nedensellik ilişkisine izin vermektedir. Bir diğer ifade ile orijinal seriye ait kümülatif negatif ve kümülatif pozitif şokları birbirinden ayırıştırarak herhangi bir değişkendeki negatif bir değişimin bir diğer ifadeyle azalışın diğer bir değişkende de bir azalışa yol açıp açmadığı ve / veya herhangi bir değişkendeki bir artışın diğer bir değişkende de bir artışa yol açıp açmadığını sınavabilmektedir.

Hatemi-J (2012) testi için y_{1t} ve y_{2t} , iki bütünleşik seri olacak şekilde, Denklem (9) ve (10)'da gösterildiği gibi birer rassal yürüyüş süreci olarak tanımlanabilir:

$$y_{1t} = y_{1t-1} + \varepsilon_{1t} = y_{1,0} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i} \quad (9)$$

$$y_{2t} = y_{2t-1} + \varepsilon_{2t} = y_{2,0} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i} \quad (10)$$

Burada $y_{1,0}$ ve $y_{2,0}$ sabit başlangıç değerlerini ε_{1i} ve ε_{2i} ise hata terimlerini göstermektedir. Bu kapsamda ε_{1i} ve ε_{2i} için pozitif şoklar sırasıyla $\varepsilon_{1i}^+ = \max(\varepsilon_{1i}, 0)$ ve $\varepsilon_{2i}^+ = \max(\varepsilon_{2i}, 0)$ şeklinde, negatif şoklar ise sırasıyla $\varepsilon_{1i}^- = \min(\varepsilon_{1i}, 0)$ ve $\varepsilon_{2i}^- = \min(\varepsilon_{2i}, 0)$ şeklinde tanımlanmaktadır. Bu nedenle ε_{1i} ve ε_{2i} $\varepsilon_{1i} = \varepsilon_{1i}^- + \varepsilon_{1i}^+$ ve $\varepsilon_{2i} = \varepsilon_{2i}^- + \varepsilon_{2i}^+$ şeklinde ifade edilebilir. Böylece Denklem (9) ve (10) yeniden Denklem (11) ve (12)'de gösterildiği gibi yazılabilir:

$$y_{1t} = y_{1t-1} + \varepsilon_{1t} = y_{1,0} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^+ + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^- \quad (11)$$

$$y_{2t} = y_{2t-1} + \varepsilon_{2t} = y_{2,0} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^+ + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^- \quad (12)$$

Bundan sonraki aşama ise belirtilen bu kümülatif pozitif ve kümülatif negatif değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin incelenmesidir. Bu amaçla da nedensellik analizinde kullanılacak gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Çalışmada bu amaçla Hatemi-J(2012) tarafından tavsiye edilen ve yeni bir bilgi kriteri olan HJC kriteri kullanılmıştır.

III. Bulgular

Çalışmada öncelikle her bir banka için zamanla değişen şartlı beta katsayılarının elde edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla logaritmik hisse senedi getirileri ile logaritmik BIST100 endeksi getirisi dikkate alınarak AR(1)-DCC-GARCH(p, q) modeli tahmin edilmiş ve sonuçlar Tablo 1, 2 ve 3'te gösterilmiştir⁴. Sonuçlar incelendiğinde her durumda ARCH ve ARCH parametrelerinin pozitif ve istatistiki olarak anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, her durumda ARCH ve GARCH parametreleri toplamının birden küçük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, bulgular varyansın pozitif olma koşulu ile kovaryans durağanlık koşulunun her

⁴Öncesinde hem logaritmik hisse senedi fiyatlarına hem de BIST100 endeksine trendli ve trendsiz modeller dikkate alınarak ADF (Augmented Dickey Fuller) ve PP (Philips Perron) birim kök testleri uygulanmıştır. Bulgular hem hisse senetlerinin hem de BIST100 endeksinin birinci farkı alındığında durağan hale geldiğine işaret etmiştir. Yer kısıtı nedeniyle sonuçlar burada gösterilmemiştir. Talep edilmesi halinde yazardan temin edilebilir.

Beta Katsayılarındaki Değişimin Açıklanmasında İşlem Hacminin Etkisinin İncelenmesi: Banka Hisselerine Dayalı Bir Analiz

durumda sağlandığına işaret etmektedir. θ_1 ve θ_2 parametrelerine bakıldığında da bu parametrelerin de her durumda pozitif ve istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu da değişkenler arasındaki şartlı korelasyon değerlerinin zamanla değiştiği anlamına gelmektedir. Ayrıca, standardize edilmiş hata terimleri ile standardize edilmiş hata terimlerinin karelerine uygulanan Ljung-Box Q (k) ve Q^2 (k) test istatistikleri de %1 anlamlılık düzeyinde otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının giderildiğini göstermektedir. Bu kapsamda elde edilen beta katsayılarının ortalama değerlerine bakıldığında ise bu değerlerin 0.746 ile 1.33 arasında değiştiği anlaşılmaktadır.

Tablo 1: AR(1)-DCC-GARCH (1,1) Model Tahmin Sonuçları

	AKBNK	BIST100	ISBNK	BIST100
Getiri denklemi				
C(M)	0.0011*(0.008)	0.0012*(0.00)	0.0009**(0.029)	0.0012*(0.000)
AR(1)	0.0039(0.833)	0.0219(0.240)	0.0020(0.913)	0.0219(0.238)
Varyans denklemi parametreleri				
C(V) *10 ⁴	0.1348**(0.018)	0.083*(0.006)	0.1872*(0.030)	0.0832*(0.006)
Arch	0.0739*(0.000)	0.1016*(0.00)	0.0731*(0.000)	0.1016*(0.000)
Garch	0.9097*(0.000)	0.8787*(0.00)	0.9019*(0.000)	0.8788*(0.000)
a+b	0.9836	0.9804	0.9751	0.9804
Log LL	7459.085	8755.326	7471.02	8755.326
DCC model sonuçları				
θ_1	0.0385*(0.000)		0.0418*(0.000)	
θ_2	0.9222*(0.000)		0.9350*(0.000)	
Corr	0.856*(0.000)		0.8820*(0.000)	
LogL	18405.032		18768.4	
Beta	1.270		1.303	
Q(50)	48.221(0.545)	53.046(0.357)	52.23(0.387)	63.740(0.092)
Q ² (50)	64.391(0.083)	23.760(0.999)	50.435(0.456)	50.792(0.442)
	GRNBANK	BIST100	YPKBANK	BIST100
Getiri denklemi				
C(M)	0.0012*(0.005)	0.0012*(0.00)	0.0011*(0.013)	0.0012*(0.00)
AR(1)	-0.0062(0.746)	0.0219(0.238)	0.037*** (0.061)	0.0209(0.261)
Varyans denklemi parametreleri				
C(V)*10 ⁴	0.0630(0.408)	0.0832*(0.006)	0.1547**(0.015)	0.0846*(0.007)
Arch	0.0452*** (0.081)	0.1016*(0.000)	0.0869*(0.000)	0.1028*(0.000)
Garch	0.9479*(0.000)	0.8787*(0.000)	0.8965*(0.000)	0.8773*(0.000)
a+b	0.9931	0.9804	0.9834	0.9801
LogL	7303.34	8755.326	7337.53	8731.97
DCC model sonuçları				
θ_1	0.0365*(0.000)		0.0278*(0.000)	

θ_1	0.9556*(0.000)		0.9680*(0.000)	
Corr	0.8639*(0.000)		0.8288*(0.000)	
LogL	18462.73		17954.69	
Beta	1.348		1.246	
Q(50)	37.888(0.896)	50.129(0.468)	61.218(0.132)	38.685(0.877)
Q ² (50)	56.258(0.252)	67.410(0.051)	54.405(0.310)	42.104(0.778)

*,**,***, sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki değerler olasılık değerleridir. "a+b" ARCH ve GARCH parametreleri toplamını ifade etmektedir. "Corr" şartlı korelasyon değerinin ortalamasını, "LogL" ise log likelihood değerini ifade etmektedir. Standart hatalar Bollerslev ve Wooldridge (1992) yaklaşımı ile elde edilmiştir.

Tablo 2: AR(1)-DCC-GARCH(1,d,1) Model Tahmin Sonuçları

	ALTBNK	BIST100	SKRBNK	BIST100
Getiri denklemi				
C(M)	0.0007**(0.049)	0.0012*(0.00)	0.0007(0.123)	0.0012*(0.00)
AR(1)	-0.0152(0.532)	0.0231(0.215)	0.043***(0.091)	0.0181(0.329)
Varyans denklemi parametreleri				
C(V)*10 ⁴	0.4012**(0.038)	0.0837(0.006)	0.4215*(0.003)	0.0843*(0.006)
Arch	0.1741*(0.000)	0.1022*(0.000)	0.1808*(0.000)	0.1019*(0.000)
Garch	0.7943*(0.000)	0.8781*(0.000)	0.7888*(0.000)	0.8780*(0.000)
a+b	0.9684	0.9803	0.9696	0.9799
LogL	7406.61	8749.17	7237.45	8742.94
DCC model sonuçları				
θ_1	0.0142*(0.000)		0.0563*(0.002)	
θ_2	0.9808*(0.007)		0.9108*(0.000)	
Corr	0.4570*(0.000)		0.5651*(0.000)	
LogL	16692.5		16719.6	
Beta	0.746		0.9095	
Q(50)	58.102(0.202)	45.14(0.668)	46.401(0.618)	41.478(0.799)
Q ² (50)	33.705(0.963)	37.822(0.897)	63.007(0.102)	31.723(0.979)
TKSBNK				
BIST100				
TEBNK				
BIST100				
Getiri denklemi				
C(M)	0.00016(0.721)	0.0012*(0.000)	0.0011*(0.014)	0.0012*(0.000)
AR(1)	-0.0481**(0.044)	0.0219(0.238)	0.0175(0.434)	0.0219(0.238)
Varyans denklemi parametreleri				
C(V)*10 ⁴	0.4309(0.283)	0.0832*(0.006)	0.1891*(0.028)	0.0832*(0.006)
Arch	0.1512***(0.053)	0.1016*(0.000)	0.0899*(0.000)	0.1016*(0.000)
Garch	0.8249*(0.000)	0.8788*(0.000)	0.8941*(0.000)	0.8788*(0.000)
a+b	0.9762	0.9804	0.9840	0.9804
LogL	6944.38	8755.326	7356.28	0.8788
DCC model sonuçları				
θ_1	0.0546*(0.000)		0.0409*(0.001)	

**Beta
Katsayıların
daki
Değişimin
Açıklanma-
sında İşlem
Hacminin
Etkisinin
İncelenmesi:
Banka
Hisselerine
Dayalı Bir
Analiz**

Beta
Katsayılarındaki
Değişimin
Açıklanmasında İşlem
Hacminin
Etkisinin
İncelenmesi:
Banka
Hisselerine
Dayalı Bir
Analiz
12

θ_2	0.8886*(0.000)		0.9456*(0.000)	
Corr	0.5582*(0.000)		0.5385*(0.000)	
LogL	16370.89		16855.86	
Beta	0.980		0.870	
Q(50)	61.109(0.135)	54.578(0.304)	51.120(0.429)	59.143(0.176)
Q ² (50)	70.02**(0.032)	54.699(0.300)	32.006(0.977)	44.761(0.682)

*,**,***, sırasıyla %1,%5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki değerler olasılık değerleridir. "a+b" ARCH ve GARCH parametreleri toplamını ifade etmektedir. "Corr" şartlı korelasyon değerinin ortalamasını, "LogL" ise log likelihood değerini ifade etmektedir. Standart hatalar Bollerslev ve Wooldridge (1992) yaklaşımı ile elde edilmiştir.

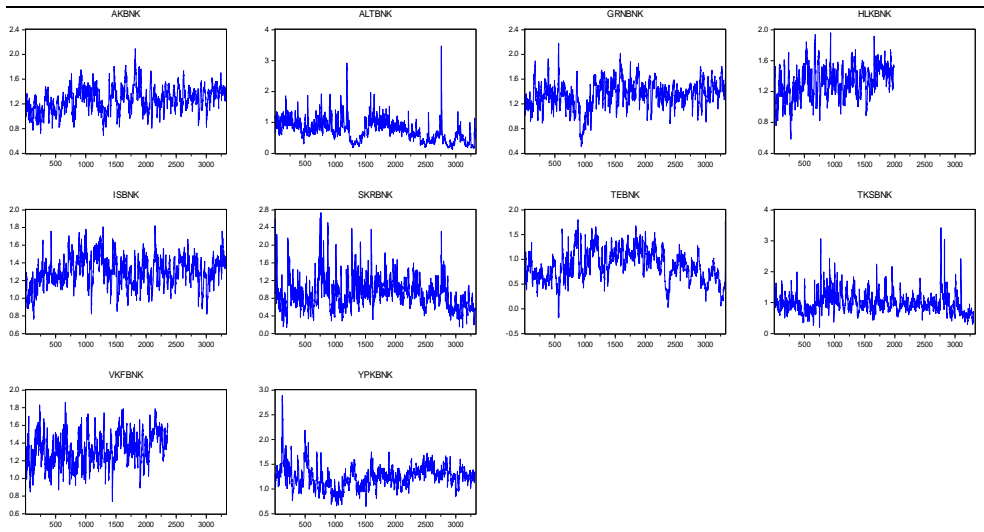
Tablo 3: AR(1)-DCC-GARCH(1,d,1) Model Tahmin Sonuçları

	VKFBNK	BIST100	HLKBNK	BIST100
Getiri denklemi				
C(M)	0.0008***(0.09)	0.0012*(0.00)	0.0008(0.182)	0.0012*(0.001)
AR(1)	0.0478**(0.027)	0.0156(0.476)	0.0384(0.139)	0.0090(0.708)
Varyans denklemi parametreleri				
C(V)*10 ⁴	0.2778**(0.014)	0.1105*(0.005)	0.2808(0.195)	0.0958**(0.012)
Arch	0.0850*(0.000)	0.1138*(0.000)	0.0767**(0.028)	0.1119*(0.000)
Garch	0.8769*(0.000)	0.8532*(0.000)	0.8864*(0.000)	0.8606*(0.000)
a+b	0.9618	0.9670	0.9631	0.9725
LogL	5308.46	6381.56	4424.21	5373.38
DCC model sonuçları				
θ_1	0.0377*(0.000)		0.0340*(0.000)	
θ_2	0.9542*(0.000)		0.9534*(0.000)	
Corr	0.8405*(0.000)		0.8327*(0.000)	
LogL	13201.908		10944.95	
Beta	1.330		1.325	
Q(50)	51.121(0.429)	59.143(0.176)	66.684(0.057)	59.615(0.165)
Q ² (50)	32.006(0.977)	44.761(0.683)	49.165(0.507)	51.067(0.432)

*,**,***, sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki değerler olasılık değerleridir. "a+b" ARCH ve GARCH parametreleri toplamını ifade etmektedir. "Corr" şartlı korelasyon değerinin ortalamasını, "LogL" ise log likelihood değerini ifade etmektedir. Standart hatalar Bollerslev ve Wooldridge (1992) yaklaşımı ile elde edilmiştir.

Ayrıca, beta değerlerinin genel seyrine bakıldığında da (Şekil 1) beta katsayılarının sabit olmayıp zamanla değişen parametreler oldukları anlaşılmaktadır. Fakat Ciner (2015) yine de beta katsayılarının zamanla değişip değişmediğinin test edilmesini tavsiye etmiştir. Bu amaçla da çalışmada beta katsayılarında yapısal değişimler olup olmadığını yapısal kırılma testleri ile incelemiştir. Bu doğrultuda, bu çalışmada da diğerlerinin yanı sıra Narayan ve Narayan (2010) tarafından da kullanılan Quandt-Andrew (1993) çoklu yapısal kırılma testine ait $Max L I$,

Exp LR F ve *Ave LR F* test istatistiklerinden yararlanılmıştır⁵. Tüm bu test istatistiklerinin H_0 hipotezi “serilerde yapısal değişim yoktur” şeklindedir. Bu test istatistiklerine ait sonuçlar Tablo 4’te sunulmuştur. Sonuçlar incelendiğinde tüm test istatistiklerinin %5 anlamlılık düzeyinde yapısal değişimler olmadığını ifade eden H_0 hipotezini reddettiği görülmektedir. Dolayısıyla, beta katsayılarının tamamının yapısal değişimler içerdiği anlaşılmaktadır. Bu durum da beta katsayılarının sabit bir değişken olmadığı aksine zamanla değişen parametreler olduğu anlamına gelmektedir.



Şekil 1: AR(1)-DCC-GARCH(1,1) Modelinden Elde Edilen Zamanla Değişen Şartlı Beta Katsayıları

Tablo 4: Quandt-Andrew (1993) Testi Sonuçları

	Max LR F	Exp LR F	Ave LR F
AKBNK	681.867*(0.000)	335.0186*(0.000)	274.052*(0.000)
ALTBNK	1157.71*(0.000)	572.725*(0.000)	569.961*(0.000)
GRNBK	619.55*(0.000)	303.86*(0.000)	157.128*(0.000)
HLKBNK	334.212*(0.000)	161.498*(0.000)	175.494*(0.000)
ISBNK	337.813*(0.000)	163.809*(0.000)	58.607*(0.000)
SKRBNK	501.540*(0.000)	243.820*(0.000)	102.554*(0.000)
TEBNK	595.807*(0.000)	291.509*(0.000)	210.39*(0.000)
TKSBNK	178.09*(0.000)	81.754*(0.000)	42.292*(0.000)

⁵ Bu test istatistiği Max Wald F, Exp Wald F ve Ave Wald F olmak üzere üç test istatistiğini daha içermektedir. Fakat bu test istatistikleri daha çok non-linear model yapıları için geçerli olduğundan bu çalışmada bu test istatistikleri üzerinde durulmamıştır.

Beta Katsayılarındaki Değişimin Açıklanmasında İşlem Hacminin Etkisinin İncelenmesi: Banka Hisselerine Dayalı Bir Analiz

14

VKFBNK	402.81*(0.000)	195.968*(0.000)	172.364*(0.000)
YPKBNK	268.099*(0.000)	127.970*(0.000)	106.424*(0.000)

*,** sırasıyla %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Triminaj 0.15 alınmıştır. Parantez içindeki değerler olasılık değerleridir. Quandt-Andrew (1993) testi için verilen olasılık değerleri Hansen (1997) yöntemi dikkate alınarak hesaplanan olasılık değerleridir.

Beta katsayılarının zamanla değişen parametreler olduklarının belirlenmesinin ardından beta katsayılarındaki bu değişimde işlem hacminin rolünün incelenmesine geçilmiştir. Fakat çalışmada öncelikle $(\beta_t - \beta_{t-1})$ şeklinde hesaplanan beta değişimlerinin durağan olup olmadığının incelenmesi gerekmektedir. Bu amaçla uygulanan ADF ve PP birim kök testi sonuçları Tablo 5'te gösterilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde her durumda beta katsayılarındaki değişimlerin durağan olduğu görülmektedir.

Tablo 5: ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Beta değerlerindeki değişim	
	ADF	PP
AKBNK	-57.455*(0.000)	-58.644*(0.000)
GRNBK	-57.538*(0.000)	-58.306*(0.000)
ISBNK	-58.485*(0.000)	-66.125*(0.000)
SKRBNK	-59.964*(0.000)	-81.571*(0.000)
TEBNK	-57.447*(0.000)	-60.394*(0.000)
TKSBNK	-30.823*(0.000)	-79.630*(0.000)
ALTBK	-29.771*(0.000)	-75.224*(0.000)
YPKBNK	-44.025*(0.000)	-62.715*(0.000)
VKFBNK	-50.550*(0.000)	-67.354*(0.000)
HLKBNK	-46.964*(0.000)	-48.054*(0.000)

*, **, sırasıyla %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki değerler olasılık değerleridir. Beta değişimleri eğilim içermediğinden birim kök testlerinde trendsiz model dikkate alınmıştır.

Çalışmada ikinci olarak, logaritmik işlem hacmi serilerinin trend durağan bir süreç izleyip izlemediğinin belirlenmesi amacıyla Denklem (4) tahmin edilmiş ve elde edilen sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur. Sonuçlar incelendiğinde VKFBNK ve HLKBNK için doğrusal trend bileşeninin istatistiki olarak anlamlı olmadığı diğer tüm durumlarda ise tüm değişkenlerin istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle VKFBNK ve HLKBNK için sadece doğrusal olmayan trend bileşeni diğer bankalar içinse hem doğrusal hem de doğrusal olmayan trend bileşenleri dikkate alınarak Denklem (4) tahmin edilmiş ve bu modelden elde edilen

kalıntı değerleri trend bileşenlerinden arındırılmış işlem hacmi serileri olarak kullanılmıştır⁶.

Tablo 6: İşlem Hacmindeki Trend Bileşenlerinin İstatistikî Anlamlılığı ve Birim Kök Testleri

Trend Bileşenlerinin İstatistikî Anlamlılıklarının İncelenmesi				
	C	t	t ²	R ²
ALTBNK	12.326*(0.000)	0.0017*(0.000)	-7e-07*(0.00)	0.285
YPKBNK	17.298*(0.000)	0.0006*(0.000)	-9e-08*(0.00)	0.149
AKBNK	16.004*(0.000)	0.0012*(0.000)	-1e-07*(0.00)	0.628
ISBNK	16.563*(0.000)	0.0018*(0.000)	-3.e-07*(0.00)	0.621
GRNBK	16.381*(0.000)	0.0018*(0.000)	-2e-07*(0.00)	0.769
TKKSBK	11.2446*(0.000)	0.0041*(0.000)	-9e-07*(0.00)	0.428
TEBNK	10.989*(0.000)	0.0047*(0.000)	-1e-06*(0.00)	0.421
SKRBNK	10.903*(0.000)	0.0054*(0.000)	-1e-06*(0.00)	0.560
HLKBNK	17.247*(0.000)	0.0001(0.212)	6e-07*(0.00)	0.681
VKFBK	17.430*(0.000)	4.40E-05(0.490)	3e-07*(0.000)	0.549
Kalıntılara Uygulanan Birim Kök Testi Sonuçları				
	ADF	PP		
ALTBNK	-6.841*(9)	-37.083*(35)		
YPKBNK	-8.822*(9)	-37.739*(33)		
AKBNK	-12.415*(4)	-41.333*(34)		
ISBNK	-9.992*(9)	-39.484*(32)		
GRNBK	-12.887*(4)	-38.185*(32)		
TKKSBK	-5.907*(9)	-28.765(34)		
TEBNK	-6.474*(11)	-32.865*(34)		
SKRBNK	-9.380*(4)	-31.272*(33)		
HLKBNK	-10.628*(4)	-29.279*(24)		
VKFBK	-12.181*(4)	-32.936*(26)		

*,** , sırasıyla %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Seriler zaten trend bileşeninden arındırıldığından birim kök testleri sadece sabit terim içeren model dikkate alınarak uygulanmıştır.

Bu şekilde elde edilen işlem hacmi serilerine uygulanan ADF ve PP birim kök testi sonuçları ise (Tablo 6 Panel B) her durumda serilerin durağan olduğuna işaret etmektedir. Bu da serilerin trend durağan bir süreç izledikleri anlamına gelmektedir.

Serilerin durağanlık özelliklerinin belirlenmesinin ardından kantil regresyon analizine geçilmiştir⁷. Bu kapsamda elde edilen bulgular Tablo

⁶ Chuang vd. (2012) çalışmasında sadece doğrusal olmayan trend bileşeninin istatistikî olarak anlamlı çıktığı durumlarda modelde doğrusal trend bileşenine yer vermeye devam etmiştir. Bu çalışmada da benzer bir yaklaşım sergilendiğinde sonuçların pek değişmediği görülmüştür. Çünkü, ilgili durumlarda elde edilen kalıntı (resid) değerleri arasındaki korelasyon 0.99'a yakın bir değer almaktadır.

**Beta
Katsayılarındaki
Değişimin
Açıklanmasında İşlem
Hacminin
Etkisinin
İncelenmesi:
Banka
Hisselerine
Dayalı Bir
Analiz**

16

7'de sunulmuştur. Sonuçlar incelendiğinde odaklanılan kantil bölgesine göre sonuçların farklılık arz edebildiği görülmektedir. Örneğin, düşük kantil bölgelerinde yani beta katsayılarındaki değişimlerin oldukça düşük olduğu dönemlerde işlem hacmindeki bir artışın beta katsayılarındaki değişimlerin azalmasına yol açtığı, bu etkinin orta kantil bölgesinde de görüldüğü, yüksek kantil bölgesinde ise işlem hacmi ile beta katsayıları arasında pozitif bir ilişkinin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, düşük kantil bölgesinden yüksek kantil bölgesine doğru gidildikçe de işlem hacmindeki bir artışın beta katsayıları üzerindeki pozitif etkisinin de giderek arttığı anlaşılmaktadır. Bir diğer ifadeyle, beta katsayılarındaki değişim artıkça işlem hacmindeki artışların beta katsayıları üzerindeki pozitif etkisi de artmaktadır. Dahası, 20 farklı kantil değeri için işlem hacmi katsayısının istatistiki anlamlılığına bakıldığında da çoğu durumda belirtilen katsayıların istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Fakat genel bir ifadeyle orta kantil bölgesinde yani beta katsayılarındaki değişimin ortalama bir seyir izlediği dönemlerde işlem hacmindeki değişimlerin beta katsayıları üzerindeki etkisinin istatistiki anlamlılığının belirgin bir şekilde azaldığı anlaşılmaktadır. Bir diğer ifadeyle işlem hacminin beta katsayıları üzerindeki etkisinin daha çok beta katsayılarındaki değişimlerin oldukça düşük veya oldukça yüksek olduğu dönemlerde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Belirtilen bu analizlere ilaveten kantil regresyon yönteminde önemli olan noktalardan biri de her bir banka için farklı kantil bölgeleri dikkate alınarak hesaplanan eğim parametrelerinin yani işlem hacmi katsayılarının kantiller arasında istatistiki olarak anlamlı bir şekilde değişip değişmediğinin incelenmesidir. Bu amaçla literatürde genelde Koenker ve Bassett (1982) testi kullanılmaktadır. Bu testin Ho hipotezi "katsayılar farklı kantil bölgeleri arasında istatistiki olarak anlamlı bir değişim göstermemektedir" şeklindedir. Bu test yardımı ile örneğin 0.05. kantil dikkate alınarak hesaplanan eğim parametresinin 0.50. kantil dikkate alınarak hesaplanan eğim parametresinden istatistiki olarak farklı olup olmadığı sınanabilmektedir. Böylece, her bir banka için farklı piyasa koşulları söz konusu olduğunda işlem hacmindeki değişimlerin beta üzerindeki etkisinin istatistiki olarak anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı incelenebilmektedir. Bu amaçla literatürde genelde çok düşük kantiller ile ortanca kantiller, çok düşük kantiller ile çok yüksek kantiller ve ortanca kantiller ile çok yüksek kantiller arasında bir fark olup olmadığının sınanıldığı görülmektedir (Chevapatrakul, 2014: 125; Kang ve Liu, 2014: 359;

⁷ Sadelik sağlamak amacıyla Tablo 4'te sabit terimin farklı kantiller karşısında aldığı değerlere yer verilmemiştir.

Hammoudeh vd., 2014: 205). Bu kapsamda işlem hacmindeki değişimlerin beta katsayıları üzerindeki etkisinin farklı kantil bölgeleri için istatistiki olarak anlamlı bir şekilde değişip değişmediğinin incelenmesi amacıyla uygulanan Koenker ve Bassett (1982) testi sonuçları Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 7: Beta-İşlem Hacmi İlişkisine Ait Kantil Regresyon Sonuçları

Q	AKBNK	ALTBNK	YPKBNK	GRNBK
<i>Düşük kantiller</i>				
0.05	-0.0246*(0.000)	-0.0120*(0.000)	-0.0286*(0.000)	-0.0441*(0.000)
0.10	-0.0180*(0.000)	-0.0066*(0.000)	-0.0171*(0.000)	-0.0363*(0.000)
0.15	-0.0154*(0.000)	-0.0049*(0.000)	-0.0113*(0.000)	-0.0260*(0.000)
0.20	-0.0129*(0.000)	-0.0036*(0.000)	-0.0103*(0.000)	-0.0186*(0.000)
0.25	-0.0089*(0.000)	-0.0024*(0.001)	-0.0075*(0.000)	-0.0146*(0.000)
0.30	-0.0072*(0.000)	-0.0017*(0.009)	-0.0047*(0.002)	-0.0097*(0.000)
0.35	-0.004*(0.000)	-1.4E-0***(0.057)	-0.0024*(0.042)	-0.0072*(0.000)
<i>Orta kantiller</i>				
0.40	-0.003 *(0.010)	-0.0007(0.327)	-0.0012(0.221)	-0.0053*(0.000)
0.45	-0.0014(0.101)	-0.0005(0.478)	-0.0007(0.382)	-0.0039*(0.002)
0.50	5.8e-06(0.994)	0.00013(0.853)	-0.0003(0.751)	-0.0015(0.204)
0.55	0.00025(0.719)	0.00049(0.449)	0.00071(0.331)	-1.5e-04(0.886)
0.60	0.00052(0.423)	0.00072(0.257)	0.00108(0.134)	0.0009(0.283)
0.65	0.00069(0.278)	0.00104(0.104)	0.00165*(0.026)	0.0014***(0.096)
<i>Yüksek kantiller</i>				
0.70	0.0012***(0.076)	0.00143*(0.044)	0.00232*(0.006)	0.0012(0.115)
0.75	0.0022*(0.008)	0.00335*(0.001)	0.00370*(0.001)	0.0020*(0.003)
0.80	0.0041*(0.000)	0.00621*(0.000)	0.00606*(0.000)	0.0022*(0.001)
0.85	0.0069*(0.000)	0.00920*(0.000)	0.00871*(0.000)	0.0027*(0.000)
0.90	0.0096*(0.000)	0.01349*(0.000)	0.01383*(0.000)	0.0028*(0.000)
0.95	0.0158*(0.000)	0.02347*(0.000)	0.02506*(0.000)	0.0044*(0.000)
Q	ISBNK	SKRBNK	TEBBNK	TKSBNK
<i>Düşük kantiller</i>				
0.05	-0.0293*(0.000)	-0.0326*(0.000)	-0.0131*(0.008)	-0.0217*(0.000)
0.10	-0.0158*(0.001)	-0.0192*(0.000)	-0.0094*(0.000)	-0.0129*(0.000)
0.15	-0.0127*(0.000)	-0.0138*(0.000)	-0.0064*(0.000)	-0.0105*(0.000)
0.20	-0.0103*(0.000)	-0.0099*(0.000)	-0.0047*(0.001)	-0.0078*(0.000)
0.25	-0.0094*(0.000)	-0.0067*(0.000)	-0.0035*(0.001)	-0.0055*(0.000)
0.30	-0.007*(0.000)	-0.006*(0.000)	-2.9E-0*(0.000)	-4.7E-03*(0.000)
0.35	-0.0061*(0.000)	-4.7E-03*(0.000)	-0.0020*(0.000)	-0.0038*(0.000)
<i>Orta kantiller</i>				
0.40	-0.0051*(0.000)	-0.0031*(0.013)	-0.0013*(0.007)	-0.0027*(0.004)
0.45	-0.0035*(0.000)	-0.0020(0.111)	-0.0009*(0.034)	-0.0015(0.125)
0.50	-0.0018*(0.023)	-0.0015(0.233)	-0.0008*(0.042)	-0.0003(0.761)
0.55	-0.001***(0.055)	0.00021(0.864)	-0.0005(0.158)	0.00045(0.641)

**Beta
Katsayıların
daki
Değişimin
Açıklanma-
sında İşlem
Hacminin
Etkisinin
İncelenmesi:
Banka
Hisselerine
Dayalı Bir
Analiz**

Beta	0.60	-0.0001(0.837)	0.00104(0.367)	7.4E-05(0.847)	0.00169**(0.088)
Katsayılarındaki	0.65	0.00021(0.743)	0.00166(0.145)	0.00061(0.141)	0.00374*(0.000)
Değişimin	<i>Yüksek kantiller</i>				
Açıklanmasında İşlem	0.70	0.0009(0.178)	0.00265*(0.033)	0.00134*(0.003)	0.00475*(0.000)
Hacminin	0.75	0.0013**(0.077)	0.00478*(0.008)	0.00201*(0.000)	0.00682*(0.000)
Etkisinin	0.80	0.0026*(0.005)	0.00943*(0.002)	0.00344*(0.000)	0.00839*(0.000)
İncelenmesi:	0.85	0.0047*(0.000)	0.01719*(0.000)	0.00516*(0.000)	0.01380*(0.000)
Banka	0.90	0.0072*(0.000)	0.03238*(0.000)	0.01032*(0.000)	0.02265*(0.000)
Hisselerine	0.95	0.0154*(0.000)	0.05054*(0.000)	0.01963*(0.000)	0.04335*(0.000)
Dayalı Bir					
Analiz					
18					

Tablo 7 Devamı

	HLKBNK	VKFBNK
<i>Düşük kantiller</i>		
0.05	-0.0452*(0.027)	-0.0292*(0.034)
0.10	-0.0252*(0.000)	-0.0154(0.132)
0.15	-0.0186*(0.001)	-0.0161*(0.002)
0.20	-0.0123*(0.005)	-0.0083*(0.039)
0.25	-9.9E-03*(0.004)	-0.0067*(0.023)
0.30	-0.0073*(0.005)	-0.0064*(0.007)
0.35	-0.0046*(0.045)	-0.0026(0.218)
<i>Orta kantiller</i>		
0.40	-0.0024(0.221)	-0.0011(0.561)
0.45	-0.0007(0.686)	5.6E-06(0.997)
0.50	0.00059(0.687)	-0.0004(0.808)
0.55	1.4E-03(0.289)	0.00016(0.907)
0.60	0.00139(0.265)	0.00110(0.412)
0.65	0.00139(0.251)	0.00128(0.329)
<i>Yüksek kantiller</i>		
0.70	0.00211**(0.085)	0.00181(0.177)
0.75	0.00263**(0.050)	0.00371*(0.018)
0.80	0.00548*(0.001)	0.00640*(0.000)
0.85	0.00747*(0.000)	0.01181*(0.000)
0.90	0.01258*(0.000)	0.01663*(0.000)
0.95	0.02142*(0.000)	0.03047*(0.000)

*, % 5 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki değerler olasılık değerleridir. Q, kantilleri göstermektedir.

Sonuçlar açık bir şekilde işlem hacminin beta katsayılarındaki değişimler üzerindeki etkisini gösteren katsayıların farklı kantil bölgeleri arasında istatistiki olarak anlamlı bir şekilde değiştiğine işaret etmektedir. Bir diğer ifadeyle beta katsayılarındaki değişimin oldukça düşük veya oldukça yüksek veya ortalama bir seyir izlediği dönemlerde işlem hacminin bu değişimler üzerindeki etkisinin de istatistiki olarak anlamlı bir şekilde değiştiği anlaşılmaktadır. Nitekim değişkenler arasındaki ilişkiyi (eğim parametresini) farklı kantil değerleri için gösteren şekillere bakıldığında da (Şekil 2) belirtilen test sonuçlarını destekleyen bulguların ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

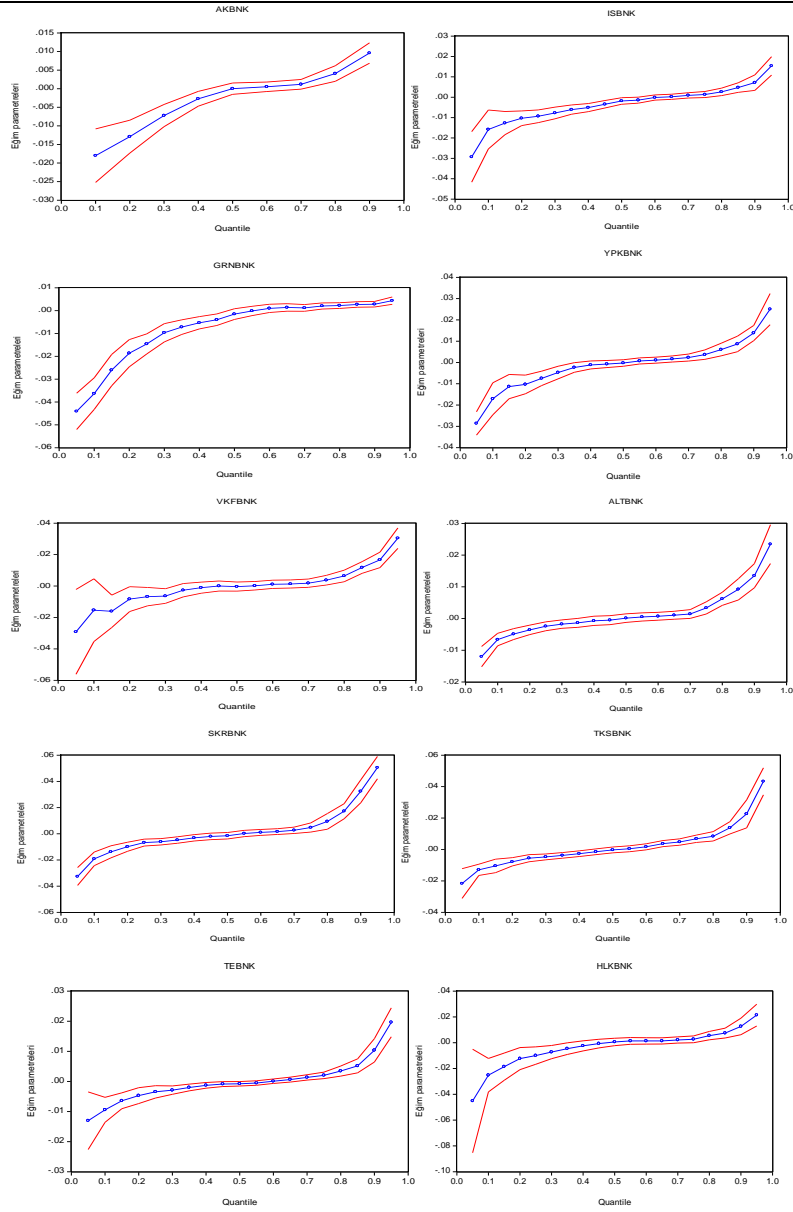
Tablo 8: Eğitim Parametrelerinin Kantiller Arasında Değişip Değişmediğinin Sınanması

<i>Bağımlı değişken: beta</i>					
	AKBNK	ALTBNK	YPKBNK	GRNBNK	HLKBNK
Ho:	63.074*	105.216*	139.75*	140.045*	10.328*
0.05=0.95	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
Ho:	53.332*	92.911*	57.645*	124.020*	28.649*
0.10=0.90	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
Tablo 8 Devamı					
Ho:	57.151*	74.357*	47.941*	50.188*	17.525*
0.20=0.80	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
Ho:	41.386*	62.998*	40.099*	69.264*	23.275*
0.15=0.85	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
Ho:	37.186*	18.468*	25.981*	34.571*	15.764*
0.30=0.70	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
Ho:	40.556*	57.564*	48.461*	21.093*	24.352*
0.50=0.95	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
Ho:	30.775*	56.291*	108.925*	115.63*	5.126*
0.05=0.50	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
	ISBNK	SKRBNK	TEBBNK	TKSBNK	VKFBNK
Ho:	45.417*	234.47*	37.287*	104.70*	18.156*
0.05=0.95	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
Ho:	20.738*	109.033*	51.613*	57.137*	9.787*
0.10=0.90	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.002)
Ho:	49.759*	38.217*	33.561*	84.441*	13.478*
0.20=0.80	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
Ho:	35.279*	81.405*	50.594*	81.622*	27.913*
0.15=0.85	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
Ho:	42.365*	43.676*	40.901*	78.395*	14.270*
0.30=0.70	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
Ho:	57.652*	149.38*	72.637*	103.82*	85.189*
0.50=0.95	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
Ho:	19.68*	82.747*	6.502*	20.645*	4.557*
0.05=0.50	(0.000)	(0.000)	(0.011)	(0.000)	(0.033)

*, % 5 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. Parantez içerisinde verilen değerler olasılık değerleridir.

Beta
Katsayılarındaki
Değişimin
Açıklanma-
sında İşlem
Hacminin
Etkisinin
İncelenmesi:
Banka
Hisselerine
Dayalı Bir
Analiz

20



Şekil 2: Eğim Parametrelerinin Kantiller Arasında Değişimi

Hatemi-J(2012) Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları

Bu aşamaya kadarki analizler değişkenler arasındaki ilişkiler açısından çeşitli bilgiler sunmakla birlikte değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi konusunda pek bir şey söylememektedir. Bir diğer ifadeyle bu aşamaya kadarki analizler değişkenler arasındaki eş zamanlı ilişki konusunda bilgi vermekte idi. Bu nedenle çalışmanın bu kısmında Hatemi-J (2012)

tarafından geliştirilen asimetrik nedensellik testi sonuçlarına yer verilmiştir. Bu kapsamda öncelikle serilerdeki pozitif ve negatif bileşenler / şoklar ayrıştırılmıştır. Ardından, bu kümülatif pozitif ve negatif şokların durağanlık özelliklerinin incelenmesi ve maksimum entegrasyon derecelerinin (dmax) belirlenmesi amacıyla ilgili serilere trendli model spesifikasyonları dikkate alınarak ADF birim kök testi uygulanmıştır⁸. Bulgular serilerin birinci farkı alındığında durağan hale geldiklerine dolayısıyla dmax değerinin de 1 olduğuna işaret etmektedir. Bu bilgiler dikkate alınarak uygulanan Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testinden elde edilen sonuçlar ise Tablo 10'da sunulmuştur. Sonuçlar incelendiğinde inceleme kapsamındaki 10 bankadan 9'u için işlem hacmindeki bir artışın beta katsayılarında bir artışa yol açmadığını ifade eden Ho hipotezinin %5 anlamlılık düzeyinde reddedildiği anlaşılmaktadır. Benzer şekilde işlem hacmindeki bir azalışın beta katsayılarında bir azalışa yol açmadığını ifade eden Ho hipotezinin de %5 anlamlılık düzeyinde inceleme kapsamındaki 10 bankadan 8 için reddedildiği görülmektedir. Ayrıca, inceleme kapsamındaki bankaların tamamı için ilgili nedensellik ilişkilerinden en az birinin her durumda geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bulgular işlem hacmindeki değişimlerin beta katsayılarındaki hem artış hem de azalışların açıklanmasında kullanılabilecek bir değişken olabileceğine işaret etmektedir.

Standart Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi ile ilgili olarak bu aşamaya kadar yapılan analizlere rağmen bu testin yeni bir test olması nedeniyle literatürde farklı şekillerde kullanılabildiği görülmektedir. Bu farklı yaklaşımlar içerisinde konumuz ile ilgili olan en önemli nokta ise bu test uygulanırken orijinal seriye mi yoksa orijinal serinin pozitif ve negatif şoklara ayrıştırılması ile elde edilen bileşenlere mi birim kök testinin uygulanması gerektiğidir. Bu nokta önemlidir. Çünkü, Hatemi-J (2012)'nin belirttiği gibi serilerden en az biri durağan ise nedensellik analizinde pozitif ve negatif değişimlerin kümülatif toplamı değil doğrudan değişimlerin kendisi dikkate alınmalıdır. Fakat buradaki sorun orijinal serinin durağanlık özellikleri ile bu seriden elde edilen bileşimlerin durağanlık özelliklerinin birbirinden farklı olabilmesidir.

⁸ Her durumda ilgili kümülatif pozitif ve negatif şoklar yukarı veya aşağı doğru belirgin trendler içerdiğinden çalışmada bu model spesifikasyonu dikkate alınmıştır. Fakat, sadelik sağlamak ve yer kısıtı nedeniyle sonuçlar burada gösterilmemiştir. Yazardan talep edilmesi halinde sonuçlara ulaşılabilir.

Tablo 9: Hatemi-J(2012) Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları

	Wstat	Kritik değerler			Gecikme uzunluğu
		%1	%5	%10	
<i>AKBNK</i>					
<i>lnvol⁺⁺ → beta⁺⁺</i>	95.481*	11.130	8.463	6.472	3
<i>lnvol⁻ → beta⁻</i>	46.044*	10.435	8.119	6.194	3
<i>ALTBNK</i>					
<i>lnvol⁺⁺ → beta⁺⁺</i>	261.591*	12.486	8.026	5.978	3
<i>lnvol⁻ → beta⁻</i>	3.904	14.747	11.369	9.539	5
<i>ISBNK</i>					
<i>lnvol⁺⁺ → beta⁺⁺</i>	70.999*	12.247	7.702	6.246	3
<i>lnvol⁻ → beta⁻</i>	46.001*	11.912	8.705	6.620	3
<i>GRNBK</i>					
<i>lnvol⁺⁺ → beta⁺⁺</i>	5.686	11.630	7.730	6.192	3
<i>lnvol⁻ → beta⁻</i>	71.117*	11.521	7.904	6.115	3
<i>SKRBNK</i>					
<i>lnvol⁺⁺ → beta⁺⁺</i>	307.413*	11.214	7.844	6.499	3
<i>lnvol⁻ → beta⁻</i>	14.421*	8.737	6.040	4.480	2
<i>YPKBNK</i>					
<i>lnvol⁺⁺ → beta⁺⁺</i>	201.772*	9.550	5.791	4.393	2
<i>lnvol⁻ → beta⁻</i>	20.060*	9.658	6.083	4.769	2
<i>TEBNK</i>					
<i>lnvol⁺⁺ → beta⁺⁺</i>	172.529*	9.692	5.954	4.579	2
<i>lnvol⁻ → beta⁻</i>	14.421*	8.737	6.040	4.480	2
<i>TKSBNK</i>					
<i>lnvol⁺⁺ → beta⁺⁺</i>	165.947*	11.925	8.452	6.534	3
<i>lnvol⁻ → beta⁻</i>	1.417	12.151	8.111	6.677	3
<i>HLKBNK</i>					
<i>lnvol⁺⁺ → beta⁺⁺</i>	69.120*	11.055	7.260	6.042	3
<i>lnvol⁻ → beta⁻</i>	16.728*	9.885	5.901	4.740	2
<i>VKFBNK</i>					
<i>lnvol⁺⁺ → beta⁺⁺</i>	53.310*	11.469	8.326	6.636	3
<i>lnvol⁻ → beta⁻</i>	11.846*	11.500	7.582	6.232	3

“→” işareti birinci değişkenin ikinci değişkenin nedeni olmadığını ifade etmektedir. “-” ve “+” işaretleri asimetrik nedensellik ilişkisini temsil edecek şekilde sırasıyla değişkenlerdeki azalış ve artışı temsil etmektedir. *,** sırasıyla %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Bootstrap 1000 alınmıştır. Maksimum gecikme uzunluğu Schwert (1989) tarafından tavsiye edilen $12*(T/100)^{1/4}$ formülü dikkate alınarak belirlenmiştir. Optimal gecikme uzunluğu ise HJC ile belirlenmiştir. dmax 1 alınmıştır.

Bu çalışmada da böyle bir durum söz konusudur. Bir diğer ifade ile örneğin beta katsayıları düzey değerlerinde durağan iken beta katsayılarından elde edilen pozitif ve negatif şoklar birinci dereceden entegre serilerdir. Bu bilgiler ışığında literatüre bakıldığında her iki yaklaşımın da dikkate alındığı görülmektedir. Örneğin, Hatemi-J (2012)

orijinal çalışmasında birim kök testlerini serilerin düzey değerlerine uygulamıştır. Hatemi-J ve Uddin (2012) ise serilerin düzey değerlerinin pozitif ve negatif bileşenlerini dikkate almıştır. Bu çalışmada da bu aşamaya kadarki analizlerde birim kök testleri pozitif ve negatif bileşenlere uygulanmıştır. Çünkü nedensellik analizinde bu seriler kullanılmaktadır. Fakat, farklı yaklaşımlara karşı dirençli sonuçlar elde etmek amacıyla çalışmada iki yaklaşım daha benimsenmiştir. İlk yaklaşımda, serilerin pozitif ve negatif şoklarının kümülatif toplamı değil doğrudan pozitif ve negatif değişimleri dikkate alınarak Hatemi-J (2012) testi yinelenmiştir. Çünkü işlem-hacmi beta arasındaki nedensellik analizlerinde değişkenlerden en az biri düzey değerlerinde durağan çıkmaktadır. Bu kapsamda elde edilen bulgulara bakıldığında elde edilen sonuçların bu aşamaya kadar belirtilen sonuçlarla uyumlu olduğu görülmüştür⁹. İkinci olarak ise bu alandaki literatürde sıkça kullanıldığı için standart Granger nedensellik testine de yer verilmiştir. Bu test uygulanırken de seriler durağan oldukları mertebeye analize dahil edilmiş ve gecikme uzunluğu AIC kriteri dikkate alınarak belirlenmiştir¹⁰. Fakat, Granger nedensellik testi sonuçlarının da gecikme uzunluğuna duyarlı olduğu literatürde genel olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle dirençli (robust) sonuçlar elde etmek amacıyla Granger nedensellik testi SIC kriteri dikkate alınarak da uygulanmıştır. Bu kapsamda elde edilen sonuçlar Tablo 11'de sunulmuştur¹¹. Sonuçlar incelendiğinde hem AIC hem SIC kriterine göre AKBNK, VKFBNK ve HLKBNK için işlem hacmindeki değişimlerin beta katsayılarında herhangi bir değişime yol açmadığı, kalan 7 banka içinse işlem hacmindeki değişimlerin beta katsayılarındaki değişimin (Granger anlamda) nedeni olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, mevcut bulguların genel olarak daha önceki bulguları desteklediği anlaşılmaktadır. Bu da elde edilen bulguların farklı metodolojik yaklaşımlara karşı dirençli (robust) olduğu anlamına gelmektedir.

⁹ Sonuçlar benzer olduğundan ve sadelik sağlamak amacıyla burada gösterilmemiştir. Yazardan talep edilmesi halinde temin edilebilir.

¹⁰ Bir diğer ifadeyle trend bileşenlerinden arındırılmış işlem hacmi serileri ile beta katsayılarındaki değişimler düzey değerlerinde zaten durağan seriler olduklarından nedensellik analizinde de bu seriler dikkate alınmıştır.

¹¹ Yer kısıtı nedeniyle SIC kriterine ilişkin sonuçlar burada gösterilmemiştir. Yazardan talep edilmesi halinde temin edilebilir.

Tablo 10: Standart Granger Nedensellik Testi Sonuçları

	Ho	Test istatistiği	Δ	Sonuç-AIC
Beta-işlem hacmi ilişkisi				
	$\Delta\text{beta} \neq \rightarrow \text{Invol}$	1.2826(0.209)	14	(-)
AKBNK	$\text{Invol} \neq \rightarrow \Delta\text{beta}$	0.7999(0.670)		
	$\Delta\text{beta} \neq \rightarrow \text{Invol}$	2.0016*(0.006)	19	$\text{Invol} \leftrightarrow \Delta\text{beta}$
GRNBNK	$\text{Invol} \neq \rightarrow \Delta\text{beta}$	8.1261*(0.000)		
	$\Delta\text{beta} \neq \rightarrow \text{Invol}$	1.1581(0.298)	15	$\text{Invol} \rightarrow \Delta\text{beta}$
ISBNK	$\text{Invol} \neq \rightarrow \Delta\text{beta}$	1.9708*(0.014)		
	$\Delta\text{beta} \neq \rightarrow \text{Invol}$	1.1445(0.295)	20	$\text{Invol} \rightarrow \Delta\text{beta}$
SKRBNK	$\text{Invol} \neq \rightarrow \Delta\text{beta}$	6.9849*(0.000)		
	$\Delta\text{beta} \neq \rightarrow \text{Invol}$	0.9608(0.495)	15	$\text{Invol} \rightarrow \Delta\text{beta}$
TEBNK	$\text{Invol} \neq \rightarrow \Delta\text{beta}$	3.2915*(0.000)		
	$\Delta\text{beta} \neq \rightarrow \text{Invol}$	0.5137(0.948)	17	$\text{Invol} \rightarrow \Delta\text{beta}$
TKSBNK	$\text{Invol} \neq \rightarrow \Delta\text{beta}$	6.5532*(0.000)		
	$\Delta\text{beta} \neq \rightarrow \text{Invol}$	1.1712(0.263)	22	$\text{Invol} \rightarrow \Delta\text{beta}$
ALTBNK	$\text{Invol} \neq \rightarrow \Delta\text{beta}$	10.607*(0.000)		
	$\Delta\text{beta} \neq \rightarrow \text{Invol}$	1.6821(0.079)	10	$\text{Invol} \rightarrow \Delta\text{beta}$
YPKBNK	$\text{Invol} \neq \rightarrow \Delta\text{beta}$	3.0381*(0.000)		
	$\Delta\text{beta} \neq \rightarrow \text{Invol}$	0.6541(0.768)	10	(-)
VKFBNK	$\text{Invol} \neq \rightarrow \Delta\text{beta}$	1.1992(0.286)		
	$\Delta\text{beta} \neq \rightarrow \text{Invol}$	1.7085*(0.024)	21	$\Delta\text{beta} \rightarrow \text{Invol}$
HLKBNK	$\text{Invol} \neq \rightarrow \Delta\text{beta}$	1.3202(0.1500)		

“ $\neq \rightarrow$ ” işareti ‘Granger nedeni değildir’ anlamına gelmektedir. *, **, sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık seviyesinde Ho hipotezinin reddedildiğini ifade etmektedir. Maksimum gecikme uzunluğu Schwert (1989) tarafından tavsiye edilen $12*(T/100)^{1/4}$ formülü dikkate alınarak belirlenmiştir. Optimal gecikme uzunluğunun tespitinde ise AIC ve SIC kriterlerinden yararlanılmıştır. Δ , AIC kriterine göre belirlenen optimal gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışmada BIST’e işlem gören 10 mevduat bankası için beta katsayılarındaki değişimde işlem hacminin etkisi incelenmiştir. Zamanla değişen beta katsayıları Engle (2002) tarafından geliştirilen DCC-GARCH(p,q) modeli ile tahmin edilmiştir. Değişkenler arasındaki eş-zamanlı ilişki analizinde Koenker ve Bassett (1978) tarafından geliştirilen kantil regresyon yönteminden, nedensellik analizinde ise Hatemi-J (2012) tarafından geliştirilen asimetric nedensellik testinden yararlanılmıştır. AR(p)-DCC-GARCH(p,q) model tahmin sonuçları ile Quantd-Andrew

(1993) çoklu yapısal kırılma testi sonuçları inceleme kapsamındaki tüm bankaların beta katsayılarının sabit birer parametre olmadığı aksine beta katsayılarının zamanla değişen parametreler olduğuna işaret etmektedir. Daha da önemlisi çalışma bulguları açık bir şekilde işlem hacminin beta katsayılarındaki değişimleri açıklamada kullanılabilir bir değişken olabileceğine işaret etmektedir. Bu bulgu da Ciner'in (2015) çalışmasında elde edilen bulgularla uyumludur. Dolayısıyla, Türk mevduat bankalarının beta katsayılarındaki değişiminin nedenlerinin incelenebileceği daha sonraki olası çalışmalarda kullanılacak model spesifikasyonlarına işlem hacminin de açıklayıcı bir değişken olarak eklenebileceğine dair bazı bulgular olduğu ifade edilebilir.

Kaynakça

- Abell, J.D. ve Krueger, T.M. (1989). Macroeconomic Influences on Beta. *Journal of Economics and Business*, 41 (2), 185-193.
- Andersen, T.G., Bollerslev, T., Diebold, F.X. ve Wu, J.G. (2005). A Framework for Exploring the Macroeconomic Determinants of Systematic Risk. *CFS Working Paper*, No. 2005 / 04.
- Andrew, D. (1993). Test for Parameter Instability and Structural Change with Unknown Change Point. *Econometrica*, 61(4), 821-856.
- Baur, D.G. (2013). The Structure and Degree of Dependence: A Quantile Regression Approach. *Journal of Banking & Finance*, 37, 786-798.
- Blume, M. (1971). On the Assessment of the Risk. *The Journal of Finance*, 26(1), 1-10.
- Brooks, R.D., Faff, R.W. ve Ariff, M. (1998). An Investigation into the Extent of Beta Instability in the Singapore Stock Market. *Pacific-Basin Finance Journal*, 6, 87-101.
- Campbell, J.Y., Grossman, S.J. ve Wang, J. (1993). Trading Volume and Serial Correlation in Stock Returns. *Quarterly Journal of Economics*, 108, 905-939.
- Chevapatrakul, T. (2015). Monetary Environments and Stock Returns: International Evidence based on the Quantile Regression Technique. *International Review of Financial Analysis*, 38, 83-108.
- Chevapatrakul, T.(2014). Monetary Environments and Stock Returns Revisited: A Quantile Regression Approach. *Economics Letters*, 123, 122-126.

**Beta
Katsayılarındaki
Değişimin
Açıklanmasında İşlem
Hacminin
Etkisinin
İncelenmesi:
Banka
Hisselerine
Dayalı Bir
Analiz**

Chiarella, C., Dieci, R. ve He, X.Z. (2010). Time-varying Beta: A Boundedly Rational Equilibrium Approach. Quantitative Finance Research Centre. Working Paper 275, University of Technology, Sydney.

Choudhry, T., Lu ve L., Peng, K. (2010). Time-varying Beta and the Asian Financial Crisis: Evidence from the Asian Industrial Sectors. *Japan and the World Economy*, 22, 228-234.

Chuang, C.C., Kuan, C.M. ve Lin, H.Y. (2009). Causality in Quantiles and Dynamic Return-volume Relations. *Journal of Banking & Finance*, 33, 1351-1360.

Chuang, W.I., Liu, H.H. ve Susmel, R. (2012). The Bivariate GARCH Approach to Investigating the Relation Between Stock Returns, Trading Volume, and Return Volatility. *Global Finance Journal*, 23, 1-15.

Ciner, C. (2015). Time Variation in Systematic Risk, Returns and Trading Volume: Evidence From Precious Metals Mining Stocks. *International Review of Financial Analysis*, 41, 277-283.

Clark, P. (1973). A Subordinated Stochastic Process Model with Finite Variance for Speculative Process. *Econometrica*, 41, 135-155.

Copeland, T.E. (1976). A model of Asset Trading under the Assumption of Sequential Information Arrival. *Journal of Finance*, XXXI, 1149-1168.

De Long, J., Shleifer, A., Summers, L. ve Waldman, B. (1990). Positive Feedback Investment Strategies and Destabilizing Speculation. *Journal of Finance*, 45, 379-395.

Engle, R. (2002). Dynamic Conditional Correlation. A Simple Class of Multivariate Generalized Autoregressive Conditional Heteroskedasticity Models. *Journal of Business and Economic Statistics*, 20, 339-350.

Epps, T. ve Epps, M.L. (1976). The Stochastic Dependence of Security Price Changes and Transaction Volumes: Implication for the Mixture-of-Distribution Hypothesis. *Econometrica*, 44, 305-321.

Fabozzi, F. ve Francis, J. (1978). Beta as a Random Coefficient. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 13, 101-116.

Gallant, R., Rossi, P. ve Tauchen, G. (1992). Stock Prices and Volume. *Review of Financial Studies*, 5, 199-242.

Gebka, B. ve Wohar, M.E. (2013). Causality Between Trading Volume and Returns. Evidence from Quantile Regressions. *International Review of Economics and Finance*, 27, 144-153.

- Hammoudeh, S., Nguyen, D.K. ve Sousa, R.M. (2014). Energy Prices and CO2 Emission Allowance Prices: A Quantile Regression Approach. *Energy Policy*, 70, 201–206.
- Hansen, B. (1997). Approximate Asymptotic p-values for Structural-Change Test. *Journal of Business and Economic Statistics*, 15(1), 60-67.
- Hatemi, J.A. (2012). Asymmetric Causality Tests with an Application. *Empirical Economics*, 43(1), 1447-456.
- Hatemi-J, A. ve Uddin, G.S. (2012). Is The Causal Nexus of Energy Utilization and Economic Growth Asymmetric in the US ?. *Economic Systems*, 36, 461–469.
- Jennings, R.H., Starks, L.T. ve Fellingham, J.C. (1981). An Empirical Model of Asset Trading with Sequential Information Arrival. *Journal of Finance*, XXXVI,143-161.
- Kang, H.H. ve Liu, S.B. (2014). The Impact of the 2008 Financial Crisis on Housing Prices in China and Taiwan: A Quantile Regression Analysis. *Economic Modelling*, 42, 356–362.
- Karpoff, J.M. (1987). The Relationship Between Price Changes and Trading Volume: A Survey. *Journal of Finance and Quantitative Analysis*, 22(1), 109-126.
- Koenker, R. ve Bassett, C.(1982). Robust Tests for Heteroscedasticity Based on Regression Quantiles. *Econometrica*, 50, 43–61.
- Koenker, R. ve Bassett, G.(1978). Regression Quantiles. *Econometrica*, 46,33-50.
- Lee, B.S. ve Rui, O.M. (2002). The Dynamic Relationship Between Stock Returns and Trading Volume: Domestic and Cross-Country Evidence. *Journal of Banking & Finance*, 26, 51-78.
- Lee, C.C. ve Zeng, J.H. (2011). The Impact of Oil Price Shocks on Stock Market Activities: Asymmetric Effect with Quantile Regression. *Mathematics and Computers in Simulation*, 81, 1910-1920.
- Lee, B.S. ve Li, M.Y.L.(2012). Diversification and Risk-Adjusted Performance: A Quantile Regression Approach. *Journal of Banking & Finance*, 36, 2157–2173.
- Mergner, S. ve Bulla, J. (2008). Time-Varying Beta Risk of Pan-European Industry Portfolios: A Comparison of Alternative Modeling Techniques. *The European Journal of Finance*,14(8), 771-802.

**Beta
Katsayılarındaki
Değişimin
Açıklanmasında İşlem
Hacminin
Etkisinin
İncelenmesi:
Banka
Hisselerine
Dayalı Bir
Analiz**

Morgan, I. G. (1976). Stock Prices and Heteroscedasticity. *The Journal of Business*, 49(4), 496-508.

Narayan, P.K. ve Narayan, S. (2010). Modelling the Impact of Oil Prices on Vietnam Stock Prices. *Applied Energy*, 87 (1), 356-361.

Novak, J. (2015). Systematic Risk Changes, Negative Realized Excess Returns and Time-Varying CAPM Beta. *Journal of Economics and Finance*, 65(2),167-182.

Quandt, R. (1960). Test for Hypothesis that a Linear Regression System Obeys Two Separate Regimes. *Journal of the Americans Statistical Association*, 55 (290), 324-330.

Schwert, W.G. (1989). Tests for Unit-Roots: A Monte Carlo Investigation. *Journal of Business and Economic Statistics*, 7(2), 147-159.

Shan, W.C. ve Alles, L. (2010). The Sensitivity of Australian Industry Betas to Macroeconomic Factors. *Working Paper Series, No. 2000.16, Curtin University of Technology, School of Economics and Finance*.

Toda, H.Y. ve Yamamoto, T. (1995). Statistical Inference in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Processes. *Journal of Econometrics*, 66, 225-250.

Vu, H., Holmes, M., Lim, S. ve Tran, T. (2014). Exports and Profitability: A Note from Quantile Regression Approach. *Applied Economics Letters*, 21(6), 442-445.

Bireysel Kariyer Planlamada Etkili Olan Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Sakarya Devlet Okulları Örneği*

Fatma Büşra POLAT

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD,
(polatbusraa@gmail.com)

Prof. Dr. Kadir ARDIÇ

Sakarya Üniversitesi, İşletme Bölümü, (kadirardic@sakarya.edu.tr)

Doç. Dr. Yasemin ÖZDEMİR

Sakarya Üniversitesi, İnsan Kaynakları Bölümü, (yasemino@sakarya.edu.tr)

Bireysel Kariyer
Planlamada
Etkili Olan
Faktörlerin
Belirlenmesine
Yönelik Bir
Araştırma:
Sakarya Devlet
Okulları Örneği

29

Özet

Bu araştırmanın amacı, lise son sınıf öğrencilerinin kariyer tercihinde etkili olan karar stratejileri, öz-yeterlilik inancı ve psikolojik danışmanlık-rehberlik hizmetleri faktörlerinin öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyi üzerindeki etkisini incelemektir. İlgili faktörlerin yaş, cinsiyet, eğitim görülen alan türü gibi demografik değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadıklarını belirlemek ise çalışmanın diğer amacını oluşturmaktadır. Araştırma kapsamındaki veriler, Sakarya ilindeki liselerde öğrenim gören 12. Sınıf öğrencilerine uygulanan standardize edilmiş anket ile elde edilmiştir. Elde edilen veriler SPSS kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre değişkenlerin mesleki olgunluk düzeyine etkisine bakıldığında; mesleki olgunluk ile karar stratejilerinin kararsızlık boyutu arasında istatistiki açıdan anlamlı, orta kuvvette ve negatif yönde bir ilişki saptanmıştır. Mesleki olgunluk ile mantıklı karar stratejisi ve genel öz-yeterlilik değişkeni arasında ise istatistiki açıdan anlamlı, orta kuvvette ve pozitif yönde bir ilişki tespit edilmiştir. PDR faaliyetlerinin ve işlevselliğinin ise mesleki olgunluk düzeyi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Bireysel Kariyer Planlama, Mesleki Olgunluk, Karar Stratejileri, Öz-Yeterlilik, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik.

* Bu çalışma Fatma Büşra POLAT tarafından Prof. Dr. Kadir ARDIÇ danışmanlığında yürütülen "Kariyer Tercihini Etkileyen Faktörlerin Mesleki Olgunluk Düzeyi Üzerindeki Etkisi: Lise Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma", isimli yüksek lisans tezinin pilot çalışmasıdır.

**A Research for the Determination of Factors Affecting
Individual Career Planning: A Sample of Public Schools in
Sakarya**

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the factors (self-efficacy beliefs, decision making strategies, guidance and counseling services in schools) influencing decision strategies on career choice of high school senior students and the effects of these factors on career maturity level of the students. The other purpose of the study is to identify whether counseling and guidance, career maturity level, decision making strategies and self-efficacy of students differentiate or not according to a number of demographic variables like personnel age, gender, field of education. The data required for research were collected from the students studying in 12th grade of high school in Sakarya by standardized questionnaires. The obtained data was analyzed by using SPSS. According to the findings of study, statistically significant, moderate and negative relationship was found between professional maturity and dimension of the indecision of decision strategies. Besides, statistically significant, moderate and positive relationship was found between professional maturity and logical decision strategy and self-efficacy. In addition, counseling and guidance activities and the functionality of these activities has been shown not to have a statistically significant effect on the level of professional maturity.

Keywords: Personal Career Planning, Career Maturity, Decision Making Strategies, Self-Efficacy, Counseling and Guidance.

Giriş

Lise çağındaki gençler, yaşamlarıyla ilgili karar sürecinin ilk basamağındadırlar. Lise 1. sınıfta lisede öğrenim görecekları alanları, lise son sınıfta ise öğrenim görecekları yükseköğretim programlarını seçmektedirler. Mutlu ve başarılı bir geleceğin ilk koşulunun doğru seçilmiş bir meslek olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle öğrencilerin yapmış oldukları seçimlerin kendileri için sağlıklı ve isabetli olabilmesi onların bazı bilgi ve becerilere sahip olmasını gerekli kılmaktadır. Meslek seçimi, aşamalı olarak kaydedilen uzun bir dönemi kapsar. Bu nedenle öğrencilerin verdikleri kararların, ilgi alanlarında meydana gelen değişimlerin takipçisi olmak gerekir. Meslek seçiminin sağlıklı olabilmesi her şeyden önce bu konuda yeterli bir mesleki olgunluk düzeyine sahip olmakla mümkündür. Bunun için de öğrencilerin mesleki gelişim görevlerini başarıyla yerine getirebilmeleri gerekmektedir. Mesleki olgunluk düzeyleri yüksek olan bireyler mesleki gelişim görevlerini başarı

ile tamamlayarak kendileri için doğru ve isabetli meslek seçimi yapabilmektedirler.

Literatür sonrasında kariyer tercihinde etkili olan faktörlerin bir ya da ikisinin araştırmalara dahil edildiği ve genellikle demografik değişkenler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Mesleki olgunluğun temel belirleyicisi olan değişkenlerin tamamının dahil edildiği kapsamlı bir analiz çalışmasına rastlanmamıştır. Bu tespitten hareketle gençlerin mesleki olgunluk düzeylerinin ve öz-yeterlilik inançlarının incelenmesi, mesleki rehberlik faaliyetlerinin etkinliğinin araştırılması, öğrencilerin karar verme durumundaki beceri düzeylerinin ve kullandıkları karar stratejilerinin belirlenmesinin, kişisel ve mesleki gelişimlerinde onlara sunulacak hizmetleri planlamada etkili olacağı düşünülmüştür. Araştırma sonuçlarının gençlere kariyer planlamalarında yol gösterici olması beklenmektedir.

I. Bireysel Kariyer Planlama

Bireysel kariyer planlama, son dönemlerde giderek artan bir ilgi ile kariyer literatüründe trend haline gelmiş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Quigley ve Tymon Jr, 2005). Bireysel kariyer planlama, işten çok bireye odaklanmakta ve onun amaç ve yeteneklerinin bir analizini ifade etmekte (Özgen ve Yalçın, 2010), bireyin kişisel ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçlarını kariyer yaşam planında nasıl karşılayabileceğini göstermektedir (Tüz, 2003). Bireysel kariyer planlamaya yönelik çok sayıda tanımdan birkaçı şu şekildedir:

- Bireysel açıdan kariyer planlama, kişinin kendini değerlendirerek; güçlü ve geliştirilmesi gereken yönlerini belirlemesi, bilgi, beceri ve ilgileri doğrultusunda kariyer hedeflerini oluşturması ve bunlara nasıl ulaşabileceği konusunda aksiyon planlarını geliştirmesidir (Dündar, 2010).
- Bireysel kariyer planlama, bireylerin; beceri, ilgi ve değerlerini dikkate aldığı, bunlara uygun amaçlar belirlediği ve bu amaçlara ulaşmak için planlama yaptıkları süreçtir (Erdoğan, 2003).

Kariyer planlama ile ilgili yapılan tanımların ortak özelliklerine bakıldığında, meslek yaşamına dair belirli bir beklenti içinde olan bireyin belirlemiş olduğu hedefe nasıl ve ne ölçüde ulaşabileceği yönünde geleceğe dönük eylem planları yapmasına odaklandıkları görülmektedir. Böylece kişi güçlü ve zayıf yanlarını ortaya koyarak kendisine en uygun kariyer tercihini yapmış olacaktır.

Bireysel Kariyer Planlamanın Aşamaları

Geleceğe yönelik kariyer beklentisi olan her birey; kendi kariyerinden ve bu kariyeri geliştirmekten sorumludur (Budak, 2008). Bireysel kariyer planlama süreciyle ilgili farklı sınıflandırmalar vardır ancak bu çalışmada esas alınan planlama süreci şu şekildedir (Anafarta, 2001). (i) bireysel güçlü ve zayıf yönlerin tespiti, (ii) kariyer amaçlarının saptanması, (iii) örgüt içi ve dışı olanakların belirlenmesi, (iv) kariyer planlarının hazırlanması ve uygulanması, (v) geri bildirim.

Sonuç olarak, bireyin kendisini iyi bir şekilde tanımaya çalışarak, meslekleri tanıyarak, bireysel kriterler belirleyerek ve yeteneklerini, ilgilerini, değerlerini ortaya koyarak yaptığı seçimin iyi bir kariyer planlaması süreci oluşturmaya olanak sağladığı söylenebilir. Bu aşamaların sonrasında bireyin yapmış olduğu tercih, bireyin kendisini mutlu ve başarılı kılacak doğru işe ve mesleğe yönelmesine katkı sağlar. Böylece kişi hayatının çok önemli bir bölümünü oluşturan yeni bir döneme kariyer planlaması aracılığı ile adım atmış olur.

Kariyer Seçim Teorileri

Kariyer seçimini farklı açılardan ele alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Tek bir kuramın kariyer davranışını tek başına açıklamada yeterli olmayışı farklı kariyer kuramlarının da ele alınmasını beraberinde getirmiştir. Bu çalışmanın amacı kariyer tercihini etkileyen faktörlerin mesleki olgunluk düzeyi üzerindeki etkisini ölçmek olduğundan çok sayıdaki kariyer gelişim kuramından mesleki olgunluğu temel alan Super'ın kariyer gelişim kuramı esas alınmıştır.

Super (1963) kariyer gelişimini çocukluktan emekliliğe kadar süren gelişimsel bir süreç olarak görmüştür. Bu süreç içinde kişi, bir kariyer öz benlik oluşturmak için farklı mesleki aşamalardan geçer. Super (1990) gelişimsel çerçeve içinde bir yaşam evresi önermiştir. Bu evreler: *büyüme evresi (4-14 yaş)*, *araştırma evresi (15-24 yaş)*, *yerleşme evresi (25-44 yaş)*, *devam ettirme evresi (45-64 yaş)* ve *çöküntü evresi (65 yaş ve sonrası)* dir. Bireyin ön ergenlik dönemine yaklaştıkça yaşamda gerçeklik faktörünün rolünün arttığı ve meslek seçme sorumluluğunun bilincine vararak, ilgi ve yeteneklerin giderek ayrışmaya başladığı evre *büyüme evresi*, kişinin ilgi, beceri ve değerlerinin anlaşılması ve bunlara paralel olarak belirlenen kariyer hedeflerinin takip edilmesini içeren evre ise *araştırma evresi* olarak ifade edilmektedir (Leung, 2008: 120). Genç yetişkinin güvenli bir mesleki benlik kavramına ulaşmak için yaptığı çabaları kapsayan evre *yerleşme evresi* (Jones, 1989), bireyin olgunlaştığı ve var olan benlik kavramını koruduğu evre ise *devam ettirme evresi* olarak tanımlanmaktadır (Coertse ve Schepers, 2004). Kariyer gelişim aşamasının son evresi olan *çöküntü evresi*

ise, bireyin enerjisinin azaldığı ve emeklilik planları yapmaya başladığı evre olarak ifade edilmektedir (Niles ve Bowlsbey, 2013).

Super'a (1963) göre kariyer gelişimi bireyin mesleki davranışlarını etkiler. Bu durumda içinde buldukları gelişim dönemine ilişkin kendilerinden beklenen mesleki olgunluk düzeyine ulaşamamış bireylerin gerçekçi bir mesleki benlik kavramı yanında, sağlam bir çevresel olgu bilgisine ve yerinde kararlar verebilme gücüne sahip olmalarını beklemek de mümkün görünmemektedir. Super ve Overstreet meslek örüntüsü araştırmasının sonuçlarına dayanarak meslek seçimine ilişkin gelişim görevlerini tanımlamışlardır. Mesleki gelişim görevleri yaşamın belli bir anında ortaya çıkan, iş etkinliklerine katılma ve buna hazırlanmada bir sosyal grubun üyelerinin göstermesi beklenen, oldukça düzenli bir dizi davranıştan çıkarılan görevlerdir (Kuzgun, 2000). Super, kariyer gelişim görevlerini beş başlık altında özetlemiştir. Bunlar, (i) *Meslek tercihlerini billurlaştırma (14-18 yaş)*, (ii) *Bir meslek tercihinin saptama (18-21 yaş)*, (iii) *Bir meslek tercihinin uygulamaya koyma (21-24 yaş)*, (iv) *Bir meslekte karar kılma (24-35 yaş)*, (v) *Durumu sağlamlaştırma ve meslekte ilerleme (35 yaş ve üzeri)* dir (Coertse ve Schepers, 2004).

14-18 yaş arası ilk aşamada belirsiz bir mesleki amaç geliştirilir ve planlanır. Bu aşama çoğunlukla çevreden ya da rol modellerden gelen bilgiye dayanır. Kişi daha çok gerçeklerden uzak ve hayali iken daha sonraki yıllarda daha fazla kesin amaçlara odaklanır. 18-21 yaş arası ikinci aşamada ise, mesleki amaç doğrulanır ve bu amaç doğrultusunda harekete geçilir. Super'ın mesleki gelişim teorisinin, yaşam seviyeleri, rolleri ve bireysel değerleri de içeren bir süreç olarak kariyer gelişimine odaklandığı görülmektedir (Coertse ve Schepers, 2004). Bireylerin her bir mesleki gelişim görevini başarı ile yerine getirmesi bir sonraki göreve hazırlanma konusunda onlara fayda sağlar. Aynı zamanda bireylerin kendilerinden beklenen görevleri başarı ile gerçekleştirmeleri onların mesleki olgunluk düzeylerinden de etkilenmektedir.

Bireysel Kariyer Planlamada Etkili Olan Faktörler

Bireysel kariyer planlamanın önemli bir adımı olan meslek seçimi, gençler için yaşamlarındaki en önemli kararlardan birisi olmakla birlikte birçok faktörden etkilenen karmaşık bir süreçtir (Genç ve diğerleri, 2007). Süreci etkileyen faktörlerden yasal, ekonomik, sosyal, demografik faktörler ve eğitim kurumları dışsal faktörler iken, bireyin kişisel özellikleri, yetenekleri, ilgileri, öz-yeterlilik düzeyi, mesleki olgunluk seviyesi, karar verme becerisi gibi faktörler ise içsel faktörlerdir.

Çalışmada bireysel kariyer planlamanın temel belirleyicilerinden olan mesleki olgunluk, karar stratejileri ve öz-yeterlilik inancı içsel faktörler olarak, psikolojik danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinin etkinliği de dışsal faktör olarak ele alınmış ve kariyer tercihi üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda bireysel kariyer planlamaya etkisi belirlenmeye çalışılan temel faktörler şu şekilde özetlenebilir:

II. Mesleki Olgunluk

Lise öğrenimi yıllarına rastlayan gelişim dönemi, gençlerin ileride girmek istedikleri meslek ve yükseköğretim programı seçimi gibi önemli sorumluluklar üstlendikleri bir dönemdir. Bu dönemde bireyin, içinde bulunduğu gelişim döneminin gerektirdiği bir takım tutum ve davranışları kazanmış olması gerekmektedir. Mesleki gelişim ve mesleki gelişim görevleri kavramları beraberinde doğal olarak “Mesleki Olgunluk” kavramını da ortaya çıkarmıştır. Mesleki olgunluk kazanmak ise, her bir mesleki gelişim basamağında karşılaşılan bir takım tipik ve gerekli problem çözme yaşantıları (mesleki gelişim görevleri) ile karşılaşmak, bir sonraki basamakta karşılaşılabilecek gelişim görevlerine hazır olabilmek için bu temel becerileri edinmektir (Bacanlı, 1995). Mesleki olgunluğun yapısı üzerinde, Super bu kavramı tanımladığından beri çalışılmaktadır (Patton ve Creed, 2002). Mesleki olgunluğa yönelik yapılan tanımlamalardan bazıları şunlardır:

- Super mesleki olgunluğu, bir seçim yapmak için hazır olmak şeklinde tanımlamıştır (Savickas, 2001).
- Super ve Overstreet daha sonra mesleki olgunluğu kapsamlı bir şekilde ele alarak, hayatın farklı aşamalarında karşılaşılan kariyere ilişkin gelişimsel görevlerle başa çıkmada bireyin göstermiş olduğu yeterlilik seviyesi olarak tanımlamışlardır (Post-Kammer, 1987).
- Crites ise mesleki olgunluğu, bireyin kariyeriyle ilgili gelişimsel görevlerini içeren kariyer gelişim seviyesinin bir değerlendirmesi olarak tanımlamıştır (Patton ve Creed, 2001).

Mesleki olgunluk, bireyin kendi ilgi, yetenek, değer, kişilik özellikleri ve beklentilerine uygun mesleğe karar verebilmesidir. Bundan dolayı, mesleki olgunluk önemli ve üzerinde çalışılması gereken bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. (Çoban, 2005). Mesleki olgunluğa ilişkin tanımların ortak özelliklerine bakıldığında bireyin gelişimsel görevlerle baş edebilmesinde, içinde bulunduğu mesleki gelişim aşamasına uygun meslek kararı vermesinde, bireyin hazır bulunululuk düzeyinin vurgulandığı görülmektedir.

Super, meslek gelişimi kuramını sınamak için yapmış olduğu “Meslek Örüntüsü Araştırması” ile meslek olgunluğunun boyutlarını saptamıştır. Mesleki olgunluğunu oluşturan dört boyut şu şekildedir (Kuzgun, 2000): 1. *Boyut: Meslek Seçimine Yöneliş*: Seçme konusu ile ilgilenme ve meslek seçimine yönelişte kaynakları kullanma. 2. *Boyut: Tercih Edilen Meslek Hakkında Bilgi Toplama ve Planlar Yapma*: Tercih edilen meslekler hakkında özgül bilgileri saptama, tercih edilen mesleği daha özgül olarak planlama ve planlama faaliyetlerini genişletme. 3. *Boyut: Meslek Tercihlerinin Tutarlılığı*: Alanlar içinde meslek tercihlerinin tutarlılığı, düzeyler içinde meslek tercihlerinin tutarlılığı ve alanlar ve düzeyler dahilinde meslek tercihlerinin tutarlılığı. 4. *Boyut: Özelliklerinin Billurlaşması*: Ölçülen ilgilerin örüntülenme derecesi, ilgi olgunluğu, çalışma sevgisi, iş değerlerinin örüntülenme derecesi, iş ödüllerinin etraflıca araştırılması, seçme ve planlama sorumluluğunun kabullenilmesi ve meslek seçiminde bağımsızlıktır.

Mesleki olgunluğun belirleyicisi olan boyutlara bakıldığında, lise öğrencilerinin bir meslek seçmeleri ve bu mesleğe uyum sağlamaları için kariyer seçim sürecini etkileyen ilgiler, yetenekler, değerler, kişilik özellikleri, karar verme becerileri gibi çok sayıda değişkenin değerlendirilmesi gerektiği görülmektedir. Gencin meslek seçimi konusunda hazır bulunma düzeyini gösteren boyutlardan herhangi birinde eksiklik olduğunda okullardaki rehber öğretmenlerin, bu eksikliklerin saptanması ve giderilmesi yönünde gence kariyer desteği sağlaması önemlidir.

III. Karar Verme Stratejileri

Çevresine uyum gösteren insan, gereksinimlerini karşılama çabalarını sürdürürken sık sık karar verme davranışı göstermektedir. Karar verme, bir gereksinimi giderecek çeşitli nesnelere olduğu ya da gereksinimi gidereceği düşünülen belli bir nesneye götüreceği birden fazla yol olduğu zaman yaşanan sıkıntıyı giderici bir yöneliş olarak tanımlanabilir (Kuzgun, 2012).

Gerek karar verme gerekse problem çözme karmaşık bir süreç olarak nitelenmekte olup, birey çeşitli davranış alternatiflerini belirlemekte, bunları değerlendirmekte, sonuçta birinde karar kılıp bu kararını uygulamaya koymaktadır. Bu süreç kişinin kendisi ve seçenekler hakkında bilgiyi elde etme ve bunları işleme yolunu biçimlendiren bazı stratejilerin kullanılması ile oluşan bir süreç olarak düşünülmektedir (Kuzgun, 2000). Karar verme durumunda kullanılan stratejiler daha önceden planlanarak uygulanabildiği gibi, karar verme durumuyla yüzleşildiği anda da

**Bireysel Kariyer
Planlamada
Etkili Olan
Faktörlerin
Belirlenmesine
Yönelik Bir
Araştırma:
Sakarya Devlet
Okulları Örneği**

belirlenebilmektedir (Alver, 2005). Karar stratejisine yönelik tanımların bir kısmı aşağıda yer almaktadır:

- Driver karar verme stilini, bireylerin karar verme esnasında kullandıkları alışılmış örüntüler olarak tanımlarken, Harren, bireylerin karar verme görevlerine tepki verme ya da algılama biçimi olarak tanımlamaktadır (Mau, 2000).
- Karar stratejisi, bireyin bir karar verme sorununa yaklaşımını ve karar verirken izlenen yöntemleri içerir (Kuzgun, 2000).
- Karar stratejisi, karar verici kişinin en iyi alternatifi saptamak için tüm alternatifler hakkındaki bilgileri değerlendirmesi ve bir araya getirmesi sürecini anlatır (Sauermann, 2005).

Her birey çeşitli karar durumlarında farklı tepkiler göstermektedir. Karar biçimleri; *sezgisel, bağımlı, mantıklı, aceleci ve kararsız* şeklinde ifade edilebilir. Etkin bir karar verme becerisine sahip olmak gençlerden beklenen mesleki gelişim görevlerinden bir tanesidir. Bireylerin sağlıklı kariyer gelişimleri için karar verme bilgi ve becerisi kazanmaları gerekmektedir. Bu yüzden bireyin uygun karar verme stiline de sahip olması önemlidir. Böylece bireylere etkili karar verme becerisi kazandırmak mümkün hale gelecektir. Bireylerin karar verme sürecinde kullandıkları stratejilerin bilinmesi, onlara sunulacak danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinin kapsamını belirlemeye katkı sağlayacaktır (Kuzgun, 2012).

IV. Genel Öz-yeterlilik

Bandura, kişinin kendine olan inancına vurgu yaptığı Sosyal Bilişsel Kuram'da bireyleri, çevresel güçler ya da içsel dürtüler tarafından şekillenen, reaktif olmaktan ziyade proaktif olan, kendini organize eden, düzenleyen organizmalar olarak ifade etmiştir (Pajares, 2006). Sosyal Bilişsel Kuram' a göre, bireyin motivasyonu ve hareketleri yaygın olarak önseziler ile düzenlenir. Davranışı etkileyen en temel faktör, kişinin arzuladığı sonuçlara ulaşması için gerekli yeteneklere sahip olma konusunda duyduğu inancı gösteren, algılanan öz-yeterliliktir (Luszczynska et. al., 2005).

Bandura'ya (1977, 1995) göre insanların öz-yeterlilikleriyle ilgili inançları, dört temel kaynak tarafından geliştirilebilir. Bunlar: *başarılmış yaşantılar, dolaylı yaşantılar, sosyal/sözel ikna ve fiziksel durumdur*. Öz-yeterlilik inancının etkili olduğu süreçlere bakıldığında ise bunlar; *bilişsel süreçler, güdüsel süreçler, duyuşsal süreçler ve seçme süreci* olarak sıralandığı görülmektedir (Bandura, 1988; Bandura, 1989). Bandura algılanmış yetkinlik beklentisinin, kişinin yetkinlik inançlarının oluşumunda bilişsel,

duyuşsal, güdüleyici olduğunu ve seçim süreçlerini etkilediğini ileri sürmektedir. Meslek seçimiyle ilgili davranışların da bu süreçlerde yaşanan performanslar doğrultusunda biçimlendiğini belirtmektedir. Solberg'e göre kariyer araştırmada yetkinlik beklentisi inançları, kişinin meslekler hakkında bilgi toplamak amacıyla yaptığı araştırma davranışlarında kendi yeteneklerine güvenmesidir. Kariyer araştırmada yetkinlik beklentisi yüksek bir birey kendini tanıma, meslekleri tanıma ve kendine uygun işleri araştırmada kendini etkin hisseder (Bacanlı, 2006). Bandura (1988), öz-yeterlilik inancı yüksek olan kişilerin daha fazla kariyer fırsatını kendileri için ulaşılabilir gördüğünü ve farklı mesleki alanlar için kendilerini eğitimsel olarak daha iyi hazırladıklarını söylemiştir. Kariyer seçimi ve gelişimi, öz-yeterlilik inancının gücünü ortaya koyan önemli bir faktördür. Algılanan öz-yeterlilik seviyesi daha yüksek olan bireyler, kariyer seçeneklerinin daha geniş bir kısmını ciddi olarak düşünürler, ilgileri daha fazladır ve seçecekleri meslekler doğrultusunda kendilerini eğitimsel olarak daha iyi hazırlayarak önemli başarılar elde ederler.

Sonuç olarak, bireyin sahip olduğu yeteneklere yönelik inancının kariyer seçim kararını etkileyen önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Öz-yeterlilik inancı yüksek olan birey kariyer fırsatlarını değerlendirme ve seçimleri doğrultusunda kendini yetiştirmede daha başarılı olurken, sahip olduğu yeteneklere olan inancı düşük olan birey ise kendini yeterli bulmadığı için karşısına çıkan kariyer seçeneklerini kısıtlayacaktır.

V. Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik

Psikolojik danışmanlık ve rehberlik bireye kendini anlaması, çevredeki olanakları tanıması ve doğru kararlar vererek özünün gerçekleştirilebilmesi için yapılan sistematik ve profesyonel bir yardım sürecidir (Kuzgun, 2002). Aynı zamanda, bir bireyin kariyer başarısı ve kariyer tatminine pozitif katkıda bulunan değerli yollardan birisidir. (Broadbridge, 1999; akt., Anafarta, 2002).

PDR'nin birinci ve en önemli işlevi bireylerin kendilerini tanımlarına, isteklerini ve olanaklarını doğru değerlendirmelerine yardımcı olmaktır. İkinci işlevi de bireylere, seçeneklerden haberi olmaları ve seçenekleri araştırmaları için gerekli tutum ve davranışları kazandırmaktır (Kuzgun, 2003). Literatürde okullardaki PDR hizmetlerinin öğrencilerin kariyer gelişimini yakından etkilediğine dair görüşlere rastlanmaktadır. Bu konu üzerine yapılan çoğu ampirik araştırma, özellikle lise öğrencilerine odaklanmakta ve onların kariyer rehberliğine duyduğu ihtiyacı vurgulamaktadır (Wu et. al., 2014). Lise dönemi, 15-18 yaş grubu

**Bireysel Kariyer
Planlamada
Etkili Olan
Faktörlerin
Belirlenmesine
Yönelik Bir
Araştırma:
Sakarya Devlet
Okulları Örneği**

öğrencilere, bir meslek kazandırmayı ya da onları yükseköğretim kurumlarına hazırlamayı amaçlayan eğitim devresidir (Yeşilyaprak, 2002). Gençler bu dönemde, meslek olarak seçecekleri alanları belirlemek ve meslekleri hakkında karar vermek durumundadırlar (Şimşek, 2011). Lise dönemi, öğrencilerin başarılı bir şekilde çalışma yaşamına geçmelerine yardımcı olmalıdır. Bu geçişi sağlıklı bir şekilde yapabilmeleri öncelikle öğrencilerin kariyer gelişim görevlerini elde etmiş olmalarına bağlıdır. (Lent ve Hackett, 2002; akt. Doğan, 2011). Türkiye’de meslek seçiminde verilen kararlarda üniversite sınavları önemli bir rol oynamaktadır (Doğan ve Kuzgun, 2008). Son sınıf itibarıyla öğrencilerin pek çoğunu ya ailelerinin istediği meslekler doğrultusunda sindirilmiş ve durumu kabullenmiş ya da okumakta olduğu alanla ilgili mesleklerin özelliklerinin aslında kendi kişiliğiyle pek örtüşmediğini geç fark etmenin şaşkınlığı ve kaygısı içerisinde olduğu görülmektedir (İşgör ve Sezer, 2008). Doğru bir meslek seçimi için mesleki olgunluğun artırılmasına duyulan ihtiyaç, mesleki karar vermenin en yoğun yaşandığı lise döneminde uygulanan PDR faaliyetlerinin önemini bir kat daha artırmaktadır. Bu durumda lise öğrencilerinin ders, meslek veya yükseköğretim programlarını seçmelerinde etkili olacak mesleki olgunluk düzeylerini saptamak, onlara götürülecek meslek rehberliği ve danışmanlığı hizmetlerinin ilk basamağı olma niteliği taşıyacaktır (Kutlu, 2012). Bahsedilen değerlendirmeler ışığında, ülkemizdeki mevcut PDR uygulamalarında; öğrencilerin ihtiyaçlarından hareket eden, öğrencilerin “problemlerini çözme” yaklaşımından çok; gelişimsel bir yaklaşım benimseyen daha fonksiyonel okul PDR programlarına geçiş yapılmasının gerekliliği açıkça görülmektedir (Kaya ve Çivitçi, 2007).

Lise dönemi gençlerin hayatlarının geri kalanını da etkileyecek önemli ve üzerinde düşünülmesi gereken kararlar verdiği kritik bir dönemdir. Bu dönemde etkin bir meslek seçimi yapılabilmesi ve kariyer seçim sürecinde karşılaşılabilecek sorunların azaltılabilmesi için öğrencilerin; kariyeri anlaması, planlama ve araştırma yeteneği kazanması, meslekler hakkında bilgi sahibi olması, güçlü ve zayıf yanlarının farkına varması, mesleki olgunluk düzeyinin artırılması, ilgi ve yeteneklerinin farkına varması gibi konularda PDR destekleyici bir rol oynamaktadır.

VI. Araştırma Konusuyla İlgili Yapılmış Çalışmalar ve Hipotezler

Karar verme stratejilerini ölçmek amacıyla yapılan çalışmalara bakıldığında Kuzgun (1992), yaptığı araştırmada kız öğrencilerin mantıklı karar, bağımlı karar ve kararsızlık stratejilerini erkek öğrencilere oranla daha fazla kullandığı sonucuna varmıştır. Dinklage, kızların erkeklerden daha içtepisel karar verdiklerini, Levis ise erkeklerin kızlardan daha

içtepesel karar verdiğini ileri sürmüştür (Kuzgun, 2012). Mesleki karar verme stili ile karar verme öz-yeterliliği arasındaki ilişkiyi inceleyen Mau (2000), kızların erkeklere oranla bağımlı karar stratejisini daha çok kullandığı sonucuna ulaşmıştır. Kesici (2002), cinsiyet ve karar stratejileri arasındaki ilişkinin tespit edilmesine yönelik yapmış olduğu araştırma ile mantıklı karar verme stratejisi puan ortalamasının kızların lehine yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yiğit (2005), cinsiyetin lise öğrencilerinin karar verme davranışını ne derece yordadığını incelemiştir. Araştırma bulgularına göre cinsiyet, mantıklı karar verme stratejisinin önemli bir yordayıcısıdır. Öğrencilerin karar verme stilleri ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulunmadığı sonucuna varan araştırmalar da mevcuttur (Köse, 2002; Taşdelen, 2002). Güner (2006) lise son sınıf öğrencilerinin karar stratejilerini yordayan değişkenleri incelemiş ve cinsiyetin mantıklı karar stratejisinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Karar stratejileri ve yaş değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında Develioğlu (2006)'nın elde ettiği araştırma bulgularına göre sınıf düzeyi arttıkça içtepesel karar stratejisinin kullanımının arttığı görülmektedir. Alver (2005) de sınıf düzeyine göre mantıklı ve içtepesel karar verme puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğunu bulmuştur. Amir ve Gati (2006), mesleki karar verme güçlüklerini incelemeye yönelik yapmış oldukları çalışma sonucu mesleki karar öz yeterliliği ile öğrencilerin karar verme stilleri arasında olumlu yönde bir ilişki bulmuşlardır. Blustein (1987) karar verme stilleri ile mesleki olgunluk arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında rasyonel karar verme stiline mesleki olgunluğu yordadığı; sezgisel ve bağımlı karar verme stillerinin ise mesleki olgunluğu yordamadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu bağlamda karar stratejilerinin mesleki olgunluk düzeyi üzerindeki etkisini görmek amacıyla aşağıdaki hipotezler belirlenmiştir.

H1: Mantıklı karar stratejisi mesleki olgunluk düzeyini pozitif yönde etkilemektedir.

H2: İçtepesel karar stratejisi mesleki olgunluk düzeyini etkilemektedir.

H3: Kararsızlık stratejisi mesleki olgunluk düzeyini negatif yönde etkilemektedir.

Öz-yeterlilik seviyesi ve mesleki olgunluk ilişkisini inceleyen çalışmalara bakıldığında, öğrencilerin mesleki olgunluk puanları ile öz-yeterlilik puanları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (Keller, 2004; Patton ve Creed, 2003). Öz-yeterlilik ile sınıf düzeyi ve cinsiyet arasındaki ilişki incelendiğinde de iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunurken, cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Mesleki karar

**Bireysel Kariyer
Planlamada
Etkili Olan
Faktörlerin
Belirlenmesine
Yönelik Bir
Araştırma:
Sakarya Devlet
Okulları Örneği**

öz-yeterliliği sınıf düzeyi yükseldikçe artmaktadır (Keller, 2004). Daha önceden yapılan çalışmalardan hareketle öz-yeterliliğin mesleki olgunluk düzeyi üzerindeki etkisini görmek amacıyla aşağıdaki hipotez belirlenmiştir.

H4: Genel öz-yeterlilik inancı mesleki olgunluk düzeyini pozitif yönde etkilemektedir.

Mesleki rehberlik hizmetleri ile mesleki olgunluk ilişkisini saptamaya yönelik yapılan araştırmalara bakıldığında; mesleki rehberlik yardımını yeterli gören ve psikolojik danışma hizmeti alanlar ile almayanlar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur (Çakar, 1997; Çoban, 2005; İşgör ve Sezer, 2008; Zeren 1999). Bal (1998) ise yapmış olduğu araştırma sonucu okullarda rehberlik servisinin olup olmamasına göre mesleki olgunluk düzeyinde herhangi bir farklılık gözlemlememiştir. Bu doğrultuda PDR'nin mesleki olgunluk düzeyi üzerindeki etkisini görmek amacıyla aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

H5: PDR faaliyetleri mesleki olgunluk düzeyini pozitif yönde etkilemektedir.

H6: PDR faaliyetlerinin işlevselliği mesleki olgunluk düzeyini pozitif yönde etkilemektedir.

Uzer (1987), lise öğrencilerinin yükseköğretim programlarını tercihleri ile kendi yetenek, ilgi ve mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkileri saptamak amacıyla yaptığı araştırmada; kız öğrencilerin mesleki tutum ve kendini tanıma yönünden erkeklerden daha fazla mesleki olgunluğa eriştiklerini ortaya koymuştur. Benzer nitelikli çalışmalara bakıldığında da cinsiyete göre mesleki olgunluk düzeyinin kızların lehine farklılaştığı görülmüştür (Acısu, 2002; Akbıyık, 1991; Akbalık, 1996; Bal, 1998; Çakar, 1997; Çoban, 2005; King, 1989; Keller, 2004; Lee, 2001; Patton ve Creed, 2001; Sekmenli, 2000; Yazar, 1997). Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyi ile mesleki olgunluk arasındaki farklılığı belirlemeye yönelik yapılan araştırmalar sonucu, mesleki olgunluk ile sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Akbalık, 1996; Flouri ve Buncahan, 2002; Sahranç, 2000; Sekmenli, 2000; Sürücü, 2005). Anne babanın eğitim durumu, anne babanın sağ olma ve evlilik durumu, ailenin gelir düzeyi ve okul türü ile mesleki olgunluk düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik yapılan çalışmalar sonrası bahsedilen değişkenler ile mesleki olgunluk düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Akbalık, 1996; Sahranç, 2000; Sürücü, 2005; Zeren, 1999). Yaş ve sınıf düzeyi ile mesleki olgunluk düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik yapılan çalışmalara bakıldığında yaş artıkça öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyinin de arttığı sonucuna varan çalışmalar olduğu görülmektedir

(Flouri ve Bunchanan, 2002; Keller, 2004; Patton ve Creed, 2001; Patton ve Creed, 2003). Yazar (1997) sınıf düzeyi ve mesleki olgunluk ilişkisini tespit etmek amacıyla yapmış olduğu araştırma sonucunda iki farklı sonuca ulaşmıştır. Sınıf düzeyine ilişkin mesleki olgunluk puanlarına ilişkin genel lisede 1. Sınıf ve 3. Sınıf arasında önemli bir fark görülmezken, meslek lisesinde 1.ve 3.sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk puanları arasındaki fark 3. sınıf lehine önemli bulunmuştur. Çakar da (1997) yapmış olduğu çalışma sonucu mesleki olgunluk ile yaş arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. King (1989) yapmış olduğu bir araştırmada cinsiyet ile mesleki olgunluk, yaş, kontrol odağı, ebeveyn istekleri ve ailenin seçimleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın sonucuna göre yaş, erkeklerde mesleki olgunluğun en temel belirleyicisi olarak bulunmuştur. Araştırma kapsamında farklı demografik değişkenlerin mesleki olgunluk düzeyi, karar stratejileri ve öz-yeterlilik inancı ile ilişkisi olup olmadığına yönelik bir takım analizler de yapılacaktır.

Görüldüğü üzere hem ülkemizde hem de yurt dışında öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyleri; mesleki tutum, kendini tanıma, kişilik özellikleri, benlik kavramı, öz-yeterlilik, karar stratejileri, algılanan sosyal destek, yaş, cinsiyet, okul türü, sosyo-ekonomik düzey gibi farklı değişkenlerle incelenmiştir. Mesleki olgunluğun temel belirleyicilerini incelemenin öğrencilere verilecek kişisel ve mesleki rehberlik çalışmalarını planlamada ve isabetli bir meslek seçim kararı vermede yararlı olacağı düşünülmüştür.

VII. Araştırmanın Metodu

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, lise son sınıf öğrencilerinin kariyer tercihinde etkili olan faktörlerden karar stratejileri, öz-yeterlilik inancı ve okullardaki rehberlik ve danışma faaliyetleri gibi faktörlerin öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyi üzerine etkisinin incelenmesidir. İlgili faktörlerin yaş, cinsiyet, eğitim görülen alan türü gibi birtakım demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadıklarını tespit etmek ise çalışmanın diğer amacını oluşturmaktadır. Literatüre bakıldığında mesleki olgunluğun temel belirleyicisi olan faktörlerin tamamının bir arada ele alındığı kapsamlı bir analiz çalışmasının bulunmadığı görülmektedir. Bu eksiklikten hareketle mevcut araştırmada, *lise öğrencilerinin kariyer tercihini etkileyen faktörlerden; karar stratejileri, öz-yeterlilik inancı ve PDR'nin mesleki olgunluk düzeyi üzerinde bir etkisi var mıdır?* sorusuna cevap aranmıştır. Pilot çalışma niteliği taşıyan bu araştırma ile lise düzeyindeki okullarda her

**Bireysel Kariyer
Planlamada
Etkili Olan
Faktörlerin
Belirlenmesine
Yönelik Bir
Araştırma:
Sakarya Devlet
Okulları Örneği**

geçen gün daha da önem kazanan ve bireyin hayatını büyük ölçüde etkileyen kariyer seçim sürecinin daha etkin bir şekilde tamamlanması ile ilgili çözüm önerileri getirilmesi amaçlanmaktadır.

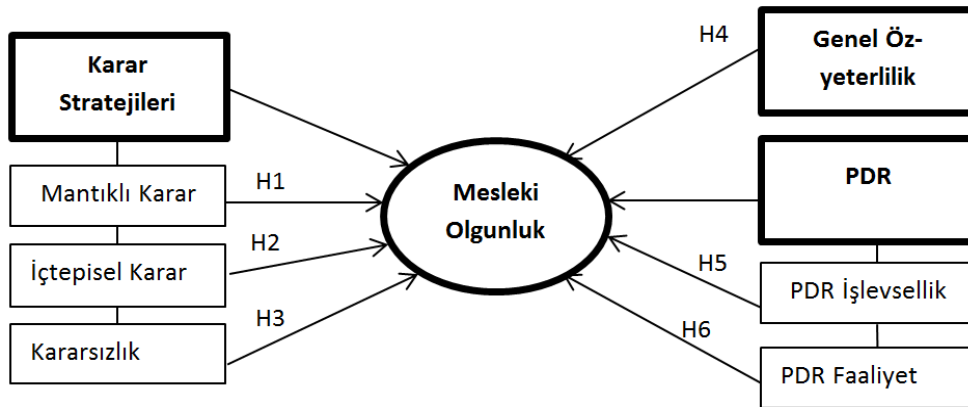
Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, Sakarya ilinde faaliyet gösteren devlet okulu kapsamındaki liselerin 12. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Adapazarı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan verilere göre 2014/2015 eğitim öğretim yılında Adapazarı ilçesinde faaliyet gösteren devlet liselerinin 12. Sınıf öğrenci sayısının 1579 olduğu tespit edilmiştir. Araştırma da liselerde öğrenim gören öğrenci sayıları baz alınarak olasılığa dayalı örnekleme yöntemlerinden tabakalı örnekleme yöntemi seçilmiştir. Bu doğrultuda örnekleme dahil edilecek olan ana kütle eleman sayısının % 95 güven aralığında 300 olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada, daha önce kullanılmış olan ölçeklere ilave olarak araştırmacılarca hazırlanan PDR soru formu dahil edilmiştir. Bu nedenle tüm ölçeklerin bir arada güvenilirlik değerlerinin görülebilmesi amacıyla mevcut araştırma yüksek lisans tez çalışması öncesi pilot araştırma olarak yapılmıştır. Araştırma kapsamında 250 adet anket dağıtılmış ve 202 adet geçerli anket formu toplanmıştır. Yalnızca Sakarya ili Adapazarı ilçesi kapsamında yer alan, meslek liseleri ve özel liseler dışında kalan liselerde okuyan 12. Sınıf öğrencilerinin örnekleme dahil edilmiş olması araştırmanın kısıtını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada lise son sınıf öğrencilerinin kariyer tercihini etkileyen faktörlerin mesleki olgunluk düzeyi üzerindeki etkisi belirlenmeye ve var olan durum betimlenmeye çalışıldığı için araştırma tarama modelinde gerçekleştirilmiştir.



Şekil 1: Araştırmanın Modeli

Veri Toplama Araçları

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden faydalanılarak ihtiyaç duyulan veriler standardize edilmiş anket formu vasıtasıyla elde edilmiştir. Araştırmada veriler mesleki olgunluğu, karar stratejilerini, genel öz-yeterliliği, PDR faaliyetlerini ve kişilerin demografik özelliklerini ölçen, beş bölümden oluşan anket formu vasıtasıyla toplanmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklere ait bilgiler aşağıda özetlenmiştir.

Mesleki Olgunluk Ölçeği

Mesleki Olgunluk Ölçeği (MOÖ), Kuzgun ve Bacanlı (2012) tarafından, lise öğrencilerinden beklenen mesleki gelişim görevlerini ne derece yerine getirdiklerini öğrenmelerine yardımcı olmak amacıyla geliştirilmiştir. MOÖ beş (5) basamaklı "Likert Tipi" bir dereceleme ölçeği halinde oluşturulmuştur. Ölçekte toplam 40 madde bulunmaktadır. Ölçekten alınan puanlar yorumlanırken 143 puana ulaşan öğrencinin kendisinden beklenen mesleki olgunluk düzeyine ulaşmadığı, ham puanı 143-155 arasında olan öğrencilerin ise mesleki olgunluk düzeylerinin geliştirmeye ihtiyacı olduğu söylenir. 155 puanından daha yukarı bir puana sahip olan öğrenciler kendilerinden beklenen mesleki olgunluk düzeyine ulaşmışlardır.

Karar Stratejileri Ölçeği

Kuzgun (2012) tarafından geliştirilen Karar Stratejileri Ölçeği (KSÖ), karar vermede benimsenen davranış biçimlerini ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Ölçek, 4 alt ölçekten oluşan 40 maddeli bir ölçme aracıdır. Ölçeğin alt ölçekleri içtepsel karar alt ölçeği, mantıklı karar alt ölçeği, bağımlılık karar alt ölçeği ve kararsızlık alt ölçeğidir. KSÖ beş (5) basamaklı "Likert Tipi" bir dereceleme ölçeği halinde oluşturulmuştur. Cevapların puanlanması bu sırayla 1 ile 5 arasında yapılmaktadır.

Genel Öz-yeterlilik Ölçeği

Schwarzer ve Jarusalem (1979) tarafından geliştirilen ölçek daha sonra 1981'de düzeltmeler yapılarak 1995'te bugünkü haline gelmiştir (Uysal, 2013: 146). Orijinalinde 4'lü likert şeklinde geliştirilen ve 10 maddeden oluşan ölçek araştırmada kullanılan diğer ölçekler gibi 5'li likert şeklinde düzenlenmiştir. Aypay'ın (2010) GÖYÖ'ni Türkçeye uyarlama çalışmasında ölçeğin iki faktörlü bir yapı gösterdiği görülmüştür.

PDR Soru Formu

**Bireysel Kariyer
Planlamada
Etkili Olan
Faktörlerin
Belirlenmesine
Yönelik Bir
Araştırma:
Sakarya Devlet
Okulları Örneği**

Liselerdeki mesleki rehberlik faaliyetlerini ve işlevselliğini ölçmek amacıyla kullanılan PDR soru formu, örneklem dahilindeki okullarda görev yapan rehber öğretmenler ile gerçekleştirilen görüşmeler sonrası hazırlanmıştır. 8 maddeden oluşan soru formu araştırmada kullanılan diğer ölçekler gibi 5'li likert şeklinde düzenlenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen veriler araştırma amacı doğrultusunda nicel analiz teknikleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Veri seti ilgili parametrik analiz yöntemleri için uygun olduğundan verilerin analizi SPSS Statistics 22 programı vasıtasıyla yapılmıştır. Veriler; Frekans, Güvenilirlik, Faktör analizi, Bağımsız T Testi, Tek Yönlü Varyans analizi, Korelasyon ve Regresyon analizi kullanılarak değerlendirilmiştir.

VIII. Araştırmanın Bulguları

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgular alt başlıklar halinde sunulacaktır.

Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenilirlik Analizleri

Araştırma kapsamında aralarında ilişkinin incelendiği temel değişkenlere ilişkin güvenilirlik analizi bulgularına yer verilmiştir. Böylece verilerin faktör analizine uygun olup olmadığı test edilmiştir. Araştırma kapsamında yer alan değişkenlere ilişkin yapılan güvenilirlik analizinde güvenilirlik değerleri ilk etapta 0,791-0,876 arasında tespit edilmiştir. Mevcut araştırmada Mesleki Olgunluk Ölçeği'nin Cronbach's Alfa değeri 0,83 olarak bulunmuştur. Kuzgun (2012) tarafından geliştirilen MOÖ'ne bakıldığında da Cronbach's Alfa değerinin 0,89 olduğu, MOÖ'nin geçerliğinin ise, öğrencilerin MOÖ'nden aldıkları puanların akademik yetenekleri ile ilişkisine, öğrenim görülen sınıf düzeyi ve yaşın MOÖ'nden alınan puanları etkileyip etkilemediğine ve MOÖ'nin sosyal beğenirlik faktöründen etkilenme derecesine bakılarak belirlendiği görülmektedir. Araştırma ile Karar Stratejileri Ölçeğine ilişkin Cronbach's Alfa değeri 0,88 olarak bulunmuştur. Kuzgun (2012) Yapılan analiz sonucunda ölçeğin yeterli geçerlik düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir. Kuzgun (2012) tarafından KSÖ'nin geçerliği, yapı geçerliği ve ayırt edici geçerlik yöntemleri kullanılarak belirlenmiştir. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek için iç tutarlılık katsayıları ve kararlılık katsayıları hesaplanmıştır. Alt ölçeklerin Cronbach Alfa Katsayıları şu şekildedir: içtepsel 0.74; mantıklı 0.72; bağımlı 0,55; kararsız 0.70. KSÖ' nün kararlı bir ölçme yapıp yapmadığı testin tekrarı yöntemi ile belirlenmiştir. Test tekrar test yöntemi ile belirlenen korelasyon katsayısı ise her bir alt ölçek için şu şekildedir:

içtepesel .81; mantıklı .80; bağımlı .52; kararsız .86. Görüldüğü üzere bağımlı karar alt ölçeğinin hem iç tutarlılık hem de kararlılık katsayıları diğerlerinden düşük çıkmıştır. Bunun nedenini Kuzgun (2012) bu boyutun ölçekte varyansının küçük oluşundan kaynaklandığını belirtmiştir. Mevcut araştırma bulguları da bu sonucu desteklemektedir. Tablo 1’de Genel Öz-yeterlilik ölçeğinin Cronbach’s Alfa değerinin 0,87 olarak bulunduğu görülmektedir. Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda elde edilen güvenilirlik bulgularına bakıldığında; Aypay’ın (2010) çalışmasında Cronbach’s Alfa katsayısının 0.83, Uysal’ın (2013) çalışmasında ise 0.86 olarak bulunduğu görülmektedir. Yurtiçinde (Aypay, 2010; Çetin, 2011; Uysal, 2013) ve yurtdışında (Rimm ve Jerusalem, 1999; Luszczynska et. al., 2005) yapılan çok sayıda çalışma GÖYÖ’nin geçerli ve güvenilir olduğu göstermiştir.

Ölçeklerdeki hiçbir maddenin güvenilirlik katsayısından dolayı ölçekten çıkarılması gerekli görülmemiştir. Elde edilen bu bulgular neticesinde ölçeklerin faktör analizi için ön şartı sağladığı görülmektedir. Ancak faktör analizi neticesinde ölçeklerde yer alan madde ve boyut sayılarında değişiklikler meydana gelmiştir. Bu bakımından araştırma kapsamında yer alan temel değişkenlere ve boyutlara ilişkin nihai güvenilirlik değerleri Tablo 1’de sunulmuştur. Cronbach’s Alfa değeri güvenilirlik bulguları, verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermiştir.

Tablo 1: Araştırma Kapsamında Yer Alan Değişkenlere Ait Güvenilirlik Bulguları

Değişkenler	Cronbach's Alpha Değeri	İfade Sayısı
PDR	0,791	8
Mesleki olgunluk	0,831	40
Karar Stratejileri	0,885	40
Genel Öz-yeterlilik	0,876	10

Temel değişkenlere ait boyutlara ilişkin güvenilirlik analizi sonrası elde edilen Cronbach’s Alpha iç tutarlılık bulguları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Değişkenlere Ait Boyutlara İlişkin Güvenilirlik Bulguları

Değişkenler	Cronbach's Alpha Değeri	İfade Sayısı
PDR	PDR’nin işlevselliği	5
	PDR faaliyetleri	3
Mesleki Olgunluk	Meslek tercihinde kararsızlık	11
	Meslek seçimi için bilgi edinme	12
Karar	Mantıklı karar	5

Stratejileri	İçtepesel karar	0,644	6
	Kararsızlık	0,725	6
Genel Öz-yeterlilik		0,876	10

Katılımcılara Ait Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan 202 öğrenciye ait demografik değişkenlere ilişkin yüzdesel ve sıklık bakımından dağılımlar Tablo 3’de görülmektedir. Tablo’da görüldüğü üzere katılımcıların 135 (%66,8)’i kadındır. Yaşa göre dağılım incelendiğinde ise öğrencilerin 128 (%63,4)’ünün 18 yaşında ve oransal olarak daha fazla olduğu görülmektedir. Alan türüne bakıldığında ise eşit ağırlık öğrencilerinin 91 (%45) kişilik katılım ile oransal olarak daha fazla olduğu söylenebilir.

Tablo 3: Katılımcılara Ait Demografik Özelliklere İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Değişkenler	Kategori	Frekans	%
Cinsiyet	Kadın	135	66,8
	Erkek	67	33,2
Yaş	17	51	25,2
	18	128	63,4
	19	23	11,4
Alan türü	Sayısal	43	21,3
	Sözel	68	33,7
	Eşit ağırlık	91	45,0

Faktör Analizi Bulguları

Güvenilirlik analizi bulguları neticesinde ölçeklerin faktör analizi için ön şart sağladığı görülmektedir. Araştırmada kullanılan ölçeklerin çok boyutlu bir yapı göstermesi sonucu faktör analizi yapılmasına gerek duyulmuştur. Araştırmada ilgili ölçekler açımlayıcı (klasik) faktör analizine tabi tutulmuştur. Buna göre ölçeklerin orijinali ile uyumlu, yapısal ve mantıksal açıdan geçerli yapılar elde edilmiştir. Ancak faktör analizi neticesinde faktör yükleri düşük olan maddeler ölçekten çıkarıldığı için ölçeklerde yer alan madde ve boyut sayılarında değişiklikler meydana gelmiştir. Bu kapsamda Mesleki Olgunluk Ölçeği’nden 17, Karar Stratejileri Ölçeği’nden 23 madde çıkarılmıştır.

**Tablo 4: PDR Soru Formuna Yönelik Açıklayıcı Faktör Analizi
Bulguları**

	PDR İşlevselliği	PDR Faaliyetleri	Açıklanan Varyans	Cronbach Alfa
Rahberlik faaliyetleri meslek tercihlerimle kişisel niteliklerimin tutarlı ve tutarsız yönlerini fark etmemi sağlar.	,848		35,851	0,815
Okulumuzdaki mesleki rehberlik faaliyetleri ilgi ve yeteneklerime en uygun mesleği seçmem konusunda bana yardımcı olur.	,796			
Okulumuzdaki rehberlik faaliyetleri, sağlıklı bir meslek seçimi yapabilmem için kendimi tanımama yardımcı olur.	,750			
Mesleki rehberlik faaliyetleri tercih ettiğim bölümün sunacağı eğitim ve iş olanaklarını görmemi sağlayarak doğru karar vermeme yardımcı olur.	,739			
Okulumuzdaki mesleki rehberlik hizmetleri, meslekler hakkında bilgi sahibi olmama yönelik sağlıklı bilgiye ulaşmamı sağlar.	,500			
Okulumuzda çeşitli üniversitelere meslekleri tanımaya yönelik akademik geziler düzenlenmektedir		,774	21,913	0,526
Okulumuzda yeterli sayıda meslek tanıtıcı seminerler ve konferanslar düzenlenmektedir.		,741		
Rahberlik saatlerinde, mesleklere olan ilgilerimizi tespit etmek amacıyla birtakım testler uygulanmaktadır.		,513		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO): 0,816 Bartlett's Test of Sphericity: Approx. Chi-Square: 449,665; df: 28; Sig: ,000 Cronbach's Alfa: 0,791 Toplam Açıklanan Varyans: 57,764				

Açıklayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen iki boyut, PDR işlevselliği (5 madde), PDR faaliyetleri (3 madde) olarak isimlendirilerek maddelerin anlamsal açıdan uygun olduğu görüşüne varılmıştır.

**Bireysel Kariyer
Planlamada
Etkili Olan
Faktörlerin
Belirlenmesine
Yönelik Bir
Araştırma:
Sakarya Devlet
Okulları Örneği**

48

Tablo 5: Mesleki Olgunluk Ölçeğine Yönelik Açıklayıcı Faktör Analizi Bulguları

	Meslek Tercihinde Kararsızlık	Meslek Seçimi İçin Bilgi Edinme	Açıklanan Varyans	Cronbach Alfa
Bazı insanların hangi mesleği seçmek istedikleri konusunda nasıl emin ve kararlı olabildiklerine şaşıyorum.	,692			
Ne olmak, hangi mesleği seçmek istediğim konusunda zaman zaman hayallere dalarım, ama aslında henüz tercihlerimi belirlemiş değilim.	,690			
Meslek tercihlerimde sık sık değişiklik yapıyorum.	,630			
Bir meslek seçiminde dikkate alınacak o kadar çok faktör var ki en iyisi işi oluruna bırakmak diye düşünüyorum.	,630			
Meslek seçerken pek çok kişiden bilgi ve görüş almaya niyetlendim ama sonuçta kargaşaya ve kararsızlığa düşünce bu işi oluruna bıraktım.	,613			
Şu ana kadar hangi programları tercih edeceğimi belirleyemedim, çünkü her gün başka bir seçenek bana çekici geliyor.	,611		19,291	0,840
Yeteneklerimi tanımam gerekiyor, ama bunu nasıl yapacağımı bilmiyorum.	,600			
Kendimi bildim bileli hangi mesleğe girmek istediğimi düşünürüm.	,590			
Birçok mesleğe heves ediyorum ve ilgi duyuyorum, ama hepsinin bir kusuru var. Bir türlü birine karar veremiyorum.	,590			
Ne zaman meslek seçme konusu açılrsa içimi bir sıkıntı kaplar.	,562			
Bana uygun hiçbir meslek bulamıyorum.	,550			
Yeteneğime uygun olduğunu düşündüğüm meslekleri inceliyorum.		,676		
Televizyonda bir mesleği özelliklerini ve ülke ekonomisindeki yerini tanıtan programları ilgi ile izlerim.		,576		
Meslekleri tanıtan kaynak kitapları okurum.		,636		
Üniversitede program tercihim belirlemeden önce, hangi alanlarda ne derece güçlü, hangi alanlarda ne derece zayıf olduğumu değerlendireceğim.		,554		
Benimle ilgili yönergeleri, açıklamaları dikkatle okurum (Seçmeli dersler listesi. YGS ve LYS Kılavuzu gibi).		,542		
			16,258	0,784

Tablo 5 Devamı

	Meslek Tercihinde Kararsızlık	Meslek Seçimi İçin Bilgi Edinme	Açıklanan Varyans	Cronbach Alfa
Çok erken yaşlardan beri meslek yaşamımdan neler beklediğimi, ne gibi yeteneklere ve kişilik özelliklerine sahip olduğumu düşünürüm.		,523		
Meslekleri daha iyi tanımak için, bu konuda yazılmış kaynak kitaplar olup olmadığını araştırırım		,517		
Meslek tercihlerimi belirlemeden önce sadece ilgi duyduğum meslekleri değil, mümkün olduğu kadar başka birçok mesleği de incelemeye çalışıyorum.		,490		
Öğrencilik hayatımda daima hangi derslerin ya da ders dışı faaliyetlerin bana ne yönden yararlı olabileceğini, hangi hedefe erişmek için katkısı olabileceğini düşünürüm.		,487		
Benden önce liseyi bitirip yükseköğretime devam eden arkadaşlarımdan, bölümleri hakkında sorular sorarım.		,484		
İlgilendiğim bir meslekteki insanların neler yaptıklarını, hangi koşullarda çalıştıklarını öğrenmek için işyerlerine giderim.		,479		
Tercih ettiğim meslekleri tanıtıcı toplantılara katılırım.		,454		

Açıklayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen iki boyut meslek tercihinde kararsızlık (11 madde) ve meslek seçimi için bilgi edinme (12 madde) olarak isimlendirilmiştir. Boyutlar açısından maddelerin anlamsal açıdan uygun olduğu görüşüne varılmıştır.

Tablo 6: Karar Stratejileri Ölçeğine Yönelik Açıklayıcı Faktör Analizi Bulguları

	Mantıklı Karar	İçtepesel Karar	Kararsızlık	Açıklanan Varyans	Cronbach Alfa
Bir karar verme durumunda, bir seçeneğe yönelirken neler kazanıp neler kaybedeceğimi etraflıca düşünürüm.	,693				
Bir konuda karar vermeden önce durumu çok iyi inceler, seçenekleri inceden inceye araştırırım.	,691			16,036	0,734
"İnsanın karar verirken ne istediğini çok iyi bilmesi gerekir" diye düşünürüm.	,689				

Bir şey almak için pek çok mağazayı gezer, kaliteyi ve fiyatları karşılaştırırım.	,666				
---	------	--	--	--	--

Tablo 6 Devamı

Hoşuma giden bir seçeneğe yönelmeden önce neler kazanıp neler kaybedeceğimi etraflıca değerlendiririm.	,651				
Karar verirken seçeneklerin gerçekleşme olasılıklarını dikkate almaz, sadece ne derece hoşuma gittiğine bakarım.		,621			
Bir konuda karar vermeden önce seçenekleri çok iyi incelemenin, her birinin istenen ve istenmeyen yönlerini tartmanın yorucu ve gereksiz bir işlem olduğunu düşünürüm.		,614			
Karar vermeden önce uzun araştırma döneminin yarattığı sıkıntıya hemen son vermek için o anda bana çekici gelen seçeneğe yönelirim.		,595			
"Bir şeyi çok istersem güzel tesadüfler sonucu ona ulaşabilirim" diye düşünür ve karar verirken, gerçekleşme olasılığı diğer seçeneklere göre daha zayıf olsa da bana çekici gelen seçeneğe yönelirim.		,581	14,757	0,644	
"Bir karar verme durumunda, bir seçeneğe yönelirken, kazanç ve kayıpları uzun uzadıya düşünmenin yararı yoktur, çünkü geleceğin ne getireceğini kimse bilemez, bu nedenle o anda aklın yattığı seçeneğe yönelmek en doğrudur" diye düşünüyorum.		,552			
İnsanın içinden gelen sesin onu doğruya götürdüğüne inanırım.		,458			
Karar verirken acele eder, ondan sonra da verdiğim kararı beğenmeyip değiştirmeye kalkarım.			,717		
Her konuda güç karar veren bir kişi olarak tanınırım.			,665		
Bir konuda karar verdikten hemen sonra kararımın doğruluğundan kuşku duyar, değiştirme isteği duyarım.			,750		
Bir geziye çıkacağım sırada programımı sık sık değiştirir, yanıma neleri almam gerektiğine bir türlü karar veremem.			,562	13,681	0,725
Sınavlarda yanıtlarımı sık sık değiştirdiğim için sınav süresinin bitiminde kâğıdımı hala veremediğim olur.			,516		
Karar vermeden önce seçenekler hakkında bilgi toplamaya kalktığımda, birbiri ile çelişen bilgilerle karşılaşınca ne yapacağınızı şaşırıyorum.			,488		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO): 0,742					

Bartlett's Test of Sphericity: Approx. Chi-Square: 739,864; df: 136; Sig: ,000
Cronbach's Alfa: 0,885 Toplam Açıklanan Varyans: 44,474

Açıklayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen üç boyut mantıklı karar (5 madde), içtepsel karar (6 madde) ve kararsızlık (6 madde) olarak isimlendirilmiştir. Bu isimlendirme tamamen ölçüğün orijinali ile uyum göstermektedir.

Cinsiyete Göre Karar Verme Davranışı Farklılığının İncelenmesi

Bu kısımda araştırma kapsamında ölçülen karar stratejileri boyutlarının cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığını test eden Bağımsız örneklerde T Testi bulgularına yer verilmiştir. Tablo 7'ye göre ($p=,01<0,05$) değeri ile mantıklı karar stratejisinin cinsiyete göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Mantıklı karar almanın kadın ve erkeğe göre ortalama değerleri incelendiğinde kadınların 3,5 ortalama ile 3,1 ortalamaya sahip erkeklerden istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde daha fazla mantıklı karar aldıkları sonucuna varılmıştır. Literatüre bakıldığında mevcut araştırmada elde edilen bulguların daha önceden yapılan çalışmaların sonuçlarıyla benzerlik gösterdiği görülmüştür (Kuzgun, 1992; Kesici, 2002).

Tablo 7: Cinsiyete Göre Karar Verme Stratejilerinin Farklılığının İncelendiği Bağımsız Örneklerde T Testi

Boyutlar	Cinsiyet	N	Ortalama	Ortalama Farkı	Standart Sapma	T
Mantıklı karar	Kadın	135	3,5062	0,3395	0,86660	2,457*
	Erkek	67	3,1667			

* $p<.05$

Alan Türüne ve Yaşa Göre Karar Verme Stratejisi

Bu kısımda araştırma kapsamında Tek Yönlü Varyans Analizi bulgularına yer verilmiştir. Tablo 8, öğrencilerin alan türüne ve yaşına göre; mantıklı karar ve içtepsel karar davranışlarındaki farklılığı test eden tek yönlü varyans analizi bulgularını göstermektedir. Buna göre mantıklı karar davranışı alan türüne göre anlamlı ($p=0,01<0,05$) bir şekilde farklılaşırken, içtepsel karar da yaşa göre istatistiksel olarak anlamlı ($p=0,04<0,05$) bir şekilde farklılaşmaktadır. Söz konusu farklılıklara ilişkin detaylar Tablo 8'de sunulmuştur. Bu doğrultuda içtepsel karar davranışının ve mantıklı karar davranışının hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek için Tukey HSD testinden yararlanılmıştır.

Tablo 8: Alan Türüne ve Yaşa Göre Karar Verme Davranışı Farklılığının İncelendiği Tek Yönlü Varyans Analizi Bulguları

Boyutlar	Kategori	N	Ortalama	Standart Sapma	F	
Mantıklı karar	Alan Türü	Sayısal	43	3,0891	1,10814	4,121*
		Sözel	68	3,3480	,94796	
		Eşit ağırlık	91	3,5714	,79820	
İçtepisel karar	Yaş	17	51	2,7745	,83521	3,198*
		18	128	2,8802	,80406	
		19	23	3,2754	,68646	

*p<.05

Tablo 9’da sunulan Tukey HSD testi sonuçlarına göre eşit ağırlık öğrencilerinin mantıklı karar verme düzeyi, sayısal bölümde okuyan öğrencilere nispeten 0,48’lik ortalama değer farkı ve $P=,02$ anlamlılık seviyesi ile istatistiksel açıdan farklı ve daha yüksek seviyededir. İçtepisel karar verme davranışı ise 17 ve 19 yaşları arasında -,50085 ortalama değer farkı ve $P=,03$ anlamlılık seviyesi ile istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir. Bu durumda 19 yaşındaki öğrencilerin içtepisel karar düzeyinin 17 yaşındaki öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu söylenebilir. Kesici (2002) yapmış olduğu çalışmada sınıf düzeyi daha yüksek olan öğrencilerin içtepisel karar stratejisini daha fazla kullandığını tespit etmiştir. Benzer şekilde Develioğlu (2006) karar verme stratejilerini sınıf düzeyi açısından incelemiş, sınıf düzeyi ve yaşın artmasıyla içtepisel karar davranışının da arttığı sonucuna varmıştır. Alan türü ve karar verme stilleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara bakıldığında Taşdelen’in (2002) mantıklı karar verme stili ve öğrenim görülen bölüm arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir.

Tablo 9: Alan Türü ve Yaş Değişkenine Ait Tukey HSD Analizi Bulguları

Boyut	Kategoriler Arası Eşleşme		Ortalama Farkı
Mantıklı Karar	Sayısal	Eşit ağırlık	-,48228*
İçtepisel Karar	17	19	-,50085*

*p<.05

Değişkenlere İlişkin Korelasyon ve Regresyon Analizleri

Araştırma kapsamında aralarındaki ilişkinin incelendiği mesleki olgunluk, karar stratejileri, PDR faaliyetleri ve genel öz-yeterlilik temel değişkenleri arasındaki ilişki Pearson Korelasyon analizi yöntemi ile incelenmiştir. Mesleki olgunluğun meslek tercihlerinde kararsızlık boyutu

ile PDR'nin işlevsellik boyutu arasında pozitif yönde, orta kuvvetli bir ilişki, PDR'nin faaliyet boyutu ile de pozitif yönlü, zayıf bir ilişki tespit edilmiştir. Meslek tercihlerinde kararsızlık boyutu ile içtepesel karar ve kararsızlık arasında pozitif yönde, orta kuvvetli bir ilişki, mantıklı karar ile de pozitif yönde, zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir. Hem mesleki olgunluğun meslek tercihinde kararsızlık boyutu ile genel öz-yeterlilik arasındaki ilişkiye bakıldığında hem de kararsızlık davranışı ile genel öz-yeterlilik arasındaki ilişkiye bakıldığında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Buradan hareketle öz-yeterlilik düştükçe kararsızlık davranışına paralel olarak meslek tercihinde kararsızlığın da arttığı söylenebilir. Mesleki olgunluğun meslek seçimi için bilgi edinme boyutu ile PDR'nin işlevsellik ve faaliyet boyutları arasında pozitif yönde, zayıf kuvvetli bir ilişki tespit edilmiştir. Meslek seçimi için bilgi edinme boyutu ile içtepesel karar ve kararsızlık boyutları arasında pozitif yönde, zayıf kuvvetli bir ilişki, mantıklı karar boyutu ile de pozitif yönde, orta kuvvetli bir ilişki olduğu görülmektedir. Buradan hareketle mantıklı karar stratejisi ve mesleki olgunluk düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. Mesleki olgunluğun meslek seçimi için bilgi edinme boyutu ile genel öz-yeterlilik arasındaki ilişkiye bakıldığında pozitif yönlü, orta kuvvetli bir ilişki olduğu görülmektedir. Buradan hareketle öz-yeterlilik arttıkça bireylerin meslek seçimi için bilgi edinme faaliyetinin arttığı, buna paralel olarak da mesleki olgunluk düzeyinin yükseldiği söylenebilir.

Tablo 10: Mesleki Olgunluk, Karar Stratejileri, PDR ve Genel Öz-yeterlilik İnancı Arasındaki İlişkiyi İncelemeye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Bulguları

Boyutlar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.Mesleki Olgunluk	1									
2.Meslek tercihinde kararsızlık	,744**	1								
3.Meslek seçimi bilgi edinme	,694**	,035	1							
4.PDR işlevsellik	,321**	,353**	,100	1						
5.PDR faaliyet	,243**	,196**	,152*	,422**	1					
6.İçtepesel karar	,420**	,410**	,187**	,312**	,153*	1				

Tablo 10 Devamı

7.Mantıklı karar	,419**	,150*	,465**	,248**	,079	,227**	1			
8.Kararsızlık	,472**	,599**	,060	,317**	,205**	,410**	,150*	1		
9.Karar Stratejileri	,638**	,547**	,365**	,388**	,217**	,693**	,620**	,748**	1	
10.Genel öz-yeterlilik	,321**	-,031	,514**	,146*	,112	,343**	,458	-,045	,371**	1

Karar stratejileri, genel öz-yeterlilik ve PDR'nin mesleki olgunluğa etkisini incelemek amacıyla uygulanan regresyon analizinde, bağımsız değişkenlerin mesleki olgunluğa ait varyansı %31 oranında açıkladığı tespit edilmiştir. Tablo 11'de karar stratejilerinden mantıklı karar stratejisinin mesleki olgunluk düzeyi üzerinde pozitif yönde ($\beta=0,145$) anlamlı ($P=0,03<0,05$) bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu sonuç mantıklı karar stratejisinin mesleki olgunluk düzeyi üzerinde pozitif yönde bir etkisi olduğuna yönelik kurulan **H1** hipotezinin kabul edildiğini göstermektedir. Karar stratejilerinin bir diğer boyutu olan içtepesel karar stratejisinin ise mesleki olgunluk düzeyi üzerinde anlamlı ($P=0,05<0,06$) bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür. Bu sonuç içtepesel karar stratejisinin mesleki olgunluk düzeyi üzerinde etkisi olduğuna yönelik kurulan **H2** hipotezinin reddedildiğini göstermektedir. Son olarak kararsızlık stratejisinin mesleki olgunluk düzeyi üzerinde negatif yönde ($\beta= -0,230$) anlamlı ($P=0,00<0,05$) bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu sonuçtan hareketle kararsızlık stratejisinin mesleki olgunluk düzeyi üzerinde negatif yönde bir etkisi olduğuna yönelik kurulan **H3** hipotezi kabul edilmektedir. Genel öz-yeterlilik inancına bakıldığında, mesleki olgunluk düzeyi üzerine pozitif yönde ($\beta=0,427$) istatistiksel olarak anlamlı ($P=0,00<0,05$) bir etkisi olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, genel öz-yeterlilik inancının mesleki olgunluk düzeyi üzerinde pozitif yönde bir etkisi olduğuna yönelik kurulan **H4** hipotezi kabul edilmektedir. Tablo 11'de PDR'nin faaliyet boyutunun mesleki olgunluk düzeyi üzerinde anlamlı ($P=0,05<0,32$) bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Bu sonuç PDR faaliyetlerinin mesleki olgunluk düzeyini pozitif yönde etkilediğine yönelik kurulan **H5** hipotezinin reddedildiğini göstermektedir. Benzer şekilde PDR'nin işlevsellik boyutunun da mesleki olgunluk düzeyi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ($P=0,05<0,07$) bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Bu sonuç PDR'nin işlevselliğinin mesleki olgunluk düzeyi üzerinde pozitif yönde bir etkisi olduğuna yönelik kurulan **H6** hipotezinin reddedildiğini göstermektedir. Bal (1998) lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırma sonucu; okulda rehberlik servisi olup olmaması ile mesleki olgunluk arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Taşkiran (2008)

Tablo 11: Bağımsız Değişkenlerin Mesleki Olgunluğa Etkisini Belirlemeye Yönelik Regresyon Analizi Bulguları

Bağımsız Değişkenler	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Beta	Standart Hata	T
PDR işlevsellik				-,127	,043	-1,812
PDR faaliyet				,065	,044	,986
İctepisel karar				-,133	,057	-1,865
Mantıklı karar	,565	,319	,299	,145	,048	2,074*
Kararsızlık				-,230	,044	-3,285*
Genel öz-yeterlilik				,427	,051	5,868*

Bireysel Kariyer Planlamada Etkili Olan Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Sakarya Devlet Okulları Örneği

55

da meslek seçim sürecinde yardım alıp almama durumunun mesleki olgunluk üzerinde anlamlı bir farklılığa yol açmadığı sonucunu ulaştırmıştır. Bahsedilen araştırmalara ilişkin sonuçlar mevcut araştırma bulguları ile tutarlılık göstermektedir. Bağımsız değişkenlerin etkisine bakıldığında; mesleki olgunluk düzeyi üzerinde en fazla etkiye sahip boyutun ($P=0,00<0,05$) anlamlılık seviyesi ile genel öz-yeterlilik inancı ($\beta=0,427$) olduğu, ikinci sırada ($P=0,00<0,05$) anlamlılık seviyesi ile kararsızlık stratejisinin ($\beta= -0,230$) yer aldığı, üçüncü sırada ise ($P=0,03<0,05$) anlamlılık seviyesi ile mantıklı karar stratejisinin ($\beta=0,145$) yer aldığı görülmektedir. Bahsedilen bağımsız değişkenler ile meslek olgunluk arasındaki ilişkiye bakıldığında kararsızlık stratejisi ile mesleki olgunluk düzeyi arasında negatif yönde bir ilişki saptanırken, mantıklı karar stratejisi ve genel öz-yeterlilik inancı ile mesleki olgunluk düzeyi arasında ise pozitif yönde ve orta kuvvetli ($R=0,565$) bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Bağımlı değişken: Mesleki olgunluk
* $p<.05$

Sonuç ve Öneriler

Lise dönemindeki gençler geleceğe ilişkin önemli kararlar vermek durumundadırlar. Mesleğe yönelme ve meslek seçim sürecini barındıran bu dönemde bireylerin kariyer tercihine ilişkin bazı tutum ve davranışları göstermeleri beklenir. Gençlerin mesleki gelişim görevlerini yerine getirebilmeleri de yeterli mesleki olgunluğa ulaşmış olmaları ile mümkündür. Buradan hareketle mevcut araştırmada mesleki olgunluk düzeyine etki eden değişkenler incelenmiştir. Bulgulara göre mesleki olgunluk düzeyi üzerinde en fazla etkiye sahip değişken genel öz-yeterlilik inancı iken, ikinci en büyük etkiye sahip değişken ise karar stratejileri değişkeninin kararsızlık boyutu olmuştur. Üçüncü sırada ise mantıklı karar stratejisi yer almaktadır.

**Bireysel Kariyer
Planlamada
Etkili Olan
Faktörlerin
Belirlenmesine
Yönelik Bir
Araştırma:
Sakarya Devlet
Okulları Örneği**

56

Araştırma sonuçlarına göre, karar stratejilerinden mantıklı karar ve kararsızlık stratejilerinin mesleki olgunluk düzeyine anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir. Literatüre bakıldığında, Blustein (1987) yapmış olduğu çalışma ile mantıklı karar stratejisinin mesleki olgunluğun en önemli yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Powell ve Luzzo (1998) da yaptıkları araştırmada mesleki karar verme stilinin her bir boyutu ile mesleki olgunluk arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu bulmuşlardır. Belirtilen araştırma bulguları ile mevcut araştırma bulgusunun da birbiri ile tutarlı olduğu görülmektedir. Bilgi toplama ve bu bilgiler üzerine düşünmeye aşırı derecede zaman harcayan, sürekli alternatifler arasında bocalayan ve kararsızlık yaşayan bireylerin meslek seçim sürecinde de tercihlerini belirleme konusunda emin olmadıkları, meslek tercihlerinde sık sık değişiklik yaptıkları, ilgi duydukları meslekler arasında seçim yapamadıkları görülmektedir. Araştırma bulguları da kararsızlık stratejisinin mesleki olgunluk düzeyini negatif yönde etkilediğini göstermiştir. Elde edilen bulgulara göre mesleki olgunluk düzeyi üzerinde en fazla etkiye sahip olan ikinci değişkenin kararsızlık stratejisi olduğu görülmüştür. Mantıklı karar verme stilini benimseyen kişiler ise, akılcı bir yaklaşımı temel alarak olası seçenekler hakkında bilgi toplarlar, seçeneklerin avantajlarını ve dezavantajlarını dikkate alarak kendilerine en uygun seçeneğe yönelirler (Kuzgun, 2012). Araştırma bulguları da bu sonucu desteklemektedir. Elde edilen bulgulara göre mantıklı karar stratejisi, mesleki olgunluk düzeyi üzerinde pozitif yönde ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Araştırma sonuçları mantıklı karar stratejisinin mesleki olgunluk düzeyi üzerinde en fazla etkiye sahip üçüncü değişken olduğunu göstermiştir. Bu noktadan hareketle mantıklı karar stilini benimseyen bireylerin; ilgi duyduğu meslekleri incelediği, kendine en uygun mesleği seçebilmek için güçlü ve zayıf yanlarını değerlendirmeye çalıştığı, meslek tanıtıcı faaliyetlere önem verdiği (kaynak kitap okuma, tanıtıcı toplantılara katılma gibi) söylenebilir.

Genel öz-yeterlilik inancının, mesleki olgunluk düzeyi üzerindeki etkisini inceleyen araştırmalara bakıldığında mevcut araştırma bulgularını destekleyen çalışmalar olduğu görülmektedir (Patton ve Creed, 2003; Keller, 2004; Bozgeyikli, 2005; Oğuz, 2008). Öz-yeterlilik inancı yüksek olan bireyler kendini tanıma, meslekleri tanıma ve kendine uygun işleri araştırmada kendini daha etkin hisseder. Öz-yeterlilik inancı yüksek olan kişilerin daha fazla kariyer fırsatını kendileri için ulaşılabilir gördüğü ve farklı mesleki alanlar için eğitimsel olarak daha iyi hazırlandıkları görülmektedir. Bu kişiler; kariyer seçeneklerinin daha geniş bir kısmını ciddi olarak düşünürler, ilgileri daha fazladır ve seçecekleri meslekler doğrultusunda kendilerini eğitimsel olarak daha iyi hazırlayarak önemli

başarılar elde ederler. Araştırma bulguları da bahsedilen değerlendirmeleri destekleyici niteliktedir. Sonuç olarak genel öz-yeterlilik inancı arttıkça mesleki olgunluğun da arttığı söylenebilir.

Liselerdeki PDR faaliyetlerinin ve bu faaliyetlerin işlevselliğinin mesleki olgunluk düzeyi üzerindeki etkisine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir etki olmadığı görülmüştür. Literatüre bakıldığında elde edilen bulguları destekleyen benzer nitelikte araştırmalar olduğu görülmektedir (Bal, 1998; Taşkiran, 2008). Mesleki rehberlik faaliyetlerinin; gençlerin çeşitli meslekleri tanımaları ve kendi özelliklerine uygun olan meslekleri seçmeleri, seçtikleri mesleklere hazırlanmaları ve mesleki yönden gelişmeleri açısından önemli bir yere sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Lise son sınıfta kritik bir karar sürecinde olan gençlerin yükseköğretim programlarını seçmelerini etkileyen mesleki olgunluk düzeylerini saptamak PDR hizmetlerinin önemli bir görevidir. Araştırma bulguları PDR faaliyetlerinin ve PDR'nin işlevselliğinin mesleki olgunluk düzeyi üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermiştir. Bu sonucun liselerde sunulan PDR hizmetlerinin yetersizliğinden ve öğrencilerin danışmanlık hizmetlerine yönelik yanlış inanışlarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Gençlerin PDR hizmetlerini, yararı olamayan ve sadece sorunlu öğrencilere yönelik bir hizmet olarak görmeleri bu yanlış inanışların bir kısmını oluşturmaktadır. Okullardaki rehberlik faaliyetlerinin öğrenci ihtiyaçlarından hareket eden, genel ve belirsiz amaçlardan ziyade belirgin ve ölçülebilir amaçlar içeren, okuldaki tüm personelin aktif katılımını sağlayan, öğrencilerin problemlerini çözme anlayışından çok gelişimsel bir yaklaşım benimseyen ve daha fonksiyonel olan bir yapıya kavuşmasının PDR faaliyetlerinin işlevselliğini ve rehberlik hizmetlerine yönelik tatmini artıracakı düşünülmektedir.

Görüldüğü gibi kritik bir karar sürecinde olan gençlerin mesleki olgunluk düzeyi üzerinde etkiye sahip çok sayıda değişken mevcuttur. Bu kapsamda, gelecekte yapılacak araştırmalar ve uygulamalar için aşağıda bazı öneriler sunulmuştur.

(i) Başta mesleki rehberlik hizmetleri olmak üzere kişisel rehberlik hizmetleri kapsamında öğrencilerin gelişimlerini destekleyen ve öğrencilere etkili karar verme yöntemlerini öğretmeyi hedefleyen, böylelikle karar verme becerilerini geliştirerek kariyer tercihi konusunda gençlerin farkındalıklarını artıracak programların hazırlanmasının yararlı olacağı düşünülmüştür.

(ii) Etkin bir kariyer gelişim süreci için gençlerin meslek seçimi konusunda hazır bulunma seviyesini gösteren mesleki olgunluk düzeylerini yükseltmek amacıyla liselerde hizmet veren psikolojik danışmanlara büyük görevler düşmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin meslek seçimi konusunda öğrencilerine iyi birer rehber olmalarının ve mesleki olgunluk konusunda onları desteklemelerinin yararlı olacağı düşünülmüştür.

(iii) Genel öz-yeterlilik inancının yüksek olması gencin ilgilerinin artmasını, kariyer seçeneklerinin daha geniş bir kısmını ciddi olarak düşünmesini ve kendini mesleki hedefleri doğrultusunda daha iyi hazırlamasını sağlar. Buradan hareketle gençlerin öz-yeterlilik inancını yükseltmek için hem öğretmenlerin hem de anne babaların kişinin yeterlilik algısına yönelik inancı artırmayı hedefleyen bir tutum izlemesinin faydalı olacağı düşünülmüştür.

(iv) Gelecek araştırmalarda;

- Farklı sınıf düzeylerinde öğrenim gören öğrencilerin örnekleme dahil edilmesinin, sınıf düzeylerine göre mesleki olgunluk seviyesindeki değişimin görülmesine katkı sağlayacağı düşünülmüştür.
- Meslek lisesi ve özel liselerin de çalışmaya dahil edilmesiyle daha kapsamlı ve karşılaştırmaya olanak sağlayan araştırmalar hazırlamanın mümkün olacağı düşünülmüştür.
- Uygulamanın farklı bölgelerde gerçekleştirilmesi ile karşılaştırmalı bir analiz imkanı doğacağı düşünülmüştür (Büyükşehir ile ilçeler arasında ya da iller arasındaki farklılıkları ortaya koymak amacıyla bir araştırma yapılabilir).

Kaynakça

- Acısu, S. (2002). *Koruma Altında Olan Lise ve Meslek Lisesi Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbalık, Y. (1996). *Meslek Liselerine Devam Eden Öğrencilerin Mesleki Olgunluk Düzeyleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbiyık, G. (1991). *Ortaokul 3. Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Alver, B. (2005). Psikolojik Danışma ve Rehberlik Eğitimi Alan Öğrencilerin Empatik Beceri ve Karar Verme Stratejilerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 20-34.
- Amir, T. ve Gati, I. (2006). Facets of Career Decision-Making Difficulties. *British Journal of Guidance and Counseling*, 34(4), 483-502.
- Anafarta, N. (2001). Orta Düzey Yöneticilerin Kariyer Planlamasına Bireysel Perspektif. *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 2, 1-17.
- Anafarta, N. (2002). Bireysel Kariyer Danışmanı Olarak Rehber (Mentor). *Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 3(1), 115-128.
- Aypay, A. (2010). Genel Öz Yeterlik Ölçeğinin (GÖYÖ) Türkçe'ye Uyarlama Çalışması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 113-131.
- Bacanlı, F. (1995). *Mesleki Grup Rehberliğinin Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyine Etkisi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bacanlı, F. (2006). Kariyer Araştırma Yetkinlik Beklentisi Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 6(2), 301-330.
- Bal, P. N. (1998). *Ergenlik Döneminde Mesleki Karar Verme Olgunluğunun İncelenmesi ve Mesleki Karar Verme Eğitim Programının Etkisinin Araştırılması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bandura, A. (1977). Self-Efficacy: Toward A Unifying Theory of Behavioral Change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215.
- Bandura, A. (1988). Organizational Applications of Social Cognitive Theory. *Australian Journal of Management*, 13(2), 275-302.
- Bandura, A. (1989). Human Agency in Social Cognitive Theory. *American Psychological Association*, 44(9), 1175-1184.
- Bandura, A. (1995). Exercise of Personal and Collective Efficacy in Changing Societies. A. Bandura (Eds.). *Self-Efficacy in Changing Societies* (pp. 1-45). Cambridge: Cambridge University Press.
- Blustein, D. (1987). Decision-Making Styles and Vocational Maturity: An Alternative Perspective. *Journal of Vocational Behavior*, 30(1), 61-71.
- Bozgeyikli, H. (2005). *Mesleki Grup Rehberliğinin İlköğretim Okulu 8. Sınıf Öğrencilerinin Meslek Kararı Vermede Kendilerini Yetkin Görme Düzeylerine Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Budak, G. (2008). *Yetkinliğe Dayalı İnsan Kaynakları Yönetimi*. Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi. İstanbul.

**Bireysel Kariyer
Planlamada
Etkili Olan
Faktörlerin
Belirlenmesine
Yönelik Bir
Araştırma:
Sakarya Devlet
Okulları Örneği**

60

- Coertse, S. ve Schepers, JM. (2004). Some Personality and Cognitive Correlates of Career Maturity. *Journal of Industrial Psychology*, 30(2), 56-73.
- Çakar, M. (1997) . *Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri İle Denetim Odağı Düzeylerinin Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çetin, F. (2011). Örgüt İçi Girişimcilikte Öz Yeterlilik Algısı ve Kontrol Odağının Rolü. *Business and Economics Research Journal*, 2(3), 69-85.
- Çoban, A. E. (2005). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeylerinin Yordayıcı Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(10), 39-54.
- Develioğlu, M. (2006). *Problem Çözme Becerileri Yüksek ve Düşük Olan Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Stratejilerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, H. (2011). Ağ Bağlantılı Sınıf Rehberliği Uygulamasının İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Kariyer Gelişim Düzeylerine Etkisi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), 1077-1098.
- Doğan, H. ve Kuzgun, Y. (2008). Bilgi Verici Danışmanlık Programının Üniversiteye Giriş Sınavı ve Üniversite Eğitimine İlişkin Yanlış İnançlara Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 292-306.
- Dündar, G. (2010). Kariyer Geliştirme. *İnsan kaynakları yönetimi içinde* (s.264-294). Beta Yayıncılık. İstanbul.
- Erdoğmuş, N. (2003). *Kariyer Geliştirme Kuram ve Uygulama*. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.
- Flouri, E. ve Buchanan, A. (2002). The Role of Work-Related Skills and Career Role Models in Adolescent Career Maturity. *The Career Development Quarterly*, 51, 36,43.
- Genç, G., Kaya, A. ve Genç, M. (2007). İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(14), 49-63.
- Güner, Y. A. (2006). *Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Karar Stratejilerini Yordayan Bazı Değişkenler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- İşgör, İ. Y. ve Sezer, F. (2008). Mesleki Olgunluk Anlayışı Kazandırmaya Yönelik Sınıf İçi Rehberlik Etkinlikleri Program Denemesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 239-252.
- Jones, R. N. (1989). Danışma Psikolojisi Kuramları. F. Akkaya (Ed.). Nobel yayıncılık. Ankara.

- Kaya, A. ve Çivitçi, A. (2007). Okul Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programlarının Geliştirilmesi. G. Can (Ed.). *Psikolojik danışma ve rehberlik içinde* (s.241-269). Pegem A Yayıncılık. Ankara.
- Keller, K. (2004). *The Relation Between Parental Behavior and The Career Maturity and Self-Efficacy of Young Adolescents*. Unpublished Doctoral's Thesis, United States of America: University of India.
- Kesici, Ş. (2002). *Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Stratejilerinin Psikolojik İhtiyaç Örüntüleri ve Özlük Niteliklerine Göre Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- King, S. (1989). Sex Differences in A Causal Model of Career Maturity. *Journal of Counseling and Development*, 68, 208–214.
- Köse, A. (2002). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Birinci Sınıf Öğrencilerinin Cinsiyet ve Algılanan Sosyo-Ekonomik Düzey Açısından Psikolojik İhtiyaçları ve Karar Verme Stratejilerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kutlu, M. (2012). Anadolu Ve Genel Lise Öğrencilerinin Çeşitli Değişkenlere Göre Mesleki Olgunluk Düzeylerinin İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1), 23-41.
- Kuzgun, Y. (1992). *Karar Stratejileri Ölçeği: Geliştirilmesi Ve Standardizasyonu*. VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, 161–170.
- Kuzgun, Y. (2000). *Meslek Danışmanlığı Kuramlar Uygulamalar*. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.
- Kuzgun, Y. (2002). *Rehberlik Ve Psikolojik Danışma*. ÖSYM Yayınları. Ankara.
- Kuzgun, Y. (2003). *Meslek Rehberliği Ve Danışmanlığın Giriş*. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.
- Kuzgun, Y. (2012). Karar Stratejileri Ölçeği. Y. Kuzgun, F. Bacanlı (Ed.). *Rehberlik ve psikolojik danışmada kullanılan ölçekler içinde* (s. 9-27). Nobel Yayıncılık. Ankara.
- Kuzgun, Y. ve F. Bacanlı (2012). Lise Öğrencileri İçin Mesleki Olgunluk Ölçeği El Kitabı. Y. Kuzgun, F. Bacanlı (Ed.). *Rehberlik ve psikolojik danışmada kullanılan ölçme araçları ve programlar dizisi içinde* (s. 1-29). Nobel Yayıncılık. Ankara.
- Lee, K. (2001). A Cross-Cultural Study of The Career Maturity of Korean and United States High School Students. *Journal of Career Development*, 28(1), 43-57.
- Leung, S. A. (2008). The Big Five Career Theories. J. A. Athanasou ve R. Van Esboreck (Eds.). *International handbook of career guidance içinde* (pp. 115-132). Springer Science and Business Media.

**Bireysel Kariyer
Planlamada
Etkili Olan
Faktörlerin
Belirlenmesine
Yönelik Bir
Araştırma:
Sakarya Devlet
Okulları Örneği**

- Luszczynska, A., Scholz, U. ve Sachwarzer, R. (2005). The General Self-Efficacy Scale: Multicultural Validation Studies. *The Journal of Psychology*, 139(5), 439-457.
- Mau, W-C. (2000). Cultural Differences in Career Decision-Making Styles and Self-Efficacy. *Journal of Vocational Behavior*, 57, 365-378.
- Niles, S. G. Ve J. H. Bowlsbey (2013), Kariyer gelişimi Kuramlarını Anlama ve Uygulama. M. Siyez (çev.). 21. Yüzyılda Kariyer Gelişim Müdahaleleri içinde. 4. Baskı. Nobel Yayıncılık. Ankara.
- Oğuz, Ö. (2008). *Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi (Özel Arı Lisesi Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özgen, H. ve Yalçın. A. (2010). *İnsan Kaynakları Yönetimi Stratejik Bir Yaklaşım*. Nobel Kitabevi. Adana.
- Pajares, F. (2006). Self-Efficacy During Childhood and Adolescence. F.Pajares ve T. Urdan (Eds.). *Self-efficacy beliefs of adolescent* içinde (pp. 339-367). United States: Information Age Publishing.
- Patton, W. ve Creed, P. (2003). Predicting Two Components of Career Maturity in School Based Adolescents. *Journal of Career Development*, 29(4), 277-290.
- Patton, W. ve Creed, P. A. (2001). Developmental Issues in Career Maturity and Career Decision Status. *The Career Development Quarterly*, 29, 336- 351.
- Patton, W. ve Creed, P. A. (2002). The Relationship Between Career Maturity and Work Commitment in A Sample of Australian High School Students. *Journal of Career Development*, 29(2), 69-85.
- Post-Kammer, P. (1987). Intrinsic and Extrinsic Work Values and Career Maturity of 9th-And 11th-Grade Boys and Girls. *Journal of Counseling and Development*, 65, 420-422.
- Powell, D. ve Luzzo, D. A. (1998). Evaluating Factors Associated with The Career Maturity of High School Students. *The Career Development Quarterly*, 47, 145-158.
- Quigley, N. R. ve Tymon Jr. W. G. (2006). Toward An Integrated Model of Intrinsic Motivation and Career Self-Management. *Career Development International*, 11(6), 522-543.
- Rimm, H. ve Jerusalem, M. (1999). Adaptation and Validation of An Estonian Version of The General Self-Efficacy Scale (ESES). *Anxiety, Stress, and Coping: An International Journal*, 12(3), 329-345.
- Sahraç, Ü. (2000). *Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeylerinin Denetim Odaklarına Göre Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Sauermann, H. (2005). Vocational Choice: A Decision Making Perspective. *Journal of Vocational Behavior*, 66, 273-303.
- Savickas, M. L. (2001). A Developmental Perspective on Vocational Behaviour: Career Patterns, Salience, and Themes. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 49.
- Sekmenli, T. (2000). *Lise 1.Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri İle Sürekli Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Super, D. E. (1963). The Definition and Measurement of Early Career Behavior: A First Formulation. *Personnel and Guidance Journal*, 41, 775-779.
- Super, D. E. (1990). A Life-span, Life-space Approach to Career Development. D. Brown, L. Brooks ve Associates (Eds.). *Career choice and development: applying contemporary theories to practice* içinde (pp. 197-261). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Sürücü, M. (2005). *Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Ve Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şimşek, H. (2011). Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Lise Öğrencilerinin Gelecek Beklentileri ve Gelecek Beklentilerini Etkileyen Faktörler. *Kurumsal Eğitim Bilim Dergisi*, 5(1), 90-109.
- Taşdelen, A. (2002). *Öğretmen Adaylarının Farklı Psiko-Sosyal Değişkenlere Göre Karar Verme Stilleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Taşkıran, A. (2008) *Meslek Lisesi Öğrencilerinin Okul İklimi Algıları İle Mesleki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tüz, M. (2003). Kariyer Planlamasında Yeni Yaklaşımlar. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(4), 169-176.
- Uysal, İ. (2013). Akademisyenlerin Genel Öz-Yeterlik İnançları: AİBÜ Eğitim Fakültesi Örneği. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 144-151.
- Uzer, A. S. (1987). *Lise Öğrencilerinin Yükseköğretim Programlarını Tercihleri İle Kendi Yetenek, İlgi ve Mesleki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkiler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Wu, Y-L., Tsai, Y-L. ve Chen, C-W. (2014). Examining The Experiences of Career Guidance, Vocational Self-Concept, and Self-Perceived Employability Among Science Education Majors in Taiwan. *Journal of Baltic Science Education*, 13(2), 182-190.

**Bireysel Kariyer
Planlamada
Etkili Olan
Faktörlerin
Belirlenmesine
Yönelik Bir
Araştırma:
Sakarya Devlet
Okulları Örneği**

- Yazar, A. R. (1997). *Genel Lise ve Meslek Lisesi Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yeşilyaprak, B. (2002). Mesleki Rehberlik. G. Can (Ed.). *Rehberlik içinde* (s. 121-144) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Yiğit, A. (2005). *Lise Öğrencilerinin Karar Verme Davranışlarının Bazı Değişkenlere Göre Yordanması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Zeren, Ş. G. (1999). *Yabancı Dil Ağırlıklı Lise ve Anadolu Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bilgisayarlı Argüman Delphi Yöntemi Kullanılarak Türkiye’de Nükleer Enerji ile İlgili Kamu Görüşünün Araştırılması

Gülsüm Yiğit

Yıldız Teknik Üniversitesi, Matematik Mühendisliği

15211033@std.yildiz.edu.tr

Doç. Dr. Şadi Evren Şeker

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İşletme Bölümü

academic@sadievrenseker.com

Özet

Bu çalışmanın amacı son yıllarda Türkiye’de sıkça tartışılan nükleer enerji santrallerinin yapımı ile ilgili toplum görüşünün analizini bilimsel yöntemlerle yapmak ve çıkan sonuçları yorumlamaktır. Konu ile ilgili bir anket hazırlanmış ve bu ankete ilave olarak, kişilerin diyalektik bir ortamda tartışmalarına olanak sağlayan Bilgisayarlı Argüman Delphi Metodu uygulanmıştır. Elde edilen anket sonuçları yorumlanarak alternatif bir yöntem olan Bilgisayarlı Argüman Delphi Yöntemi değerlendirilmiş ve geliştirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Nükleer Enerji, Bilgisayarlı Argüman Delfi, Kitle Kaynak

Analysis of Public Opinion on Nuclear Power in Turkey Using Computerized Argument Delphi Method

Abstract

The aim of this study is the analysis of the public opinion on the construction of nuclear power plants, which is a hot topic in Turkey recently. We also aim to interpret the results obtained by using scientific methods. A questionnaire survey has been prepared about public opinion on nuclear power plants. Alternatively Computerized Argument Delphi Method is utilized for the problem, which allows people to make dialectical discussion about the same subject of the survey. This paper discusses the results and considers the Computerized Argument Delphi Method as an alternative of questionnaire studies.

Keywords: Computerized Argument Delphi method, Nuclear Power, Crowded Source

Bilgisayarlı
Argüman
Delphi
Yöntemi
Kullanılarak
Türkiye’de
Nükleer Enerji
ile İlgili Kamu
Görüşünün
Araştırılması

I. Giriş

Yapılan bilimsel araştırmalarda, eldeki verilerin çözümlenmesinde ve analizinin yapılmasında çeşitli istatistiksel çalışmalar yapılmaktadır. İnsanların geleceği tahmin etme, eldeki veriler ile bilinmeyene ulaşma istekleri çeşitli araştırma yöntemleri geliştirmelerini sağlamıştır. Araştırma yöntemlerine bakıldığında nitel ve nicel olmak üzere iki farklı yöntem göze çarpmaktadır (Neuman, 2002). Nitel araştırma yönteminde veriler öznel ve elde edilen sonuçlar araştırmacının algı ve yorum beceresine dayanmaktadır. Nicel araştırma yönteminde ise veriler sayılabilir, ölçülebilir ve gözlenebilir özellikte olup, elde edilen sonuçlar olabildiğince öznellikten uzaktır.

Anket çalışmaları birer nicel araştırma örneğidir. Kaynağını insan görüşüne dayandıran anket ve benzeri çalışmalar, diğer bir deyişle kitle kaynak (Şeker, 2015b), araştırmalarda referans olarak kabul edilmektedir. Günümüzde, internet aracılığı ile anket çalışmalarına kişinin nerede olduğuna bakılmaksızın daha fazla kişinin katılması sağlanabilmektedir. Daha fazla kişiye ulaşılabilmesi, sosyal ağlar üzerinden kitlelerin hareketliliği ve araştırmaların kitleleri kaynak olarak alması metin madenciliği gibi yöntemlerin önemini artmasını sağlamıştır (Aggarwal ve ChengXiang Zhai, 2012).

Anket çalışmalarında katılımcılara konu ile ilgili sorular sorularak bu sorular doğrultusunda cevaplar elde edilir. Katılımcılardan görüşlerini bildiren bir argüman girmeleri beklenmez. Bunun yanında bir diğer anket yöntemi olan Bilgisayarlı Delfi Yöntemi (Şeker, 2015a), katılımcıların argümanlarını belirtmelerine olanak sağlar. Delfi Yöntemi ile ilgili detaylı bilgi ‘Delfi Yöntemi’ başlığı altında verilmiştir.

Bu araştırmanın amacı Türkiye gündeminde önemli bir yere sahip olan Nükleer Enerji Santralleri projesi ile ilgili bir tahmin metodunu, Bilgisayarlı Argüman Delfi Yöntemi (BADY) ile tahmin etmek ve bir örnek üzerinde uygulamaktır.

Bu yöntemin detaylarına geçmeden önce uygulama konusu olarak belirlenen nükleer enerji ile ilgili bilgilerden bahsedilebilir.

Dünya nüfusunun hızla artması beraberinde enerji kaynaklarına olan ihtiyacı da artırmıştır. Bunun sonucu olarak ülkeler enerji ihtiyacını karşılamak için farklı enerji kaynakları kullanmaya başlamıştır. Ülkeler kullanacakları enerji kaynaklarını belirlerken; enerji ihtiyacını büyük ölçüde karşılayabilmek, çevreye verilen zararı en aza indirebilmek,

yenilenebilir ve güvenilir bir enerji kaynağı kullanmak gibi sebepleri dikkate alırlar.

Enerji kaynakları arasından en çok tartışma konusu olan enerji türü nükleer enerjidir. Nükleer enerjinin tarihine bakıldığında ilk nükleer santral 1950'li yıllarda inşa edilen Obninsk Nükleer Enerji Santrali'dir (Schmid, 2015). Soğuk savaş dönemindeki ülkeler arası silahlanma yarışı teknolojik gelişmenin yanında nükleer enerji santrallerinin sayısının da artmasına neden olmuştur.

Nükleer enerji ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında; İsviçre'de yapılan bir çalışma halkın Fukushima gibi nükleer kazalardan sonra nükleer enerji ile ilgili olan düşüncelerindeki değişimi ele almıştır. Yapılan bu araştırmaya göre nükleer enerjiyi destekleyenlerin sayısında önemli oranda bir azalma olduğu görülmüştür (Visschers ve Siegrist, 2013).

Türkiye'de nükleer enerji çalışmaları ise 1950'li yıllarda başlamıştır, fakat siyasetteki dalgalanmalar veya çevrecilerin itirazı gibi bir takım tartışmalar sonucu herhangi bir nükleer santral kurulmamıştır (Köksal ve Civan, 2009). Bu tartışmaların artma sebebine bakıldığında Çernobil, Three Mile Island (Sills, et al., 1982), Fukushima (Chino, et al., 2011) kazalarının önemli rol oynadığı görülür. 2005 yılında Ukrayna ile Rusya arasında yaşanan doğalgaz sorunu Türkiye'yi de etkilemiş ve elektrikte doğalgaza olan bağımlılık alternatif enerji kaynağı olarak nükleer enerjiyi tekrar gündeme getirmiştir (Küpeli, et al., 2006). 2008 yılında Türkiye nükleer enerji için ihaleye çıkmış ve Rusya ile yapılan anlaşmaya göre Mersin Akkuyu'da ilk nükleer santralin kurulması ve 2020 yılında faaliyete geçmesi için anlaşma yapılmıştır (İşeri ve Özen, 2012).

Türkiye'de nükleer enerji ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Genellikle bu araştırmaların nükleer enerji santrali kurma kararı ve kamunun bu karara yaklaşımı ile ilgili oldukları görülür. Örneğin 2010 yılında yapılan bir araştırma, nükleer enerjiye sahip olma kararını etkileyen faktörleri ele almıştır. Bu araştırmaya göre ülkelerin gelir durumu ile nükleer santral kurma kararı arasında ters bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir (Köksal ve Civan, 2009). Başka bir yapılan araştırmada ise öğretmen adaylarının nükleer enerji santrallerine olan tutumu incelemiştir (Özdemir ve Çobanoğlu, 2008).

Bu bilgiler göz önüne alındığında internet ortamında yapılan anket ile halkın nükleer enerji ile ilgili düşünceleri (tahmin) alınmış ve bu tahminler bilgisayarlı argüman Delphi yöntemi ile tahmin edilmeye çalışılmıştır. Delphi ile hazırlanan sorulara Google Forms üzerinden hazırlanan bir

anket bağlanarak katılımcıların hem Delfi hem de standart anket yöntemi ile cevapları alınmıştır. Böylece Delphi yöntemi ve standart anket yöntemi ile elde edilen sonuçların uygun optimizasyon yöntemleri uygulanarak benzer sonuçları verdiğini göstermek hedeflenmiştir. Google Forms üzerinden yayınlanan anket soruları İngiltere’de ComRes araştırma şirketi tarafından yapılmış anket soruları temel alınarak oluşturulmuştur (Allen, 2014).

II. Delphi Yöntemi

Delphi Yöntemi 1950’li yıllarda RAND firmasında çalışan Olaf Helmer ve Normal Darkey tarafından askeri araştırmalarda kullanılmak amacıyla geliştirilmiştir. Adını eski Yunan’da Delphi dağında gelecek ile ilgili kehanetlerde bulunan kâhinlerinden almıştır. Yöntemin çıkış noktası felsefede temel olarak sorulan “geleceğin ne kadar tahmin edilebilir?” sorusudur (Gordon, 1994).

Delphi Yöntemi bir konu hakkında uzman kişilerin bir araya gelerek o konu ile ilgili tahminde bulunduğu bir yöntemdir (Dalkey ve Helmer, 1963). İlk turda uzmanların konu ile ilgili olan tahminleri toplanır ve bu tahminlerin ortalaması alınarak tek bir tahminde uzmanlara iletilir. İkinci turda uzmanlardan tekrar tahminde bulunmaları istenir. Ortalama bulunan tahminden sonra uzmanlar tahminlerini değiştirerek yeni bir tahmin yaparlar, tahmininden emin olan uzmanlar ikinci turda da aynı tahminde bulunabilirler. Bu şekilde konu ile ilgili ortalama bir tahmin bulunana kadar iki veya daha fazla turda yöntem uygulanır (Şeker, 2014; Brown, 1968).

Delphi Yöntemi’nin amacı tartışmalı bir konuda uzmanların görüşünü alarak uzlaşma (consensus) sağlamaktır. Verilen kararların üzerinde baskın grupların etkisinin fazla olduğu veya karara varılmada zorluk çekilen bir konu üzerinde Delphi Yöntemi uygulanabilir. Yöntem kullanılarak konu ile ilgili uzmanların görüşlerinin yanı sıra konu ile ilgili farklı bakış açılarına sahip bireylerin birbirini görmeden bir araya gelmesi hedeflenir.

Delphi Yöntemi anonim bir şekilde uygulanır, yani katılımcılara birbirleri hakkında bilgilendirme yapılmaz (Hasson, et al., 2000). Böylece toplum içinde yüksek statüye sahip ya da o konu ile ilgili bilgisi sıkça duyulan kişilerin yaptığı tahminlerden diğer katılımcıların etkilenmesi engellenmiş olur. Bazı durumlarda katılımcılar baskın gruplar nedeniyle fikirlerini özgür olarak ifade edemeyebilirler. Yöntemin anonim yapılması ile herhangi bir çekinme ve başkasından etkilenme söz konusu olmadan farklı fikirlerin gelmesine ortam hazırlanır. Yöntemin gizli yapılmasının sağladığı

diğer bir fayda ise, katılımcıların düşüncelerinden dolayı birbirlerine ön yargılı davranmalarının önüne geçilmiş olmasıdır.

Yöntemin her turunda katılımcılardan alınan tahminler birleştirilir ve katılımcılara iletilir. Katılımcılar bir sonraki tahmini yapmadan önce eski tahminlerini gözden geçirirler. Böylece katılımcıların her seferinde yaptıkları tahminler bir öncekine göre daha kararlı bir yapı almaya başlar.

Delphi Yöntemi'nin araştırmalarda başarılı bir sonuç vermesi sonucu bu yöntem bilgisayarlı ortamda kullanılmak üzere yazılımları yapılmaya başlanmış ve Bilgisayarlı Delphi Yöntemi ortaya çıkmıştır (Turoff ve Hiltz, 1996). Bilgisayarlı Delphi Yöntemi ile katılımcıların tahminlerinin alınması, turların devamlılığı, tahminlerin birleştirilmesi ve geri bildirim bilgisi bilgisayar ortamında hızlı bir şekilde yapılması sağlanmıştır.

2.1. Bilgisayarlı Argüman Delphi Yöntemi (BADY)

Argüman Delphi (Argument Delphi) (Kuusi, 1999) Yöntemi normal Delphi Yöntemi'nden farklı olarak katılımcıların tahminlerinin ardından argümanlarını da belirttikleri bir yöntemdir. Kişilerin fikirlerinin birer sebebi vardır ve bu sebepleri argümanları ile birlikte belirtirler. Bu fikirlerin ve görüşlerin birbirleriyle çatıştığı ortama Argüman Delphi (Argument Delphi) denir. Argüman Delphi ile konular daha kapsamlı ele alınır. Argüman Delphi Yöntemi uygulandıktan sonra sonuç olarak katılımcılar tarafından verilen en iyi argümanlar listelenir.

Bilgisayarlı Argüman Delphi Yöntemi'nde katılımcıların bir araya gelip tahminde bulunduğu kısım bilgisayar ortamında yapılır. Böylece tahminlerin yapılıp birleştirildiği bir ortamda turları yönetme rolü bilgisayara verilmiş olur. Ayrıca katılımcıların aynı ortamda ve belli bir zamanda bulunma zorunluluğu ortadan kalkarak tahminlerin zaman ve mekân kısıtlaması olmadan yapılması sağlanır. BADY ile konu ile ilgili yapılan tahminlere daha fazla katılımın olması sağlanır (Şeker, 2014).

BADY demokratik bir ortamda yapılır ve kişilerin kimlikleri gizli tutulur. BADY üç aşamada yapılan tartışma üzerine kurulmuş bir yöntemdir. Şekil 1'de bu aşamalar gösterilmiştir.



Şekil 1: Delphi Yöntemi Aşamaları

Yöntemin ilk aşamasında katılımcılara iki ve ya daha fazla kutuplu bir konu hakkında fikirleri sorulur. İkinci aşamasında bu fikirlerini destekleyen argümanı vermeleri istenir. Üçüncü aşama da ise diğer katılımcıların vermiş olduğu argümanlardan üç tanesi katılımcıya gösterilir ve puanlaması istenir. Böylece kullanıcıların vermiş olduğu cevaplar ve puanlandıkları argümanlar ile sürekli katılım aşaması gerçekleştirilir.

III. Metodoloji

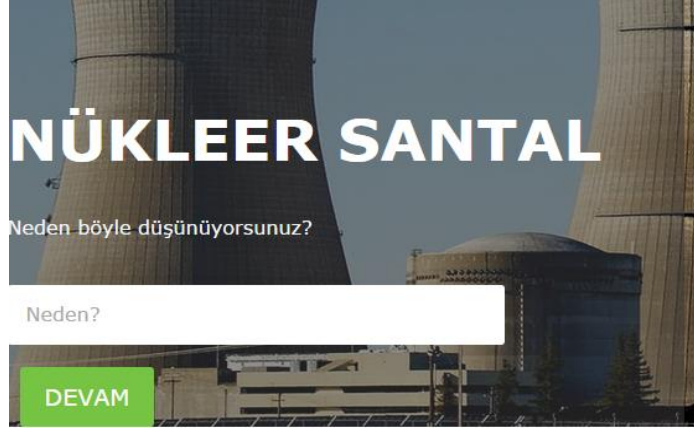
Bilgisayarlı Argüman Delphi(BADY) için hazırlanan uygulama internet ortamında geliştirilmiş ve sosyal ağlar kullanılarak kişilerin uygulamadan haberdar olması sağlanmıştır.

BADY 3 aşamalı bir soru üzerine geliştirilmiş ve ardından Google Forms üzerinden hazırlanan bir anket ile bağlanmıştır. İlk aşamada kullanıcılardan iki kutuplu cevabı olan Nükleer Enerji santrallerinin yapımını destekleyip desteklemedikleri sorusu sorulmuştur (Şekil 2).



Şekil 2: Bilgisayarlı Argüman Delphi Yönteminin Birinci Aşaması

Daha sonra, ikinci aşamada, katılımcıların bu fikirlerini destekleyen argümanı belirtmeleri istenmiştir (Şekil 3).



Şekil 3: Katılımcıların Argümanlarını Belirttikleri 2. Aşama

Üçüncü aşamada ise diğer katılımcıların vermiş olduğu argümanlardan 3 tanesi gösterilerek kişiden bu argümanları oylaması beklenmiştir (Şekil 4). Böylece sürekli katılım aşaması gerçekleştirilmiştir. Sonraki adımda kişiler daha önce nükleer enerji ile ilgili hazırlanmış bir ankete yönlendirilerek bu anketi cevaplamaları beklenmiştir. Böylece aynı sistem üzerinden iki farklı anketin cevaplandırılması sağlanmıştır. Anket soruları sonuçları ile birlikte 'EKLER' başlığı altında verilmiştir.

Uygulamaya <http://www.shedai.net/delphi/ses/nukleer/> adresi üzerinden erişilebilmektedir ve ekran görüntüleri Şekil 2, Şekil 3 ve Şekil 4'teki gibidir.



Şekil 4: Katılımcıların Diğer Argümanları Puanlandığı 3. Aşama

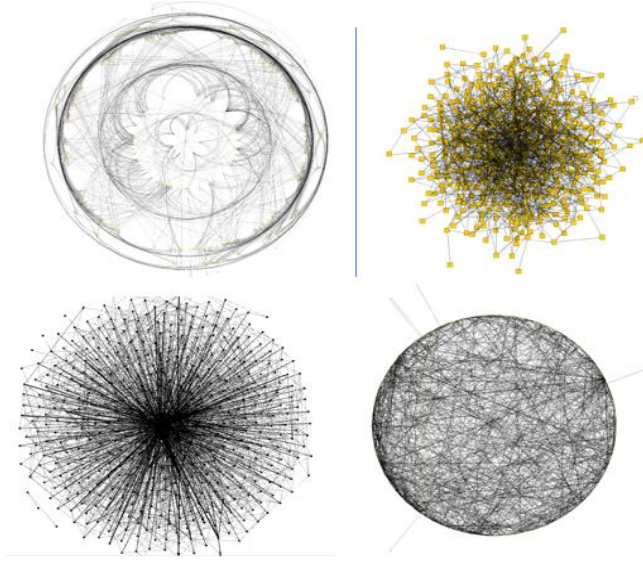
Sistemin sunucu tarafı PHP ile kodlanmış veri tabanı ihtiyacını karşılamak için MySQL kullanılmıştır. Sistemde çok yoğun kullanıcı etkileşimde bulunmayacağı düşünüldüğü için maliyeti en az seviyeye düşürmek için mümkün olan en düşük maliyetli teknoloji kullanılmıştır. Sonuç olarak sistemin teknik özellikleri uygulama için yeterli olmuş ve BADY başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

IV. Sonuçlar

Ankete katılan 344 kişiden ve 535 argüman girişi alınmıştır. Sisteme girilmiş olan argümanlar ve bu argümanların sahipleri tarafından diğer argüman sahiplerine verilen oyların graf görüntüsü Şekil 5’te gösterilmiştir. Aynı haritanın daha iyi anlaşılabilmesi için Gephi ve yED programları kullanılarak farklı görselleştirme algoritmaları ile grafları çizilmiştir.

Şekil 5’in sağ alt tarafındaki dairesel şekil yED programından dairesel çizim yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Bu çizim yöntemine bakıldığında sistemde hiç oylanmamış ya da bir kere oylanmış argümanlar dairenin dışında olduğu görülür. Bu argümanların hiç oylanmama ya da az oylanmasının sebebi sisteme yeni bir argüman eklendiğinde bu argümanın oylanmak için sıraya alınması ve yeni katılımcı tarafından oylanabiliyor olmasıdır. Sonuç olarak sisteme en son giren katılımcının yazdığı argüman oylanmamış olur.

Şeklin sağ üst tarafında bulunan graf yine aynı programdan ortogonal çizim yöntemi kullanılarak çizilmiştir ve katılımcıların oy verdiği katılımcılar ile aralarındaki düğüm kenar ilişkisi bu şekilde ayrıntılı bir şekilde görülebilmektedir. Graf modelleri incelendiğinde şekiller üzerindeki bazı bölgelerde yoğunluk olduğu görülür. Bu bölgeler en çok oylanmış argümanları temsil etmektedir.



Şekil 5: Nükleer Enerji İçin Oluşturulan Argüman Ağının Gösterimi

Bu çalışmada, Bilgisayarlı Argüman Delphi Yönteminin tasarımında var olan beş farklı birleştirme algoritmasından, “argüman kümesi üzerinde birleştirme” (Seker, 2015) yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntemin formülü aşağıda verilmiştir:

$$\alpha_{\text{birleştirilmiş}} = \bigcup_k \max_{i=1}^n a_i$$

Bu yaklaşıma göre argümanlar arasından puan olarak en yüksek ortalamaya sahip argümanlar alınarak birleştirilmiş argüman listesi oluşturulur. Aşağıdaki denklemden argümanlar ve puanlar kümesi sırasıyla A ve Rt ile temsil edilmiştir.

$$R: A \rightarrow A$$

$$a, r_1, r_2, r_3 \in A \text{ ve } R(a, r_1, r_2, r_3) \in Rt$$

BADY ile katılımcılardan alınan argümanlar arasından yukarıdaki formüle göre en iyi argümanlar seçilmiştir. Bu argümanlar diğer argümanlara göre en fazla oylanan ve ortalaması en yüksek olan argümanlardır. Aşağıdaki tabloda bu argümanlar tahminleri ile birlikte listelenmiştir. Tablodaki ilk sütun kişilerin nükleer enerjiyi destekleyip desteklemediğini, ikinci sütun ise bu tercihlerinin sebebini belirten argümanları göstermektedir.

Tablo 1: Argüman Kümesi Üzerinde Birleştirme İşlemine Göre Seçilen En İyi Argümanlar

Tahmin	Argüman
--------	---------

**Bilgisayarlı
Argüman
Delphi
Yöntemi
Kullanılarak
Türkiye’de
Nükleer
Enerji ile
İlgili Kamu
Görüşünün
Araştırılması**

Evet	Ülkenin kalkınıp, dışa bağımlılığının azalması ve güçlü olabilmesi için gerekli.
Evet	Çünkü enerjiye çok paramız gidiyor ve termik santraller havayı çok kirletiyor.
Hayır	Doğaya zararlı olduğu için
Evet	Enerji şart
Hayır	İnsan ve doğa sağlığına zararlı...
Hayır	Çevreye ve insanlara zararlı olduğunu düşündüğüm için
Hayır	Çevreye zarar
Hayır	Sağlığa zararlı
Evet	Güç için gerekli
Evet	Bir ülkenin güçlenmesi için olmazsa olmazı
Hayır	Güneş(ışık), rüzgar(döndürme) ve denizler(dalga) varken nükleer ihtiyacımız yok
Hayır	Doğanın yapısını bozduğu için
Hayır	Doğaya zararlı etkileri var
Evet	Çünkü en temiz ve verimli enerji kaynağı.
Hayır	Zararlı olduğu için

76

BADY'nin faydalarına bakıldığında, oy verme sistemi sayesinde katılımcılardan alınan en iyi argümanlar belirlenebilmektedir. Böylece yüzlerce argüman yerine bu argümanlar arasından en değerli olanları bulunup rapor halinde sunulabilmektedir. Ayrıca sistemin bilgisayar ortamında yapılması yöntem için gereken turların hızlı bir şekilde tamamlanmasını sağlamaktadır. BADY ile yapılan araştırmalarda uzun zaman alan metin madenciliğine gerek kalmadan fikir madenciliği ile gerekli raporlar sunulabilmektedir. BADY ile kişilerden alınan argümanlar arasında kirli veri olarak sayılan, argo kelimeler içeren, argümanlar da bulunmaktadır. Bu argümanlar katılımcıların verdiği düşük oylar sayesinde sistemden ayıklanır ve bir sonraki katılımcıya bu argümanlar gösterilmez. Dolayısıyla metin madenciliğinde yapılan veri ayıklama işlemi, BADY’de katılımcılar tarafından yapılabilmektedir. Sonuç olarak BADY'nin sağladığı bu faydalar ile yapılan araştırmaları hızlandıracağı söylenebilir.

Kaynakça

- Aggarwal, C. C. ve ChengXiang Zhai. (2012). Mining Text Data. Springer Science & Business Media.
- Allen, N. (2014, Kasım 10). (ComRes) Retrieved from <http://newnuclearwatch.eu/wp-content/uploads/2014/12/NNWE-Public-Opinion-on-Nuclear-Energy-Headline-Findings.pdf>
- Brown, B. B. (1968). Delphi Process: A Methodology Used for the Elicitation of Opinions of Experts. RAND CORP SANTA MONICA CA.

- Chino, M., Nakayama, H., Nagai, H., Terada, H., Katata, G., & Yamazawa, H. (2011). Preliminary Estimation of Release Amounts of 131I and 137Cs Accidentally Discharged from the Fukushima Daiichi Nuclear Power Plant into the atmosphere. *Journal of Nuclear Science and Technology*, 48(7), 1129-1134.
- Dalkey, N., & Helmer, O. (1963). An Experimental Application of the Delphi Method to the Use of Experts. *Management Science*, 9(3), 458-467.
- Gordon, T. J. (1994). The delphi method. *Futures Research Methodology*, 2.
- Hasson, Felicity, Sinead Keeney, and Hugh McKenna. (2000). Research Guidelines for the Delphi Survey Technique. *Journal of Advanced Nursing*, 32(4): 1008-1015.
- İşeri, Emre, ve Cem Özen. (2012). Türkiye’de Sürdürülebilir Enerji Politikaları Kapsamında Nükleer Enerjinin Konumu. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47
- Köksal, B. ve Civan, A. (2009). Nükleer Enerji Sahibi Olma Kararını Etkileyen Faktörler ve Türkiye için Tahminler. *International Relations/Uluslararası İlişkiler*, 6(24), 117-140
- Kuusi, Osmo. (1999). Expertise in the Future Use of Generic Technologies. Epistemic and methodological considerations concerning Delphi studies. Helsinki. Government Institute for economical research VATT, 59.
- Küpeli, T., Demır, A., SAYGIN, H., & KÜÇÜKŞAHİN, A. (2006). Güvenlik Boyutunda Nükleer Enerjinin Sorunları ve Türkiye. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (03), 7-20.
- Neuman, W. L. (2002). Social research methods: Quantitative and Qualitative Approaches.
- Özdemir, N. ve Çobanoğlu, O. E. (2008). Türkiye’de Nükleer Santrallerin Kurulması ve Nükleer Enerji Kullanımı Konusundaki Öğretmen Adaylarının Tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(34).
- Schmid, S. D. (2015). Producing Power: the pre-Chernobyl History of the Soviet Nuclear Industry. MIT Press.
- Şeker, S. E. (2014, aralık). Delfi Metodu. *YbsAnsiklopedi*, 1(4): 7-9.
- Seker, S. E. (2015a). Computerized Argument Delphi Technique. *IEEE Access*, 3, 368-380.
- Şeker, S. E. (2015b). Kitle Kaynak (Crowd Sourcing). *YBS Ansiklopedi*, 2(2): 6-11.
- Sills, D. L., Wolf, C. P., & Shelanski, V. B. (1982). Accident at Three Mile Island: the human dimensions. *Westview Press, Inc., Boulder, CO*

**Bilgisayarlı
Argüman
Delphi
Yöntemi
Kullanılarak
Türkiye’de
Nükleer
Enerji ile
İlgili Kamu
Görüşünün
Araştırılması**

- Turoff, Murray, and Starr Roxanne Hiltz. (1996). Computer Based Delphi Processes. *Gazing into the Oracle: The Delphi method and its application to social policy and public health*, 56-85.
- Visschers, V. H.ve Siegrist, M. (2013). How a Nuclear Power Plant Accident Influences Acceptance of Nuclear Power: Results of a Longitudinal Study Before and After the Fukushima Disaster. *Risk analysis*, 33(2), 333-347.

Sakarya'nın Kongre Turizmi Pazarı Arz Analizi: Yerel Paydaşlar Üzerinde Bir Araştırma

Muhammet Caner KAYA

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Turizm İşletmeciliği A.B.D muhammetcanerkaya@gmail.com

Prof. Dr. Orhan BATMAN

Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi,
Turizm İşletmeciliği Bölümü obatman@sakarya.edu.tr

Sakarya'nın
Kongre
Turizmi
Pazarı Arz
Analizi: Yerel
Paydaşlar
Üzerinde Bir
Araştırma

79

Özet

Sanayinin gelişmesi, seyahatlerin kolaylaşması, bilgiye ulaşmanın öneminin artması gibi sebeplerden dolayı iş amaçlı turizm faaliyetleri artmıştır. Kongre turizmi, iş amaçlı turizm faaliyetlerinin içerisinde en önemlilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu araştırmanın amacı Sakarya ilindeki toplantı ve kongre pazarının arzını analiz etmektir. Kongre turizminin dünya turizm gelirlerinde önemli yer tutması ve Türkiye'nin de toplantı pazarından pay almak istemesi araştırmayı önemli kılmaktadır. Yapılan araştırmanın veri toplama sürecinde yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak 11 kişi ile derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Araştırma sonucunda Sakarya'nın toplantı potansiyelinin olduğu, fakat arzın yetersiz olduğu, örgütlenmelerde eksiklik olduğu tespit edilmiştir. Sakarya ilinin toplantı pazarından pay alabilmesi için gereken düzenlemeler konusunda alt ve üst yapıların iyileştirilmesi, kongre turizmi arzının tanıtılması ve Sakarya'da kongre ve ziyaretçi bürosu kurulması gibi öneriler ileri sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Kongre, Toplantı, Sakarya.

SUPPLY ANALYSIS OF CONVENTION MARKET OF SAKARYA: A RESEARCH ON LOCAL STAKEHOLDERS

Abstract

Business related tourism activities increased in number due to grounds of industry development, ease of travelling, increasing importance of reaching information and such. Convention tourism is shown as the one of the most important business related tourism activities. The aim of this study is to determine supply analysis of meeting market in Sakarya. Convention

tourism, holding an important place in world tourism income and Turkey also wants to show the importance of research in meeting the market share. Held on qualitative research methods are often used in the data collection process of the research used interview. In the data collection process of the research, semi-structured interview technique was used. In-depth interviews were conducted with 11 people using the Purposive sampling method. It has been proposed with regard to the arrangements to increase the share of the city of Sakarya in meeting market such that improvements of infrastructure and superstructure, introduction of congress and visitor supply and establishment of a bureau for congress and visitor etc.

Keywords: Conference, Convention, Congress, Tourism, Sakarya.

I. Giriş

Kongre turizminin dünya turizm gelirinun %25-30'u büyüklüğü oranında olduğu tahmin edilmektedir. Buna göre dünya turizm gelirinun 1 trilyon 25 milyar ABD Doları'na ulaştığı düşünöldüğünde kongre turizminun payının da 250 milyar ABD Doları civarında olduğu anlaşılmaktadır (Turizm dünyası, 2013; TÜROFED, 2015: 42). Türkiye'de ise bu durum onda birler kadar düşmektedir (Turizm dünyası, 2013). Türkiye Turizm Stratejisi'nde geliştirilmesi önerilen turizm çeşitlerinden biri olan toplantı turizminun bu potansiyelinun farkına varılmış ve çeşitli getirileri olduğu öngörölmüşdür. Toplantı turizminun gerçekleştirildiği ölkelere çeşitli etkileri olduğu görölmüşdür.

Toplantı turizmi küresel turizm endüstrisinin en hızlı büyüyen turizm türlerinden biridir. 1900'lü yıllarda gerçekleştirilen uluslararası kongre sayısı 232 iken bu sayı 1950'li yıllarda 700'e ulaşmıştır (Aydın, 1997: 20). 2010'lu yıllara gelindiğinde ise bu rakam 9000'leri geçmiştir. (ICCA, 2010). 2014 yılında ise bu sayı 11.000'i geçmektedir (ICCA, 2015). Türkiye'de gerçekleştirilen uluslararası toplantı miktarlarına bakıldığında da artış görölmektedir. 2003 yılında 61 uluslararası toplantı gerçekleştirilmişken bu sayı 2013 yılında 221 âdete çıkmıştır (ICVB, 2015). 2014 yılında dünya genelinde bir düşüş görölmüş ve Türkiye de 190 adet uluslararası toplantı organizasyonuna ev sahipliği yapmıştır. Türkiye, 2003 yılında Avrupa'da 18 dünyada 31. Sırada iken; 2014 yılında Avrupa'da 11. ve dünyada 19. sıraya çıkmıştır. 2011, 2012 ve 2013 yıllarında büyük ölçekli (500 ve üzeri delegeli) kongre düzenleme sıralamasında ise İstanbul ile dünya birinciliğine ulaşmıştır.

Bu çalışmada Sakarya ilinin kongre ve toplantı turizmi açısından mevcut durum analizi yapılmıştır. Sakarya ilinin eksiklikleri saptanmaya

çalışılmış ve eksikliklerin nasıl giderilebileceği hem literatür incelemesi hem de paydaşlarla yapılan derinlemesine mülakatlar ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

II. Literatür Taraması

Literatür taraması yapılırken toplantı turizminin kavramsal olarak bir karışıklık içinde olduğu görülmüştür. Yabancı kaynaklarda toplantı ve toplantı turizminden bahsedilirken, “congress” , “convention”, “conference” ve “meeting” kelimeleri kullanılmıştır. Türkiye’de ise daha çok kongre ve kongre turizmi, toplantı turizmi yerine tercih edilmiştir. Bu nedenle bu çalışmada “toplantı turizmi” yerine “kongre turizmi” kullanılmıştır.

Kongre kelimesi, köken olarak Latince olan “Congressus”dan gelmektedir. Kelime anlamı olarak bakıldığında toplanma, buluşma anlamlarına karşılık gelmektedir (Erdoğan, 2006: 31; Aymankuy, 2010: 5). Kongre; yurtiçi/dışında aynı ya da farklı meslek gruplarına sahip kişilerin, fikir alışverişlerinde bulunmak ve tartışmak gibi amaçlarla çağrılı olarak bir araya gelmeleri olarak açıklanabilmektedir (Aymankuy, 2010: 5). Kongre turizmi ise; aynı veya farklı meslek gruplarındaki kişilerin kısa, sınırlandırılmış ve kesin bir program çerçevesinde kendi meslekleri, belirli bir bilimsel alan veya konuda bilgi alışverişi yapmak amacıyla sürekli yaşadıkları ve çalıştıkları yerler dışına yaptıkları seyahat ve konaklamalarda ortaya çıkan olaylar ve ilişkiler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Çakıcı, 2009: 3).

Toplantılar, kongre turizminin asıl sebebini oluştursa da bir kongre programı sadece toplantılardan oluşmaz. Toplantı harici zamanlarda eğlence, alışveriş ve gezi gibi faaliyetler düzenlenmektedir. Ayrıca kongre katılımcıları, kongre öncesi ve sonrasında da kalış sürelerini uzun tutmakta ve turistik faaliyetlerine devam edebilmektedir. Bu sebeplerle kongre turizminin diğer turizm türleri ile ilişkisi bulunmaktadır (Çizel, 1999:3).

Kongre turizmi, ülkeye yaptığı olumlu ekonomik etkiler, katılımcıların statü ve konumları bakımından özel kişiler olması (Erdoğan, 2006: 77), ülkedeki turizm olayını çeşitlendirerek bir yıla yayma özelliği (Aymankuy, 1997: 34), mevsimler arası dengeyi getirmesi, sadece toplantı sektörünü değil turizm endüstrisinin de gelişmesini sağlaması, turizmin altyapısını güçlendirmesi, turizmin durgunlaştığı dönemlerde hatta azaldığı dönemlerde faaliyet göstererek turizmin düşük sezonuna hareketlilik getirmesi (Pechlaner et al., 2007: 32) gibi özellikleri ile geliştirilmesi gereken turizm çeşitlerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 1: Ülkelere Göre Kongre Sayıları (2014)

Sıra No	Ülke	Kongre Sayısı
1	Amerika	831
2	Almanya	659
3	İspanya	578
4	Birleşik Krallık	543
5	Fransa	533
6	İtalya	452
7	Japonya	337
8	Çin Halk Cumhuriyeti	332
9	Hollanda	307
10	Brezilya	291
11	Avusturya	287
12	Kanada	265
13	Avustralya	231
14	İsviçre	238
15	Portekiz	229
16	İsviçre	226
17	Kore	222
18	Arjantin	191
19	Türkiye	190
20	Belçika	187

Kaynak: ICCA, 2014 Raporu (2015)

Sürekli büyüyen ekonomi, uluslararası ticaret ve küreselleşme, kongre ve toplantı endüstrisinin de büyümesine ve gelişmesine katkı sağlamaktadır (ICVB, 2015). Kongre turizminin, dünya turizminin toplam gelirlerinin %25-30'lar oranında olduğu tahmin edilmektedir (turizm dünyası, 2013). Dünya turizm gelirlerinin 1 trilyon 245 milyar dolara ulaştığı günümüzde (UNWTO, 2015) kongre turizminden elde edilen gelirlerin de 300 milyar ABD Doları civarında olduğu anlaşılmaktadır. Uluslararası dernekler birliği (UIA) kayıtlarına göre bilinen ilk uluslararası kongre 1681 tarihinde Roma'da tıp alanında yapılmıştır.

Tablo 1'de görüldüğü üzere ülkeler bazında gerçekleştirilen uluslararası kongre sayılarına göre sıralama yapıldığında Amerika Birleşik Devletleri 831 kongre sayısı ile ilk sırada yer almaktadır. Türkiye ise 19. sırada kendine yer bulabilmiştir. İlk 20'nin belirtildiği bu tabloya bakıldığında bir ayrıntı olarak, tablonun çoğunluğunun Avrupa ülkelerinden oluşması dikkat çekmektedir. 20 ülkenin 12'si Avrupa ülkelerinden oluşmaktadır. Kongre turizmi, kongre ihtiyacı yoğunlukta olan ve diğer taraftan hali hazırda turistik destinasyon olarak ön plana

çıkılmış ülkelerde daha fazla tercih edildiğini açıklayabilme bakımından bir referans olabilmektedir.

Tablo 2’de uluslararası kongrelerin düzenlenme sayısına göre şehirlerin sıralaması verilmiştir. Bu şehirlerin turistik destinasyon olarak da ön planda olduğu bilinmektedir. Turistik destinasyon olarak popüler olan bu şehirlerin, kongre organizasyonları bakımından da gözde olması, kongre turizminin diğer turizm faaliyetleri ile iç içe olduğunu gösterebilmektedir. Ayrıca, bu şehirlerin sanayi bölgelerinde/bölgesi çevresinde olması da kongre organizasyonları için bir cazibe sunduğu söylenebilir.

Tablo 2: Uluslararası Kongrelerin Düzenlendiği Şehirler (Kongre Sayısına Göre) 2014

Sıralama	Şehir	Kongre Sayısı
1	Paris	214
2	Viyana	202
3	Madrid	200
4	Berlin	193
5	Barselona	182
6	Londra	166
7	Singapur	142
8	Amsterdam	133
9	İstanbul	130
10	Prag	118

Kaynak : ICCA, 2014 Raporu (2015)

Tablo 2’de en fazla uluslararası kongre düzenlenen 10 şehrin sıralaması verilmiştir. Paris şehri 214 kongre ile ilk sırada iken İstanbul 130 kongre ile 9. Sırada yer almaktadır. Tabloda göze çarpan bir ayrıntı ise, Singapur harici tüm şehirlerin Avrupa’da yer almasıdır. Ülkeler bazında ortaya çıkan durumdan daha yüksek oranda Avrupa şehirlerinin uluslararası kongreler açısından bu pazarı domine ettikleri söylenebilir.

Türkiye 2014 yılında turizmden toplam 34,3 milyar ABD doları civarı gelir elde etmiştir (TURSAB, 2015). Bu gelirin yaklaşık 2,5 milyar doları kongre turizminden elde edilmiştir. Bu meblağ da toplam turizm gelirin yaklaşık olarak %7’lik kısmına tekabül etmektedir. Türkiye, dünya kongre turizm gelirinden hedeflediği pay %4’dür. Bu pay da 10 milyar dolar civarı etmektedir (Turizm dünyası, 2013). Şu anda Türkiye’nin istediği hedefe ulaşamadığı görülmektedir. Yalnız, Türkiye’nin kongre turizmi için yaptığı yatırımlar ve her yıl artan turizm ve kongre turizmi gelirleri ile hedefine ulaşabilecek potansiyeli olduğu söylenebilir. Kongre organizasyonları için

tercih edilen destinasyonların özelliklerine bakıldığında (ulaşım kolaylığı, sanayi bölgelerine yakınlık, diğer turizm faaliyetlerine katılım olanağı gibi), Türkiye'nin (özellikle şehir bazında düşünüldüğünde İstanbul'un) kongre pazarından daha fazla pay alacağı öngörülebilir.

Tablo 3'te Türkiye'nin yıllar içerisinde kongre turizmindeki gelişimi daha açık görülmektedir. Türkiye'de gerçekleştirilen uluslararası kongre sayısı 2003 yılında 61 iken bu sayı 2013 yılında 221'e ulaşmıştır. 2014 yılında kongre sayılarında dünya genelinde bir düşüş yaşanmış, bu düşüşten Türkiye'de etkilenmiş ve gerçekleştirilen uluslararası kongre sayısı 190 olmuştur. Türkiye kongre sayısı bakımından 2003 yılında dünya sıralamasında 31. Avrupa sıralamasında ise 18. iken, 2014 yılına gelindiğinde dünyada 19. Avrupa'da ise 11. sıralara yükselmiştir. Bu veriler ışığında, Türkiye'nin kongre turizmi konusunda büyük ilerlemeler kaydettiği ve bu ilerlemelerin de devam edeceği öngörülebilir.

Tablo 3: Yıllara Göre Türkiye'nin Kongre Sayısı ve Sıralaması (2003-2014)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Kongre Sayısı	61	80	93	98	105	98	118	160	159	179	221	190
Dünya Sıralaması	31	31	27	28	25	28	25	20	23	21	18	19
Avrupa Sıralaması	18	18	16	17	16	18	16	12	13	12	10	11

Kaynak: İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu (ICVB), 2015

Türkiye Turizm Stratejisi- 2023 ve Eylem Planı 2007-2013 raporlarında teşvik edilecek ve geliştirilmesi için özel ilgi gösterilecek turizm türlerinden biri olarak belirtilmiştir. Ayrıca 10. Kalkınma Planı- Turizm (2014-2018) raporunda da kongre turizminin geliştirilmesinin devamının önemi vurgulanmıştır.

Yukarıda ifade edilen Türkiye'nin kongre turizmi potansiyelinin İstanbul, Antalya ve İzmir gibi belli başlı şehirler tarafından karşılandığı bilinmektedir. Bu potansiyelin bütün şehirlere yayılması ile ilgili çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Kongre turizmi ile ilgili yapılan bu çalışmaların yoğunlaştığı şehirlerden bir tanesi de Sakarya ilidir. Sakarya ilinin İstanbul, Ankara ve Bursa gibi büyükşehirlerle ve kongre turizmine yoğun talep gösteren sanayi dallarının gelişkin olduğu çevre

destinasyonlara olan yakınlığı, turizmde gelişmeyi etkileyici bir coğrafi konumda olması (Gürdal, 2007: 849; Türkay ve Çoban, 2013: 240) ve bulunduğu coğrafyanın sağlamış olduğu avantaj ile ulaşılabilirliğinin kolay olması gibi özellikleri nedeniyle, kongre turizmi açısından potansiyele sahiptir.

ICCA (International Congress and Convention Bureau) verilerine göre özellikle uluslararası toplantıların düzenlendiği yer olarak en fazla kongre merkezleri tercih edilmiştir. İkinci sırada ise toplantı otelleri ve üçüncü sırada ise üniversite salonları gelmektedir. Sakarya’da özellikle beş yıldızlı tesislerin toplantı ve konferans salonları ile şehirdeki salonlar bu maksatla kullanılmaktadır (Zengin ve Eryılmaz, 2013: 93).

Tablo 4: Sakarya’da Turizm Belgeli Otellerin Toplantı Salonu Kapasiteleri

Otel ismi	Gruplama Göre	Maksatlı Salon	Salon	Sine	Toplam
Richmond Otel	5 yıldızlı	325		125	450
Güral Sapanca Otel	5 yıldızlı	130		575	1659
Elmas Garden Inn	5 yıldızlı	750	150		900
Baltürk Otel	4 Yıldızlı	90			90
Sakarya Ottoman	4 Yıldızlı	180			180
Seçkin Otel	3 Yıldızlı	750	100		850
Kuzuluk Termal	3 Yıldızlı	135			135
Sakarya Grand Otel	3 Yıldızlı	350			350
Riada Otel	3 Yıldızlı	200			200
Sapanca Aqua	3 Yıldızlı				0
Limapark Otel	3 Yıldızlı	780	15		795
Arya Otel	3 Yıldızlı	50			50
Karasu Otel	2 Yıldızlı	200	350		550
Çakırlar Konağı	Özel Belgeli				0
Adamira Otel	5 yıldızlı	266		200	100
Quin Of Hills	4 Yıldızlı			1000	100
Sen Otel	3 Yıldızlı				0
Artdilek Konağı	1 Yıldızlı		20		20
Mostar Yapı Otel	Müstakil Apart				0
MTN Butik Otel	Butik Otel				0
Genel Toplam					8600

Kaynak: Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2014) ve otellerin web sitelerinden alınan bilgilerle (2015) derlenmiştir.

Tablo 4’de Sakarya’daki turizm işletmesi belgeli otel işletmelerinin toplantı salonu kapasiteleri verilmiştir. Toplam kapasite 8600 olarak

görülmemektedir. Otellerden ayrı olarak toplantıların yapılabileceği salonların kapasiteleri ile Sakarya'daki toplam toplantı kapasitesi Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5: Sakarya'nın Toplantı Kapasitesi

Salon Kapasiteleri			
Salon İsimleri	Çok Amaçlı Salon	Toplantı Salonu	Toplam
Oteller toplamı			8600
AFA Kültür Merkezi	676		676
Sakarya Üniversitesi	170	680	850
Orhangazi Kültür	500		500
Erenler Belediyesi	1200	250	1450
Adapazarı Kültür	700	350	1050
Hendek Belediyesi	240	240	480
Pamukova Belediyesi		450	450
Genel Toplam			14056

Kaynak: Salonların web sitelerinden alınan bilgilerle derlenmiştir (2015)

Tablo 5'de görüldüğü üzere Sakarya ilinin toplam toplantı salonu kapasitesi 14 bin kişi civarındadır. İlin bu kapasitesinin katılımcı sayısının az olduğu ulusal ve uluslararası kongreler için yeterli olabileceği düşünülmektedir ancak katılımcı sayısının fazla olduğu kongreler için bu kapasiteler yeterli olmayacaktır.

III. Metodoloji

Bu araştırmanın amacı Sakarya ilindeki toplantı ve kongre pazarının arzını analiz etmektir. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniği tercih edilmiştir. Yapılan görüşmede kullanılan soru formu oluşturulurken literatür ve uzman görüşlerinden yararlanılmıştır. Bu çerçevede Sakarya'daki Kongre turizminin arz potansiyelinin belirlenmesi ile ilgili paydaşların değerlendirmelerine ilişkin sorular sorulmuştur. İlk Bölümdeki sorular, paydaşların demografik özelliklerini belirlemek için oluşturulmuştur. İkinci bölümde ise Sakarya'daki kongre turizmi ile ilgili paydaşların görüşlerini alabilmek amacıyla sorular hazırlanmıştır. Araştırmada, Sakarya'daki kongre turizmine direk yâda dolaylı olarak ilgili olan, bölge ile ilgili yapılan ve yapılacak çalışmalarda söz sahibi olan, sağlıklı bilgi edinmede yardımcı olabilecek yetkililer seçilmiştir. Araştırmanın evrenini paydaş analizi çerçevesinde Tablo 6'da verilen 8 kurumdan 160 yetkili oluşturmaktadır.

Tablo 6: Araştırmanın Evreni

	KURUM	YETKİLİ TANIMI	YETKİLİ SAYISI
Paydaşlar	Sakarya Büyükşehir Belediyesi	Belediye Başkanı, Başkan Yardımcıları, Kültür-Turizm Daire Başkanı, Kültür ve Sanat Şube Müdürlüğü	7
	Sakarya İlçelerinin Belediyeleri	Belediye Başkanları, Başkan Yardımcıları	42
	Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	İl Müdürü, Müdür Yardımcıları	3
	Sakarya Üniversitesi	Rektör, Rektör Yardımcıları, Turizm İşletmeciliği Bölüm Başkanı, Öğretim Üyeleri	15
	Sakarya'daki otel işletmeleri	Otel Genel Müdürü, Satış ve Pazarlama Müdürü	30
	Sakarya'daki seyahat acentesi işletmeleri	Genel Müdür, Operasyon Müdürü	42
	Sakarya Turizm Platformu	Başkan, Yönetim Kurulu	11
	Sakarya Kültür ve Turizm Konseyi	Başkan, Yönetim Kurulu	10
	TOPLAM		160

Tablo 7 'de görüleceği üzere amaçlı örneklem yöntemi kullanılarak 8 kurumdan toplam 11 katılımcı araştırmanın örneklemini olarak belirlenmiştir. Patton(1990:169), nitel tekniklerinin kullanıldığı çalışmalarda araştırmanın genellikle küçük bir örneklem üzerinde gerçekleşebileceğini ifade etmektedir. Örneklem sayısının büyüklüğü ya da küçüklüğü yerine, örneklemin araştırmacının ihtiyaç duyduğu bilgi miktarını karşılayıp karşılamadığına bakılmıştır (Türnüklü, 2000: 548).

Tablo 7: Araştırmanın Örneklemi

Yetkili Adı	Kurum Adı	Ya	Eğitim	Ünvanı
Ş.A	Sakarya İl Kültür ve Turizm	57	Y.Lisans	Müdür
O.B	Sakarya Üniversitesi	47	Doktora	Akademisyen
F.F	Sakarya Turizm Platformu	42	Lise	Yönetim Kurulu
M.Y	Elmas Garden Inn	37	Önlisans	Genel Müdür
R.S	Adapazarı Belediyesi	47	Lisans	Belediye Başkan
A.Y	Sapanca Belediyesi	43	Doktora	Belediye Başkanı
F.Ş	Sakarya Büyükşehir Belediyesi	50	Lisans	Kültür Müdürü
O.T	Sakarya Üniversitesi	37	Doktora	Akademisyen
V.B	Lisa Tur	33	Y.Lisans	Operasyon
M.T	Richmond Nua Spa Otel	35	Lisans	Satış Pazarlama
D.M	Güral Sapanca Wellness Otel	37	Lisans	Satış Pazarlama

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış mülakat formunda sorulan sorular aşağıdaki gibidir;

- Yaşınız
- Eğitim Durumunuz
- Mesleğiniz
- Sakarya'nın Kongre Turizmi için cazibe merkezi haline getirilmesi gerekli midir? Neden?
- Sakarya, uluslararası kongrelere ev sahipliği yapabilecek potansiyele sahip midir? Uluslararası kongrelere ev sahipliği yapabilmesi için neler gereklidir?
- Sakarya'da Kongre Turizminin gelişmesi için mevcut altyapı ve üstyapılar yeterli midir? Mevcut duruma neler eklenmelidir?
- Sakarya İlinde bir Kongre ve Ziyaretçi Bürosu (KZB) olmalı mıdır? Niçin?
- 2023 Türkiye Turizm Stratejisi'nde kapsamında 2007-2013 Eylem Planında Kongre Turizminin geliştirilmesi gereken iller arasında Sakarya'nın olmaması Sakarya'daki kongre turizmi arzına bir etkisi oldu mu?
- Sakarya İlının kongre turizmi için avantajları ve dezavantajları nelerdir?
- Sakarya'da Kongre Turizminin gelişimi ilin ekonomik ve sosyal gelişimine ne tür etkileri olur?
- Sakarya turizmi için yapılan reklam ve tanıtım faaliyetlerinin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Kongre Turizmi için yapılabilecek reklam ve tanıtım faaliyetleri nasıl olmalı?

- Kongre Turizmi destinasyonu olarak Türkiye'nin en büyük ve dünyadaki destinasyonlar arasında ilk 10'da olan İstanbul'un ve 2023 Türkiye Turizm Stratejisi'nde kongre turizminin geliştirilmesi için öncelikli olarak seçilen 7 ilden biri olan Bursa'nın konum olarak Sakarya'ya yakın olmasının meydana getirdiği avantajlar ve dezavantajları nelerdir?
- Sakarya'daki Kongre Turizmini destekleyici tarihi, kültürel, rekreatif vb. faaliyetler katılımcıları tatmin edebilecek düzeyde midir? Önerileriniz nelerdir?

**Sakarya'nın
Kongre
Turizmi
Pazarı Arz
Analizi: Yerel
Paydaşlar
Üzerinde Bir
Araştırma**

IV. Bulgular

Paydaşların Sakarya'nın Kongre Turizmindeki Arz Potansiyeli Üzerindeki Görüşleri Tablo-8'de verilmiştir.

Tablo 8: Sakarya'nın Kongre Turizmi Potansiyeli

Kongre Turizmde cazibe merkezi olması	Katılımcı Sayısı
Cazibe Merkezi Olmalı	11
Cazibe Merkezi Olmamalı	0
Uluslararası Kongrelere Ev Sahipliği	Katılımcı Sayısı
Yapabilir	3
Yapamaz	8
Mevcut Altyapı ve Üstyapı	Katılımcı Sayısı
Yeterlidir	1
Yeterli Değildir	10
Kongre Turizmini Destekleyici Faaliyetler	Katılımcı Sayısı
Yeterlidir	5
Yeterli Değildir	6

Sakarya'nın Kongre Turizmde Cazibe Merkezi Olması: Görüşme yapılan paydaşlara "Sakarya ilinin Kongre Turizmde cazibe merkezi olmalı mı?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların hepsi Sakarya ilinin kongre turizmde cazibe merkezi olması gerektiği hakkında ortak bir kana ortaya koymuşlardır. Ayrıca katılımcıların hepsi Sakarya'nın kongre turizmi açısından cazibe merkezi olabilecek özelliklere sahip olduğunu belirtmişlerdir. En büyük özelliğinin ulaşım ağının göbeğinde bulunması ve büyükşehirlerle (İstanbul, Ankara, Bursa gibi) yakınlığı olarak gösterilmiştir.

Sakarya'nın Uluslararası Kongrelere Ev Sahipliği Yapabilmesi: Katılımcılara Sakarya ilinin uluslararası kongrelere ev sahipliği yapabilmesi hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Katılımcıların çoğu (%73) Sakarya ilinin uluslararası kongrelere ev sahipliği yapamayacağını

belirtmişlerdir. 1. Katılımcı, altyapı ile ilgili iyileştirmeler ile yapılabileceğini belirtmiştir. 2. Katılımcı, uluslararası kongrelere ev sahipliği yapabileceğini fakat gerekli tesislerin artırılması halinde daha üst düzeyde yapılabileceğini belirtmiştir. 3. Katılımcı ise, uluslararası kongrelere ev sahipliği düzeyinde bazı sıkıntılarla birlikte Sakarya'nın yapılabileceğini, bunun için yeterli avantajlarının bulunduğunu belirtmiştir. Fakat bununla birlikte kongre turizmi için gerekli tesislerle ilgili yetersizliği de diğer taraftan ifade etmiştir. 7. Katılımcının bu soru hakkındaki düşüncesi olumlu olmuştur. Sakarya'nın uluslararası kongrelere ev sahipliği yapabilecek altyapıya sahip olduğunu belirtmiş, tesislerin yeterli olduğunu söylemiştir.

Sakarya'daki Mevcut Altyapı Ve Üstyapının Yeterliliği: Katılımcılara Sakarya ilinde kongre turizminin gelişimi için mevcut alt ve üstyapıların yeterliliği sorulmuştur. Çoğunluğun görüşü (yaklaşık %90) alt ve üstyapıların yetersiz olduğu yönündedir. Yeterli olarak gören katılımcılar da altyapı ve üstyapı ile ilgili iyileştirmelerin olması gerektiğini kabul etmişlerdir.

1. Katılımcı, özellikle Sapanca Gölü ve doğal ortamları ile hem kongre turizmi hem de diğer turizm çeşitleri bakımından büyük potansiyele sahip olduğunu fakat bu potansiyelin kullanılmadığını dile getirmiştir. Hem Büyükşehir Belediyesi'nin hem de ilçe belediyelerin bu konuya önem vermesi ile bu potansiyelin kullanılabilceğini belirtmiştir. 2. Katılımcı, mevcut altyapı ve üstyapının yetersiz olduğunu belirtmiş, öncelikle iyi bir planlama ile bu yetersizliğin giderilmesi için adım atılması gerektiğini söylemiştir. Planlama yapılırken de öncelikle turizme katılan kişilerin görüşlerinin alınması gerektiğini vurgulamıştır. 8. Katılımcının bu konu hakkındaki düşünceleri şöyledir: "... Bu konuda şu anda tek eksik tesisler. Şu anda kongre üzerine Sakarya'da 2 tesis faaliyet gösteriyor. Bu tesis sayısı ne kadar çok olursa Sakarya'nın kongre açısından tanınırlığı o kadar artacaktır ve o anlamda da işler buraya daha çok akacaktır."

Kongre Turizmini Destekleyici Faaliyetlerin Yeterliliği: Katılımcılara kongre turizmini destekleyici faaliyetlerin Sakarya ilinde yeterli olup olmadığı sorulmuştur. Kongre turizmini destekleyici faaliyetler olarak, doğal, kültürel ve rekreatif gibi faaliyetlerin olduğu açıklanmıştır. Katılımcıların yaklaşık yarısı, Sakarya ilinin bu konuda yetersiz olduğunu, diğer yarısının da bu konuda yeterli olduğunu belirtmişlerdir.

Paydaşların Sakarya'daki Kongre Turizmi İçin Gerekli Düzenlemeler hakkındaki görüşleri Tablo-9'da verilmiştir.

Tablo 9: Sakarya'daki Kongre Turizmi İçin Gerekli Düzenlemeler

Kongre ve Ziyaretçi Bürosu Olmalı mıdır?	Katılımcı Sayısı
Olmalı	8
Olmalı	3
Türkiye Turizm Stratejisinde Sakarya'nın Olmaması	Katılımcı Sayısı
Arzı Etkilemiştir	9
Arzı Etkilememiştir	2
Reklam ve Tanıtım Faaliyetleri	Katılımcı Sayısı
Yeterlidir	1
Yeterli Değildir	10
Kongre Turizminin Sakarya'ya Ekonomik ve Sosyal Etkileri	Katılımcı Sayısı
Olumludur	11

**Sakarya'nın
Kongre
Turizmi
Pazarı Arz
Analizi: Yerel
Paydaşlar
Üzerinde Bir
Araştırma**

91

Sakarya'da Kongre ve Ziyaretçi Bürosunun Gerekliliği: Katılımcılara Kongre ve Ziyaretçi Bürolarının işlevleri hakkında bilgiler verildikten sonra Sakarya ilinde bir Kongre ve Ziyaretçi Bürosunun kurulmasının gerekli olup olmadığı sorulmuştur. Verilen cevaplarda İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu'na entegre bir sistemden de bahsedildiği için katılımcılara bununla ilgili fikirlerini beyan etmeleri de istenmiştir. Katılımcılar arasında 8 kişi Kongre ve Ziyaretçi Bürolarının gerekli olduğunu bildirmiş, 3 kişi ise olumsuz yanıtlamışlardır.

2.Katılımcı İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosuna entegre bir formülle de Sakarya'daki kongre turizmi ile ilgili tanıtım, temsil gibi faaliyetlerin yürütülebileceğini belirtmiştir. 4.Katılımcı Sakarya'da bir Kongre ve Ziyaretçi bürosunun olmasının önemli olduğunu aynı zamanda diğer Kongre ve Ziyaretçi Büroları ile (özellikle İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu) bağlantılı olması gerektiğini belirtmiştir. 5. Katılımcı Sakarya'da bir Kongre ve Ziyaretçi Bürosunun kurulması yerine İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosuna bağlı bir sistem oluşturulması gerektiğini belirtmiştir. Buna neden olarak da Sakarya'nın kısa vadede uluslar arası kongrelere ev sahipliği yapabilecek duruma gelebileceğini bu yüzden de Sakarya destinasyonunun İstanbul'a entegre bir şekilde pazarlanmasının daha doğru olacağını belirtmiştir. Ayrıca sadece Kongre ve Ziyaretçi bürolarından bu görevi yapmasının beklenmemesi gerektiğini, başka örgütlerin de Sakarya'daki kongre turizmi arzını pazarlayabileceğini de eklemiştir. 7. Katılımcı ise İstanbul'a bağlı bir Kongre ve Ziyaretçi Bürosunun Sakarya'yı engelleyeceğini düşündüğünü belirtmiştir. 9. Katılımcı, Sakarya'da Kongre ve Ziyaretçi Bürosunun kurulursa, tam kapasite çalışmamasına, atıl kalmasına sebep olabileceğini ifade etmiştir.

Doğrudan bir büro açmanın şu an çok stratejik olmadığını ama İstanbul'daki mevcut büroyu Sakarya'da aktif hale getirmenin Sakarya'ya daha fazla fayda sağlayacağını ifade etmiştir.

2023 Türkiye Turizm Stratejisinde Sakarya'nın Olmamasının Arza Etkisi: 2023 Türkiye Turizm Stratejisinde kongre turizmi açısından geliştirilmesi gereken iller arasında Sakarya ilinin olmamasının kongre turizmi arzına bir etkisi olup olmadığı katılımcılara sorulmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğu (9 kişi) olumsuz bir etkisi olduğunu belirtmiştir.

5. Katılımcı "... 2023 stratejisinde yer alması devletin oraya kongre ile ilgili belli kolaylıkları yapacağını yapması gerektiğinin bir ifadesidir. Devlet çok fazla bir turizm yatırımı yapmıyor zaten. Özel sektör de o stratejiye bakıp bir yatırım kararı almıyor." Sözleri ile bu durumun arza hiçbir olumsuz etkisinin olmayacağını belirtmiştir. 7. Katılımcı da 5. Katılımcının düşüncelerine paralel düşüncelere yer vererek olumsuz bir etki olmadığını belirtmiştir.

Reklam ve Tanıtım Faaliyetlerinin Yeterliliği: Katılımcılara Sakarya'daki turizm faaliyetlerinin tanıtımı ve pazarlaması için yapılan çalışmaların yeterli olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların hemen hepsi (10 kişi) bu tür faaliyetlerin yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir.

7. Katılımcı mevcut altyapıdaki eksiklikler tamamlanmadan reklam ve tanıtım faaliyetlerinin yapılmaması gerektiği görüşünü savunmuştur. Bu görüşünü "...Reklam ve tanıtım faaliyetlerine başlamadan önce altyapının tam olarak bitirilmesi gerekir. Altyapısı bitmemiş bir turizm ürününün reklam ve tanıtım faaliyetleri sonucunda turistlere sunulması kötü intiba bırakacağından ters tepki edebilir. Potansiyeli de düşürebilir." sözleriyle açıklamıştır. 5. Katılımcı, reklam ve tanıtım faaliyetlerinin yetersiz olduğunu ve ayrıca reklamın yeterliliğinin mümkün olmadığını devamlı bir reklam ve tanıtım faaliyeti içerisinde bulunulması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, "... Sakarya'nın belli özelliklerine yönelmesi gerektiğini düşünüyorum. Tüm özellikleri bir arada tanıtma yerine belli özelliklerini öne çıkarması gerekir. Örneğin Sapanca ayrıca tanıtılmalı, yaylalar ayrıca tanıtılmalı. Deniz ayrı tanıtılmalı vs." diyerek reklam ve tanıtım faaliyetlerinin nasıl olması gerektiği hakkında da düşüncelerini belirtmiştir.

Kongre Turizminin Sakarya'ya ekonomik ve sosyal etkileri: Katılımcılara Sakarya ilinde kongre turizminin gelişiminin ildeki sosyal ve

ekonomik etkileri sorulmuştur. Katılımcıların hepsi sosyal ve ekonomik olarak büyük faydalar sağlayacağını ifade etmişlerdir.

5. Katılımcı "... Bu bölgede kongre turizmi ile turizmin hareketliliği artabilir, istihdam yaratır ama şehrin tarım ve sanayi gelişmişliği var. Kongre turizmi bu bölgede her şeyi değiştirebilecek para kaynağı olarak düşünülemez." sözleri ile bir etkinin olacağını fakat etkilerin çok fazla olmayacağını belirtmiştir.

Paydaşların Sakarya İlinin Kongre Turizmi Açısından Avantaj ve Dezavantajları hakkındaki görüşleri Tablo-10'da verilmiştir.

Tablo 10: Sakarya'nın Kongre Turizmi Açısından Avantaj ve Dezavantajları

Sakarya İlinin Kongre Turizmi için Avantajları	Katılan Sayısı
Büyükşehirlere yakınlığı	6
Doğası	6
Kültür ve Tarihi	2
Ulaşımı	5
Sakarya İlinin Kongre Turizmi için Dezavantajları	Katılan Sayısı
Altyapı ve üstyapının yetersizliği	9
Büyükşehirlere yakınlığı	2
Halkın muhafazakâr olması	1

Sakarya İlinin Kongre Turizmi Açısından Avantajları: Katılımcılardan 6'sının avantaj olarak gördüğü durum Büyükşehirlere yakınlığı ve Sakarya'nın doğasıdır. 5 katılımcı, Sakarya'nın ulaşımının da büyük bir avantaj olduğunu belirtmiştir. 2 katılımcı da Sakarya'nın kültürü ve tarihinin avantaj olduğunu ifade etmiştir.

Sakarya İlinin Kongre Turizmi Açısından Dezavantajları: Katılımcıların büyük çoğunluğu (9 kişi) dezavantaj olarak altyapı ve üstyapının yetersizliğini göstermiştir. 2 katılımcı Sakarya'nın büyükşehirlere yakınlığının dezavantaj olduğunu ifade etmiştir. 1 katılımcı ise Sakarya halkının muhafazakâr olmasının turizmin gelişimi açısından engel olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir.

V. Tartışma ve Sonuç

Paydaşların görüşleri doğrultusunda yapılan araştırma ile Sakarya'da kongre turizmi açısından mevcut kapasitenin yetersiz olduğu saptanmıştır. Uluslararası kongrelere ev sahipliği yapmanın Sakarya için çok önemli olduğu belirtilmiş, gerek kongre merkezleri gerekse konaklama, yiyecek-icecek işletmeleri gibi tesislerin yetersizliği şehirde büyük katılımlı

uluslararası kongrelerin yapılmasının önünde engel olduğu görülmüştür. Sakarya'nın mevcut durumunun büyük katılımlı uluslararası kongrelere ev sahipliği yapabilmesinin önündeki engelleri ve yeterli görülen durumları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

Sakarya'nın büyük çaplı kongreler ve özellikle uluslararası kongreler için yeterli kapasiteye sahip olmadığı görülmektedir. Kongre merkezlerinin yetersizliği ve mevcut kongre merkezlerinin kapasitelerinin düşük olması bu bakımdan bir engel olarak görülebilir. Sakarya'da kapasitesi yüksek ve içerisinde toplantı salonları da bulunan konaklama işletmelerinin artırılması önerilmektedir.

Sakarya'nın kongre otelleri açısından da yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Yatırımcılara mevcut potansiyelin gösterilmesi ve yatırımcıların kongre turizmi odaklı yatırımlar yapmalarının teşvik edilmesi ile bu eksikliğin giderileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların çoğunluğu Sakarya'da bir kongre ve ziyaretçi bürosu kurulması gerektiğini belirtmişlerdir. Kurulacak bir Kongre ve Ziyaretçi Bürosu'nun Sakarya'ya çok büyük faydalar sağlayacağı düşünülmektedir. Sakarya'nın kongre pazarından pay alma isteğini ciddi bir şekilde düşündüğünü göstermek açısından da önemi büyüktür. Kurulacak büro ile şehrin yerel paydaşlarını birleştirici, birlikte hareket etmeye teşvik edici sonuçları olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, kurulacak büronun diğer bürolarla (özellikle İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu ile) sürekli iletişim içinde olması ve uluslararası kongre birliklerine üye olması önerilmektedir. Türkiye'deki diğer kongre ve ziyaretçi büroları ile sürekli iletişimde bulunarak ortak hareket edebilme olanağına sahip olabilecek ve Sakarya'dan önce kurulmuş büroların bilgi ve tecrübelerinden istifade etme olanağı olacaktır. Kongrelerin yoğunlaştığı dönemlerde, bazı kongre organizasyonu istekleri geri çevrilebilmektedir. Bu durumlarda, iletişim içerisinde olan bürolar, kendi yoğunluğunu hafifletmek maksadı ile bu istekleri diğer bürolara yönlendirebilmektedir. Özellikle İstanbul'un, Türkiye'nin en fazla kongreye ev sahipliği yapan şehri olduğunu ve Sakarya'nın da İstanbul'a olan yakınlığı göz önüne alındığında bu tür yoğunluklarda, bazı kongrelerin Sakarya'ya yönlendirilmesi de şehrin alternatif kongre turizmi destinasyonu olarak da ön plana çıkması sağlanmış olabilir. Kurulacak bir Sakarya Kongre ve Ziyaretçi Bürosu'nun uluslararası kongre birliklerine üye olması (ICCA gibi) uluslararası kongrelere ev sahipliği yapabilmesi açısından önerilmektedir.

Elde edilen sonuçlar ışığında kongre turizminin Sakarya destinasyonunda gelişimi ve uluslararası pazarda bilinirliğinin sağlanması için yapılan öneriler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

- Yatırımcıları bölgeye çekmek için Sakarya'nın bir kongre destinasyonu olabileceğini gösterebilecek tanıtımların yapılması, tanıtımlarda mevcut potansiyelin gösterilmesi ve vurgulanması,
- Sakarya ilinde kapasitesi uluslararası kongrelere ev sahipliği yapabilecek büyüklükte en az bir kongre merkezi inşa edilmesi,
- Sivil Toplum Kuruluşları ile koordineli bir çalışma ile Sakarya'da bir kongre ve ziyaretçi bürosunun kurulması, kurulacak kongre ve ziyaretçi bürosunun diğer kongre ve ziyaretçi büroları ile koordineli çalışması ve onların bilgi ve deneyimlerinden faydalanarak yükselmesi, kurulacak büronun uluslararası arenada tanınır olabilmesi için uluslararası kongre organizatörleri birliklerine üye olması,
- Ulusal ve uluslararası fuarlara özel sektör ile koordineli olarak katılması,
- Kongre katılımcılarının kongre haricinde ilgi gösterdikleri, tarihi, kültürel ve rekreatif aktivitelerin iyi saptanarak gerekli düzenlemelerin yapılması,
- Kongre turizmine katılanların maddi durumları ve harcama miktarlarının yüksek olduğu bilinmektedir. Katılımcıların tatmin olacakları düzeyde yiyecek-içecek işletme yatırımlarının yapılması
- Uluslararası katılımlı ve katılım sayısının yüksek olduğu kongrelerin küçük ölçekli kongrelere oranla daha fazla getirisinin olduğu bilincinden hareketle, uluslararası katılımlı kongrelere ev sahipliği yapabilecek kapasitede kongre otellerinin kurulması,

Yapılacak yeni araştırmalarda Kongre turizminin eğitim boyutuna girilmesi önerilmektedir. Ayrıca diğer rakip illerin Sakarya destinasyonu kongre turizmi potansiyelini nasıl gördüklerinin irdelenmesi, Sakarya ilinde yapılan kongrelere katılanların beklentilerinin ve sunulan hizmetler hakkındaki görüşlerinin de araştırılması araştırmacılara önerilmektedir.

Kaynakça

Aydın, Ş. (1997). *Kongre Turizmi ve Türkiye Kongre Turizmi Potansiyeli*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Turizm İşl. A.B.D. Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, Çanakkale.

**Sakarya'nın
Kongre
Turizmi
Pazarı Arz
Analizi:
Yerel
Paydaşlar
Üzerinde
Bir
Araştırma**
96

Aymankuy, Y. (2010). *Kongre Turizmi ve Fuar Organizasyonları*. Detay Yayınları, Ankara.

Aymankuy, Y. (1997). *Türkiye'de Geliştirilebilir Turizm Şekli Olarak Kongre Turizmi ve İzmir İl Merkezi Örnek Uygulaması*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Turizm İşl. Ve Otelcilik A.B.D Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir.

Cohen, L. ve Manion, L. (1994). *Research Methods in Education (4. Baskı)*, Londra, Routledge.

Çakıcı, A. C. (2009). *Toplantı Yönetimi, Kongre, Konferans, Seminer ve Fuar Organizasyonları*. Detay Yayıncılık, Ankara.

Çizel, B. (1999). *Kongre Turizmi, Kongre Organizasyonu ve Antalya Bölgesinin Kongre Turizmi Potansiyeli, Sorunları ve Gelecekteki Beklentilerine Yönelik Bir Araştırma*. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, Antalya.

Çolak, K. ve Demircioğlu, İ.H. (2010). Tarih Dersi Sınav Sorularının Bloom Taksonomisi'nin Bilişsel Alan Düzeyi Açısından Sınıflandırılması, *Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Yaz Dönemi, 187. Sayı, 160-171

Erdoğan, C. (2006). *İzmir İli Kongre Turizmi Arz Potansiyelinin İncelenmesi Ve Geliştirilmesine Yönelik Bir Araştırma*. Dokuz Eylül Üni. Sosyal Bilimler Ens. Turizm İşl. A.B.D. Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi.

Gürdal, M. (2007). Sakarya İlinde Turizme Yönelik Gelişme Modelinde Yeni Yaklaşımlar ve Fırsatlar. *I. Ulusal Türkiye Turizmi Kongresi*, Detay Yayınları, Ankara.

ICCA Membership Directory, <http://members.iccaworld.com/index.cfm?fuseaction=home&hoofdnave=results&content=results> (Erişim Tarihi 21.1.2014)

ICCA Statistic Report-2014 (2015). *The International Association Meetings Market 2014 (Abstract for international associations, press, universities, students, and consultants)*.

İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu, <http://tr.icvb.org.tr/icvb/#sthash.S2ISDTby.dpbs> (Erişim tarihi 24.1.2014)

Pechlaner H., Zeni A. ve Raich, F. (2007). Congress Tourism and Leisure Tendencies with Special Focus on Economic Aspects, *Tourism Review*, Vol. 62, No. 3, 32-38

Turizm Dünyası, Dr. Turgut Gür, TYD 2013 Kongre Turizmi Raporu'nu Değerlendirdi: *Kongre Turizminde İddiamız Arttı*, <http://www.turizmdunyasi.com.tr/arsiv/yazi/121-dr-turgut-gur-tyd-2013-kongre-turizmi-raporunu-degerlendirdi-kongre-turizminde-iddiamiz-artacak>, (Erişim Tarihi 19.12.2013)

TÜROFED, *Turizm Raporu-2015*, Yıl: 5, Sayı: 9, Ankara, 2015

TURSAB, http://www.tursab.org.tr/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri/2003-gelirsayi-ve-ortalama-harcama_68.html (Erişim Tarihi: 25.07.2015)

Türkay, O. ve Sultan Ç. (2013). "Turistik Destinasyon Olma Kriterleri ve Sakarya Örneği". Burhanettin Zengin (Editör), Geçmişten Günümüze Sakarya Turizmine Akademik Bir Bakış içinde, Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü Yayınları, Sakarya

Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, Güz Dönemi, sayı. 24, 543- 559.

UNWTO, <http://www2.unwto.org/content/data-0> (Erişim Tarihi: 01.07.2015)

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (1999). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınevi, Ankara

Zengin, B. (2009). *Sakarya Turizmine Akademik Bir Bakış. Sakarya'da Yayla Turizmi*. Sakarya: Sakarya Kitapevi.

Zengin, B. ve Eryılmaz, B. (2013). "Sakarya'nın Kongre Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi", Burhanettin Zengin (Editör), Geçmişten Günümüze Sakarya Turizmine Akademik Bir Bakış içinde, Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü Yayınları, Sakarya, 81-100.

**Sakarya'nın
Kongre
Turizmi
Pazarı Arz
Analizi: Yerel
Paydaşlar
Üzerinde Bir
Araştırma**

Tüketicilerin Hastane Seçiminde Etki Eden Faktörlere İlişkin Algılamaları

Doç. Dr. Oğuz IŞIK

*Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Sağlık İdaresi Bölümü
oguzisik@hacettepe.edu.tr*

Arş. Gör. Mehmet Akif ERİŞEN

*Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Sağlık Yönetimi Bölümü
m.erisen1992@gmail.com*

Cuma FİDAN

*Sakarya Üniversitesi, Sağlık Yönetimi Bölümü Yüksek Lisans Programı,
cmfdn91@gmail.com*

Özet

Bu çalışma tüketicilerin hastane seçiminde etkili olan faktörlere ilişkin algılamalarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca çalışmada tüketicilerin sosyo-demografik özellikleri ile hastane seçiminde etkili olan faktörlere ilişkin algılamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. 15-30 Nisan 2013 tarihleri arasında gerçekleştirilen araştırmanın evrenini Kırıkkale ilinde ikamet eden kişiler oluşturmaktadır. Araştırmada 579 kişiden veri elde edilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçeğin genel iç tutarlılık katsayısı 0,816 olarak bulunmuştur.

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre hastane seçiminde etkili olan faktörlerden en yüksek katılım; hastanenin temizliği (4,47±0,75), kayıt işlemlerinin hızlı ve zamanında yapılması (4,42±0,81), hastanede uzman hekimin bulunması (4,39±0,83) ve hastalık hakkında yeterli bilgilendirilme (4,32±0,81) olarak sıralanmıştır. Tüketicilerin hastane seçiminde etkisinin en az olduğu faktör ise hekim ve hemşirelerin cinsiyeti (2,63±1,50) olarak bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hastane, hastane seçimi, tüketici algısı

Tüketicilerin
Hastane
Seçiminde
Etki Eden
Faktörlere
İlişkin
Algılamaları

The Perceptions about Influential Factors by Hospital Selections of Consumers

Abstract

This study is realized to determine the perceptions about the influential factors of consumers by hospital selections. In addition it is searched in the study if there is a meaningful difference in statistical view between the social-demographic properties of consumers and their perceptions about the influential factors by hospital selections.

By the search it is used the questionnaire form/survey as data collection tool/for data collection. The universe of the search realized between the 15th of April and 30th of April are forming people who are staying in the province Kırıkkale. The data of 579 persons is used in the search. The general coefficient of (inner) consistence of the used scale is found as 0,816.

According to the findings which are achieved in the search, the highest by the influential factors for hospital selections stand in line as; cleanliness of the hospital (4,47±0,75), the quickly and timely preparing of registration transactions (4,42±0,81), the presence of a specialist physician (4,39±0,83) and a sufficient informing about the disease (4,32±0,81). The least factor by hospital selections of consumers is found as the gender of physicians and nurses (2,63±1,50).

Keywords: Hospital, hospital selection, consumer perception

I. Giriş

Bilimsel ve teknolojik gelişmelere paralel olarak, diğer sektörlerde olduğu gibi sağlık sektöründe de önemli değişimler gerçekleşmektedir. Bu değişim, bilginin akışından, kişi ve kuruluşların etkileşim biçiminin yeniden tasarlanmasına kadar birçok alanda kendini göstermektedir. Toplumdaki gelişmelere paralel olarak değişen sağlık hizmet tüketicilerinin davranışları arasında tedavi sürecine ilişkin kararlara katılımda pasif konumdan daha aktif konuma geçmeleri ve sağlık kuruluşunun seçiminde etkin rol almaya başlamaları (Tengilimoğlu, 2001) gösterilebilir. Dolayısıyla sağlık sektöründen hizmet alan kişilerin her geçen gün daha fazla bilinçlenmesi bu kişilerin sağlık hizmetleri pazarında seçim yapan bir tüketici olarak görülmesine neden olmaktadır.

Sağlık hizmetlerinin önemli sunucularından birisi olan hastaneler, her geçen gün daha da yoğunlaşan bir rekabet ortamında faaliyet sürdürmektedir. Dolayısıyla böyle bir ortamda rekabet üstünlüğünün sağlana bilmesi için, maliyetlerin düşürülmesi, kaynakların etkin

kullanılması ve kaliteli hizmet sunumu kadar hiç şüphesiz ki; tüketicilerin beklentilerinin ve tüketici tercihlerini etkileyen faktörlerin neler olduğunun bilinmesi de son derece önemlidir.

Bu amaçla, bu çalışma ile hastanelerden hizmet alan tüketicilerin, hastane tercihinde hangi faktörleri ön planda tuttuğu belirlenmeye çalışılmıştır.

II. Hastane Seçiminde Etki Eden Faktörler

Hastane seçimi, sağlık hizmetinden yararlanmak isteyen bir kişinin veya onun bakımından sorumlu olan kişinin, seçim imkânına sahip olması durumunda sağlık kuruluşları arasından birini tercih etmesi (Tengilimoğlu, 2001) şeklinde ifade edilebilir.

Sağlık hizmet tüketicilerinin hastane seçiminde göz önünde bulundurduğu faktörlere ilişkin çalışmalar incelendiğinde; tüketicilerin cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, ve gelir durumu gibi bireysel özelliklerinin yanı sıra, hastanenin yapısı, büyüklüğü ve sunulan hizmet düzeyi gibi hastanenin karakteristik özellikleri ile ilgili faktörlerin ele alındığı görülmektedir (Berkowitz and Flexner, 1981; Leister ve Stausberg, 2007; Roh, 2007; Roh and Moon, 2005). Bu çalışmalar sonucunda tüketicilerin hastane seçiminde etki eden faktörlere ilişkin önceliklerinin farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Boscarino ve Steiber (1982) hastane seçiminde kullanılan kriterleri detaylandırmış ve önem derecesine göre şu şekilde sıralamıştır (akt. Tengilimoğlu, 2001):

- Eve yakınlık
- Muayene olduğu doktorun tavsiyesi
- Uzman doktor bulunma durumu
- İyi araç, gereç ve teknolojiye sahip olma
- Bina, tesisat ve araçların kalitesi (Quality of facility)
- Hastane personelini tanıma veya onlardan memnun olma
- Geçmiş deneyim
- Daha ucuz olması

**Tüketicilerin
Hastane
Seçiminde
Etki Eden
Faktörlere
İlişkin
Algılamaları**

- Hastanenin büyüklüğü
- Dini ilişki ve yakınlık (Religious affiliation).

Berkowitz and Flexner (1981) yaptıkları çalışmada ise, tüketicilerin hastane seçim kararı verirken; sağlık bakımının kalitesi, fiziki imkânların varlığı ve temizliği, çalışanların tutum ve davranışları ve hastanenin ünü ve imajı olmak üzere dört faktör üzerinde odaklandıklarını belirtmişlerdir.

Leister ve Stausberg (2007) tarafından Almanya'da yapılan bir çalışmada, hastane seçimlerinde etkili olan faktörler ve bunların ağırlıkları incelenmiştir. Araştırma sonucunda en önemli kriterin deneyim olduğu ve bunu hekim tarafından sevklerin takip ettiği bulunmuştur.

Roh (2007) tarafından Colorado bölgesinde 4099 Medicare hastası üzerinde yapılan bir çalışmada da hastaların niçin kırsal bölgedeki hastaneleri atlayarak Colorado merkezindeki hastanelere geldikleri araştırılmıştır. Çalışma sonucunda, hastanenin mülkiyet tipi, yatak sayısı, akredite olup olmaması, uzaklığı gibi kurumsal değişkenlerin yanı sıra, yaş, ırk, yatış süresi ve toplam gelir gibi hasta değişkenleri olarak ifade edilen faktörlerin hastane seçiminde etkili olduğu bulunmuştur.

III. Yöntem

Bu çalışma, sağlık hizmet tüketicilerinin, hastane seçiminde etkili olan faktörlere ilişkin algılamalarını belirlemek ve tüketicilerin kişisel özelliklerinin hastane seçiminde etkili olan faktörlere ilişkin algılamaları arasında anlamlı farklılık oluşturup oluşturmadığını göstermek amacıyla yapılmıştır.

Çalışma, 15 Nisan-30 Nisan 2013 tarihleri arasında Kırıkkale il merkezinde ikamet eden kişiler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın yapıldığı dönemde Kırıkkale il nüfusu 274.727'dir. Çalışmada basit rastgele örnekleme yönteminden yararlanılmıştır.

Bu amaçla $n = (N \times p \times q \times Z^2) / [(N-1) \times t^2 + (p \times q \times Z^2)^*]$ formülden yararlanılarak örneklem büyüklüğü tespit edilmiştir. Formülden %95 güven

*Formülde; N = Evren, n = Örneklem sayısı, p = Evren içinde ilgilendiğimiz özelliğin görülme sıklığı (0,50 alınmıştır), q = Evren içinde ilgilendiğimiz özelliğin görülmemeye sıklığı (1-p), Z = Güven düzeyine göre standart değer (normal dağılım tablolarından bulunur %95 için 1,96), t = Göz yumulabilir yanılğı (0,05 alınmıştır)

aralığında evreni temsil edecek asgari örneklem büyüklüğünün 384 kişi olması gerektiği bulunmuştur. Çalışmada 579 kişiden veri elde edilmiştir. (Bal, 2001).

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Ankette, hastane seçiminde etkili olabilecek faktörlere yer verilmiş ve kişilerden hastane seçimlerinde bu faktörlerin etki düzeyini 5’li Likert ölçeğe göre hazırlanmış olan “1=Kesinlikle Katılmıyorum-5=Kesinlikle Katılıyorum” aralığında en uygun olanı seçmeleri istenmiştir. Araştırmada kullanılan ölçeğin genel iç tutarlılık katsayısı 0,816 olarak bulunmuştur.

Çalışmadan elde edilen verilerin analizinde tanımlayıcı istatistiksel yöntemler, bağımsız örneklerde t testi, tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Sonuçlar %95’lik güven aralığında, $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

IV. Bulgular ve Tartışma

Araştırmaya katılan sağlık hizmet tüketicilerinin sosyo-demografik özellikleri Tablo 1’de gösterilmiştir. Buna göre çalışmaya katılanların %50,9’unu kadınlar, %49,1’ini erkekler oluşturmaktadır. %57,8’inin evli olduğunu bildirdiği katılımcıların, büyük çoğunluğu (%90,1) şehir merkezinde yaşamaktadır. Ayrıca çalışmaya katılan kişilerin %44,6’sı 1000TL ve daha az gelire sahip olduklarını belirtmişlerdir (Tablo 1).

Tablo 1: Araştırmaya Katılanların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

		n	%			n	%
Medeni Durum	Evli	333	57,8	Cinsiyet	Erkek	284	49,1
	Bekâr	243	42,2		Kadın	294	50,9
	Toplam	576	100		Toplam	578	100
Eğitim Durumu	Okuryazar değil	9	1,6	Yaşadığı Yer	Şehir Merkezi	520	90,1
	İlkokul	98	17,0		İlçe/Kasaba/Köy	57	9,9
	Ortaokul	71	12,3		Toplam	577	100
	Lise	178	30,8	Gelir Durumu (TL)	≤1000	239	44,6
	Ön lisans	80	13,7		1001-2000	171	32,0
	Lisans	133	23,0		2001-3000	92	17,2
	Lisansüstü	9	1,6		≥3001	33	6,2
	Toplam	578	100		Toplam	535	100

Tablo 2’de araştırmaya katılan sağlık hizmet tüketicilerinin hastane seçiminde etkili olduğunu düşündükleri faktörlere ilişkin

**Tüketicilerin
Hastane
Seçiminde
Etki Eden
Faktörlere
İlişkin
Algılamaları**

104

değerlendirmeleri yer almaktadır. Buna göre tüketicilerin hastane tercihinde etkili olduğunu düşündükleri faktörlerden en fazla puanı hastanenin temizliği (4,473±0,753) almıştır. Bunu sırasıyla, kayıt işlemlerinin hızlı ve kolayca yapılabilmesi (4,421±0,808), her türlü hizmet ve uzman personelin bulunması (4,386±0,829) ve hastalığım hakkında yeterli bilgilendirilmem (4,325±0,813) ifadeleri izlemiştir. Hastane tercihinde en az etkili olduğu düşünülen durum ise, hekim ve hemşirelerin cinsiyeti (3,578±1,502) olarak belirtilmiştir. Bunu sırasıyla, sosyal güvence durumum (3,499±1,381) ve hastaneye ulaşım kolaylığı (3,537±1,312) ifadeleri izlemiştir.

Tengilimoğlu (2001) tarafından yapılan benzer bir çalışmada ise hastane seçiminde birinci derecede etkili olan faktörün sağlık kuruluşuna yakınlık olduğu bulunmuştur. Bu çalışmada bu etkinin az olmasının nedeni araştırmanın yapıldığı yerin küçük bir il olması ve kişilerin ulaşım sıkıntısı çekmemelerine bağlanabilir. Ayrıca Phibbs ve arkadaşları (1993) tarafından yapılan benzer bir çalışmada da hastaların ihtiyaç duydukları hizmetleri sağlayan bir hastaneye ulaşmak için yolculuk yapmaya daha fazla istekli oldukları bulunmuştur.

Şantaş ve arkadaşları (2016) tarafından yapılan çalışmada, hastane seçiminde en fazla önem verilen faktör, hastanenin hijyen ve temizliği olarak tespit edilmişken, bunu sırasıyla; doktorların tutum ve davranışları, hastanenin tıbbi ve teknik donanımı, personelin tutum ve davranışı ve hastanenin güvenilirliği takip etmektedir. Erdem (2007) tarafından yapılan çalışmada ise doktorların beceri ve iletişim düzeyleri, sağlık personelinin dinleme ve iletişim becerisi, hastanenin fiziki unsurları en fazla önemli görülen faktörler olarak belirlenmiştir.

Yıldırım ve Arkadaşları(2009) tarafından Haseki Eğitim Araştırma Hastanesi'nde yapılan çalışma sonucunda hastaların hastane seçimini etkileyen faktörlerin başında doktorlara olan güvenin geldiği tespit edilmiştir. Bunu ise sırası ile randevu sistemi, sevk ve başkaları tarafından yönlendirilme takip etmektedir. Çiftçi (2010) tarafından Kırıkkale ili merkezinde yaşayan sağlık hizmeti tüketicileri ile yapılan çalışmada benzer şekilde hastane seçiminde en fazla önem verilen faktörler hastanenin hijyen ve temizliği, doktorların tutum ve davranışı, personelin tutum ve davranışı, hastanenin güvenilirliği şeklinde tespit edilmiştir. Çiftçi tarafından yapılan bu çalışmanın da Kırıkkale ilinde yapılmış olması ve en önemli faktörün hastanenin hijyen ve temizliği olarak tespit edilmiş olması, bu çalışmayı destekler niteliktedir.

Tablo 2: Hastane Seçiminde Etkili Olan Faktörlere İlişkin Puan Dağılımı

Hastane Seçiminde Etkili Olan Faktörler	n	Min.	Max.	Ort.	S.S.
Hastanenin temizliği	575	1,00	5,00	4,473	0,753
Kayıt işlemlerimin hızlı ve kolayca yapılabilmesi	579	1,00	5,00	4,421	0,808
Her türlü hizmet ve uzman personelin bulunması	578	1,00	5,00	4,386	0,829
Hastalığım hakkında yeterli bilgilendirilmem	573	1,00	5,00	4,325	0,813
Mahremiyete özen gösterilmesi	577	1,00	5,00	4,310	0,909
Personelin bana karşı ilgili davranması	575	1,00	5,00	4,303	0,904
Tetkik sonuçlarını kısa sürede almam	576	1,00	5,00	4,288	0,805
Bilgilerimin gizliliğine özen gösterilmesi	571	1,00	5,00	4,273	0,878
Tedavimin kısa sürede başlaması	572	1,00	5,00	4,184	0,941
Hastanede ekipman ve fiziki koşulların yeterliliği	577	1,00	5,00	4,097	1,328
Hastanenin imajı	576	1,00	5,00	4,059	1,023
Personelin kibar olması	576	1,00	5,00	3,920	1,239
Doktorların tanınmışlığı	575	1,00	5,00	3,887	1,144
Önceki hastaların tavsiyesi	575	1,00	5,00	3,697	1,115
Doktorumun tavsiyesi	573	1,00	5,00	3,686	1,248
Hastanenin evime yakın olması	576	1,00	5,00	3,649	1,305
Yakınlarımla tavsiyeleri	563	1,00	5,00	3,602	1,112
Hastanenin bilinirliği ve köklü olması	574	1,00	5,00	3,578	1,305
Hastanede daha önce tedavi almış olmam	572	1,00	5,00	3,537	1,225
Hastaneye ulaşım kolaylığı	574	1,00	5,00	3,537	1,312
Sosyal güvence durumum	577	1,00	5,00	3,499	1,381
Hekim ve hemşirelerin cinsiyeti	577	1,00	5,00	3,371	1,502

Tüketicilerin hastane seçiminde etkili olan faktörlere ilişkin değerlendirmelerinin cinsiyetlerine, göre farklılık gösterip göstermediği iki ortala arasındaki farkın önem kontrolü testi (t- testi) ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda istatistiksel açıdan anlamlı fark gösteren faktörler Tablo 3’de görülmektedir. Buna göre; hastanenin eve yakınlığı, hastanenin imajı, sosyal güvence durumu, hekim ve hemşirenin cinsiyeti, personelin ilgili davranması, doktor tavsiyesi, yakınların tavsiyesi ve önceki hastaların tavsiyesi ifadelerinde istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Faktörlerden sadece hekim ve hemşirelerin

**Tüketicilerin
Hastane
Seçiminde
Etki Eden
Faktörlere
İlişkin
Algılamaları**

cinsiyetinin hastane seçimindeki etkisi bakımından erkek tüketiciler ($3,376 \pm 1,457$), kadın tüketicilere ($3,361 \pm 1,545$) oranla daha yüksek katılım göstermişlerdir. Diğer bütün faktörlerde kadın tüketiciler, erkeklere oranla daha yüksek katılım göstermişlerdir (Tablo 3).

Tablo 3: Hastane Seçiminde Etkili Olan Faktörlere İlişkin Değerlendirmelerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Hastane Seçiminde Etkili Olan Faktörler	Cinsiyet	n	Ort.	S.S.	t	p
Hastanenin evime yakın olması	Erkek	282	3,507	1,400	-2,587	0,000
	Kadın	293	3,788	1,195		
Hastanenin imajı	Erkek	282	4,018	1,111	-0,948	0,006
	Kadın	293	4,099	0,933		
Sosyal güvence durumum	Erkek	282	3,340	1,453	-2,693	0,000
	Kadın	294	3,650	1,294		
Hekim ve hemşirelerin cinsiyeti	Erkek	282	3,376	1,457	0,123	0,041
	Kadın	294	3,361	1,545		
Personelin bana karşı ilgili davranması	Erkek	282	4,259	0,984	-1,196	0,029
	Kadın	292	4,349	0,817		
Doktorumun tavsiyesi	Erkek	281	3,637	1,289	-0,975	0,031
	Kadın	291	3,739	1,207		
Yakınlarımla tavsiyeleri	Erkek	277	3,509	1,203	-1,941	0,000
	Kadın	285	3,691	1,012		
Önceki hastaların tavsiyesi	Erkek	283	3,647	1,162	-1,100	0,015
	Kadın	291	3,749	1,068		

Tüketicilerin hastane seçiminde etkili olan faktörlere ilişkin değerlendirmelerinin medeni durumlarına göre farklılık gösterip göstermediği iki ortalama arasındaki farkın önem kontrolü testi (t- testi) ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda istatistiksel açıdan farklılık gösteren faktörler Tablo 4’de görülmektedir. Buna göre hastane seçiminde etkili olan ilk üç faktör arasında yer alan; hastanenin temizliği, her türlü hizmet ve uzman personelin bulunması ve hastalığım hakkında yeterli bilgilendirilmem faktörlerinin medeni duruma göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Her üç faktörde de bekâr tüketiciler, evli tüketicilerden daha yüksek katılım göstermişlerdir.

**Tablo 4: Hastane Seçiminde Etkili Olan Faktörlere İlişkin
Değerlendirmelerin Medeni Duruma Göre Dağılımı**

Hastane Seçiminde Etkili Olan Faktörler	Medeni Durum	n	Ort.	S.S.	t	p
Hastanenin temizliği	Evli	331	4,456	0,688	-0,634	0,045
	Bekâr	241	4,498	0,837		
Her türlü hizmet ve uzman personelin bulunması	Evli	332	4,383	0,762	-0,060	0,024
	Bekâr	243	4,387	0,917		
Hastalığım hakkında yeterli bilgilendirilmem	Evli	329	4,319	0,710	-0,178	0,001
	Bekâr	241	4,332	0,939		
Hastanenin evime yakın olması	Evli	333	3,715	1,280	1,442	0,020
	Bekâr	240	3,554	1,340		
Hastanede ekipman ve fiziki koşulların yeterliliği	Evli	332	4,166	1,277	1,417	0,035
	Bekâr	242	4,004	1,398		
Personelin bana karşı ilgili davranması	Evli	330	4,321	0,825	0,305	0,021
	Bekâr	242	4,298	0,982		
Doktorumun tavsiyesi	Evli	330	3,794	1,208	2,290	0,006
	Bekâr	240	3,550	1,289		
Tedavimin kısa sürede başlaması	Evli	331	4,181	0,865	-0,044	0,005
	Bekâr	238	4,185	1,043		
Doktorların tanınmışlığı	Evli	330	3,921	1,100	0,879	0,003
	Bekâr	242	3,835	1,207		
Hastaneye ulaşım kolaylığı	Evli	331	3,647	1,230	2,294	0,000
	Bekâr	240	3,388	1,401		
Mahremiyete özen gösterilmesi	Evli	332	4,346	0,787	1,020	0,000
	Bekâr	242	4,264	1,053		
Hastanede daha önce tedavi almış olmam	Evli	328	3,683	1,132	3,142	0,000
	Bekâr	241	3,353	1,312		
Personelin kibar olması	Evli	333	4,030	1,124	2,326	0,000
	Bekâr	240	3,779	1,371		
Bilgilerimin gizliliğine özen gösterilmesi	Evli	331	4,236	0,816	-1,107	0,006
	Bekâr	237	4,321	0,960		
Hastanenin bilinirliği ve köklü olması	Evli	332	3,672	1,216	1,959	0,000
	Bekâr	240	3,450	1,416		
Tetkik sonuçlarını kısa sürede almam	Evli	331	4,296	0,741	0,215	0,022
	Bekâr	242	4,281	0,890		

Tüketicilerin hastane seçiminde etkili olan faktörlere ilişkin değerlendirmelerinin ikamet ettiği yere göre farklılık gösterip göstermediği

**Tüketicilerin
Hastane
Seçiminde
Etki Eden
Faktörlere
İlişkin
Algılamaları**

108

iki ortalama arasındaki farkın önem kontrolü testi (t- testi) ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, sosyal güvence durumu, doktorların tanınmışlığı ve yakınların tavsiyeleri faktörlerinde istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Sosyal güvence durumunun şehirde ikamet eden tüketicilerin ($3,512\pm1,361$) ilçe/kasaba/köyde ikamet eden tüketicilere ($3,351\pm1,564$) oranla daha yüksek katılım gösterdiği bulunmuştur. Doktorların tanınmışlığı ve yakınların tavsiyeleri ise ilçe/kasaba/köyde ikamet eden tüketicilerin hastane seçiminde şehirde ikamet edenlere göre daha etkili olduğu söylenebilir (Tablo 5). Bu konuda Gooding (2000) tarafından yapılan bir çalışmada da, kentlerde yaşayan tüketiciler bölgelerindeki hastaneleri yeterli derecede kaliteli hizmet sunduğunu düşündükleri için tercih ederken, kırsalda yaşayan tüketiciler temel sağlık hizmetleri için kırsal kesimdeki hastaneleri yeterli görmedikleri için tercih etmedikleri bulunmuştur.

Tablo 5: Hastane Seçiminde Etkili Olan Faktörlere İlişkin Değerlendirmelerin İkamet Yerine Göre Dağılımı

Hastane Seçiminde Etkili Olan Faktörler	İkamet	n	Ort.	S.S.	t	p
Sosyal güvence durumum	Şehir Merkezi	518	3,512	1,361	0,745	0,008
	İlçe/Kasaba/Köy	57	3,351	1,564		
Doktorların tanınmışlığı	Şehir Merkezi	517	3,872	1,161	-0,914	0,040
	İlçe/Kasaba/Köy	57	4,000	0,982		
Yakınlarımla tavsiyeleri	Şehir Merkezi	508	3,575	1,127	-2,311	0,000
	İlçe/Kasaba/Köy	53	3,887	0,913		

Tüketicilerin hastane seçiminde etkili olan faktörler hakkındaki değerlendirmelerinin gelir durumuna göre fark gösterip göstermediği ANOVA testi (tek yönlü varyans analizi) kullanılarak analiz edilmiştir. ANOVA testi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı fark bulunan faktörler için farkın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek için ise Tukey HSD testi kullanılmıştır (Tablo 6).

Tablo 6: Hastane Seçiminde Etkili Olan Faktörlere İlişkin Değerlendirmelerin Gelir Durumuna Göre Dağılımı

Hastane Seçiminde Etkili Olan Faktörler	Gelir (TL)	n	Ort.	S.S.	F	p	Post Hoc.
Kayıt işlemlerimin hızlı ve kolayca	$\leq 1000^1$	239	4,448	0,802	2,802	0,039	1-4 $p=0,009$
	1001-2000 ²	171	4,386	0,761			2-4 $p=0,033$
	2001-3000 ³	92	4,511	0,734			3-4 $p=0,006$

yapılabilmesi	≥3001 ⁴	33	4,061	1,116			
Hastanenin imajı	≤1000 ¹	238	4,055	1,040	3,241	0,022	1-3 p=0,020 2-3 p=0,015 3-4 p=0,007
	1001-2000 ²	170	4,024	1,003			
	2001-3000 ³	91	4,341	0,749			
	≥3001 ⁴	33	3,788	1,244			

Yapılan analiz sonucunda kayıt işlemlerinin hızlı ve kolayca yapılabilmesi ve hastanenin imajı faktörlerine ilişkin yapılan değerlendirmelerde tüketicilerin gelir durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu bulunmuştur ($p<0,05$). Yapılan Tukey HSD testi sonucunda kayıt işlemlerinin hızlı ve kolayca yapılabilmesi faktörü için farkın; ≥3001 TL gelire sahip olan tüketiciler ($4,061\pm1,116$) ile ≤1000 TL ($4,448\pm0,802$), 1001-2000 TL ($4,386\pm0,761$) ve 2001-3000 TL ($4,511\pm0,734$) arasında gelire sahip olan tüketicilerden kaynaklandığı saptanmıştır. Hastane imajı faktörü için farkın ise; 2001-3000 TL ($4,341\pm0,749$) arası gelire sahip tüketiciler ile ≥3001 TL ($3,788\pm1,244$), ≤1000 TL ($4,055\pm1,040$) ve 1001-2000 TL ($4,024\pm1,003$) gelire sahip tüketicilerden kaynaklandığı bulunmuştur (Tablo 6).

V. Sonuç ve Öneriler

Hastane yönetimlerinin tüketicilerin hastanelerini neden tercih ettiklerini veya tercihlerinde nelerin etkili olduğunu bilmeleri ve ona göre strateji geliştirmeleri varlıklarının devamlılığı açısından oldukça önemlidir.

Sağlık hizmet tüketicilerinin hastane seçiminde etkili olduğunu düşündüğü faktörlerin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışma sonucunda tüketicilerin hastane seçiminde etkili olduğunu düşündüğü faktörlerin en başında hastanenin temizliği olduğu bulunmuştur. Ayrıca kayıt işlemlerinin hızlı ve kolayca yapılıyor olması, her türlü hizmet ve uzman personelin bulunması ve hastaların hastalıkları hakkında yeterli bilgilendirilmeleri hastane seçiminde etkili olan diğer faktörler olarak ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla rekabetin her geçen gün yoğunluk kazandığı günümüzde, sağlık işletmeleri tüketiciler tarafından tercih edilerek rakiplerine üstünlük sağlamak istiyorlarsa, fiziksel ortamları iyileştirerek temiz tutmaları, hasta bekleme sürelerini kısaltmaları (daha etkin bir randevu sistemi) ve hastalarla çalışanların iletişimini güçlendirmeleri önerilebilir.

Çalışma sonucunda hastane seçiminde etki eden faktörlerden doktor tavsiyeleri ve yakınların tavsiyeleri tüketicilerin ikamet ettikleri yere göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Özellikle şehir merkezi dışında ikamet eden kişilerin hastane tercihinde doktor ve yakınlarının tavsiyelerinin önemli olduğu bulunmuştur.

**Tüketicilerin
Hastane
Seçiminde
Etki Eden
Faktörlere
İlişkin
Algılamaları**

Kaynaklar

110

- Bal, H. (2001). Bilimsel Araştırma Yöntem ve Teknikleri. Süleyman Demirel Basımevi, Isparta
- Berkowitz, E.N. and Flexner, W.A. (1981). The Market For Health Care Service: Is There a Non-Traditional Consumer?. *Journal of Health Care Marketing*, 1(1), 25-34.
- Çiftçi G. E. (2010) Sağlık Hizmetleri Pazarlamasında Konumlandırma Stratejileri: Kırıkkale İli Örneği. *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- Erdem Ş. (2007) Sağlık Hizmetleri Pazarlaması: Hastaların Sunulan Hizmetlerin Kalitesini Algılamaları Üzerine Bir Uygulama. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Edirne.
- Gooding, Sandra Smith (2000). Quality, Sacrifice, and Value in Hospital Choice. *Journal of Hospital Marketing*, 13(2), 23-42.
- Leister, Jens and Stausberg, Jürgen (2007). Why Do Patients Select a Hospital?. *Journal of Hospital Marketing & Public Relations*, 17(2), 13-31.
- Phibbs C.S., Mark D.H., Luft H.S., Peltzman-Rennie D., Garnick, D.W., Lichtenberg, E., and McPhee, S. (1993). Choice of Hospital for Delivery: A Comparison of High-Risk and Low-Risk Women. *Health Services Research*, 28(2): 201-22.
- Roh, Chul-Young (2007). Health Care Utilization by Rural Patients: What Influences Hospital Choice?. *Social Work in Public Health*, 23(1), 75-94.
- Roh, C-Y. and Moon J.M. (2005). Nearby, But Not Wanted? The Bypassing of Rural Hospitals and Policy Implications for Rural Health Care System. *Policy Studies Journal*, 33(3), 379-396.
- Şantaş F., Kurşun A., Kar A. (2016). Hastane Tercihine Etki Eden Faktörler: Sağlık Hizmetleri Pazarlaması Perspektifinden Alan Araştırması. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 2016; 19(1): 17-33
- Tengilimoğlu, Dilaver (2001). Hastane Seçimine Etkili Olan Faktörler: Bir Alan Uygulaması. *G.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, 85-98.
- Yıldırım Y.S., Aksoy F., Veyseller B., Altın S. (2009). Hastaların Hastane Tercihini Etkileyen Faktörler. *Haseki Tıp Bülteni*, 47(2):11-16

Türkiye’de Yönetim Bilişim Sistemleri Eğitimi ve Yetkinlik Alanı Değerlendirmesi

Arş. Gör. Naciye Güliz UĞUR

Sakarya Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü
ngugur@sakarya.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Algın OKURSOY

Söke İşletme Fakültesi
Uluslararası Lojistik ve Taşımacılık Bölümü
a.okursoy@adu.edu.tr

Doç. Dr. Aykut Hamit TURAN

Sakarya Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü
ahturan@sakarya.edu.tr

Türkiye’de
Yönetim Bilişim
Sistemleri
Eğitimi ve
Yetkinlik Alanı
Değerlendirmesi

111

Özet

Modern teknoloji ve bilimsel bilginin öne çıktığı Enformasyon Toplumu, donanımlı ve vasıflı insan sermayesi ile beyin gücü gibi bilişsel esaslara dayanmaktadır. Sanayi toplumu ve daha öncesinden farklı olan bu toplumsal aşama, doğal olarak farklı eğitim anlayışına sahiptir. Enformasyon toplumunda, modern bilim ve anlayışlara duyarlı insan, büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla enformasyon toplumu; yeni teknolojinin gelişimiyle bilgi sektörü, üretimi ve sermayesinin başta olduğu; bunları sağlayabilmek için de eğitimin sürekliliğinin öne çıkarıldığı bir aşamaya karşılık gelmektedir.

Bilginin günümüzün en önemli kaynağı durumuna gelmesiyle işletmeler bilişim yatırımlarına ağırlık vermeye başlamışlardır. İşletmelerde Yönetim Bilişim Sistemlerinin (YBS) kurulmasıyla organizasyon yapısında değişiklikler meydana gelmekte, yönetim bilişim sistemlerinin geliştirilmesinde, uygulanmasında ve denetlenmesinde yeni personele ve bu personeli idare edecek yöneticilere ihtiyaç duyulmaktadır. Yeni teknolojinin her geçen süre ortaya çıkardığı yenilikler ve bu yeniliklere ilişkin ihtiyaçlara cevap verebilme, onlara uyum sağlayabilme bile ileri düzeyde bir eğitimi, yeteneği ve donanımı zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye’de Yönetim Bilişim Sistemleri eğitimi veren yükseköğretim kurumlarındaki eğitim stratejileri, yapıları, ders

programları ve içerikleri incelenmiştir. Bu bağlamda Türkiye’de YBS bölümü bulunan 19 üniversitenin ders programları veri olarak dâhil edilmiştir. Üniversiteler birbirleriyle karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş ve teknik, analitik, iletişimsel ve yönetsel olmak üzere yetkinlik kümelerindeki ağırlıkları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yönetim Bilişim Sistemleri, YBS eğitimi, müfredat, yetkinlik kümesi

Management Information Systems Education in Turkey and Competency Cluster Assessment

Abstract

In today’s societies, modern Technologies and scientific knowledge have come forward as educated and capable human workforce as well as brain power has made the essence of the society. Information society is quite different from previous industrial age and in information society education has utmost importance. In information age, people who are sensitive of modern science and new knowledge acquiring are very important. Hence, in information society, new industries where new knowledge and product creation have gained importance along with education systems, which produce continuous training and graduates with advanced skill sets.

As knowledge has become the most significant organizational capital, firms have paid more attention to their Information Systems investments. As organizations develop and implement new management information Systems (MIS), their organizational structures have changed and a need of new Information Systems staff who would develop, implement, monitor these systems and managerial staff who would oversees them are become a necessity. New information Technologies bring changes and in order to cope with these changes, organizations need highly educated, capable and adaptable workforce.

In this study, education strategies, structures, curriculums and class content of higher education institutions which provides management Information Systems education in Turkey have been investigated. In this context, 19 universities data which have MIS departments have been analyzed. These universities have been evaluated comparatively and their competitive clusters have been weighted and formed based on technical, analytical, communicational and managerial dimensions.

Keywords: Management Information Systems, MIS Education, curriculum, competency cluster

I. Giriş

Üniversiteler, dünyadaki teknolojiyi öğrenmeye, özümsemeye, yenilemeye, hazır insan gücünün de yetiştirildiği, ülkemizin entelektüel zenginliğine kaynak olan kurumlardır. Üniversitelerin misyonu, araştırma yapmak, bilim üretmek ve üst düzeyde eğitim sağlamak olarak ifade edilebilir. Bu anlamda ülkenin gereksinmesini karşılayacak, kaliteli insan gücünü yetiştirmek üniversiteden beklenenlerin başında gelmektedir (Altınok, 2008).

Modern teknoloji ve bilimsel bilginin öne çıkarıldığı Enformasyon Toplumu, donanımlı ve vasıflı insan sermayesi, beyin gücü, sürdürülebilir kalkınma, küresel oluşumları yakından izleme ve bunları hayata geçirme, ömür boyu öğrenme, hızlı değişim ve dönüşüme kendini uyarılama gibi esaslara dayanmaktadır (Özden, 2002). Hareketlilik, değişim ve rekabet, yeni toplumsal aşamanın vazgeçilmezleridir. Sanayi toplumu ve daha öncesinden farklı olan bu toplumsal aşama, doğal olarak farklı eğitim anlayışına sahiptir. Eğitimli olmak, vasıflı ve donanımlı olmak, günümüz insanının arzu ettiği yaşam standardını elde etmek için tutturulması gereken tek hedeftir (Şentürk, 2008).

II. Yönetim Bilişim Sistemleri Eğitimi Gereklilikleri

Ortaçağ’dan bu yana ekonomik paradigmalardan, her birinin ekonominin ana belirleyici sektörünü tanımlayan, üç ayrı süreçten geçtiği ileri sürülmektedir. Tarımdan sanayileşme sürecine geçiş “ekonomik modernleşme”, sanayileşmeden enformasyon toplumuna geçiş “ekonomik postmodernleşme” veya “enformatikleşme” süreci olarak sınıflandırılmaktadır (Hardt ve Negri, 2001). Alvin Toffler (1981), bu aşamaları “üç dalga” olarak nitelendirmekte ve aşamaların oluşmaları için geçen süreyi belirlemektedir: Tarım devrimi bin yılda, sanayi devrimi üç yüzyılda ve son devrim olan bilişim ise yüzyıldan daha kısa sürede gerçekleşmiştir. İnsanlığın 5000 yılda tecrübe ederek ürettiği bilginin, son 30 yılda üretilmesi (Dağ, 2001), yaşanan sürecin diğerlerinden daha hızlı şekillenmesine neden olmaktadır. Bilgi üretiminin hızlanması ile birlikte, teknolojinin yenilenme hızının yüksekliği ve bu yeniliklere insanların çok çabuk uyum göstererek karşılık vermesi, enformasyon toplumunun oluşum sürecine ivme kazandırmaktadır.

Enformasyon toplumunun öz niteliklerini tahlil etmenin en iyi yollarından biri sanayi toplumu ile mukayesesi yapmaktır. Bu düşünceden hareketle bir karşılaştırma yapıldığında; sanayi toplumunda maddi sermayenin yerine, enformasyon toplumunda bilgi ile donatılmış insan sermayesi geçmektedir. Enformasyon toplumunda, modern bilim ve anlayışlara

duyarlı insan, büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla enformasyon toplumu; yeni teknolojinin gelişimiyle bilgi sektörü, üretimi ve sermayesinin başta olduğu; bunları sağlayabilmek için de eğitimin sürekliliğinin öne çıkarıldığı bir aşamaya karşılık gelmektedir (Aktan ve Tunç, 1998).

Enformasyon toplumunda formal eğitimin önemi sürekli artmaktadır (Stratton, 2002). Yaşanan küresel ölçekli gelişmeleri takip etmek ve bu gelişmelerden faydalanmak için yeni tutum ve değerlerle donanmış bireye büyük gereksinim bulunmaktadır. Toplum ise bu gereksinimi, önemi her gün artan formal eğitim ile gidermektedir (Tezcan, 2002). Her şey bir yana, yeni teknolojinin her geçen süre ortaya çıkardığı yenilikler ve bu yeniliklere ilişkin ihtiyaçlara cevap verebilme, onlara uyum sağlayabilme bile (Winner, 2002) ileri düzeyde bir eğitimi, yeteneği ve donanımı zorunlu kılmaktadır (Türk, 1999).

Artık toplumdaki ağırlık merkezi, yeni değerleri ve beklentileri olan farklı bir gruba, bilgi işçisine, doğru kaymaktadır. Daha önce, gelir ve statü yönünden en göz alıcı ilerlemeyi gösteren imalat sanayinin mavi yakalı işçileri, enformasyon toplumunda “öbür yarı”yı oluşturmaktadır. Günümüz toplumunun aktif öznelerini, eğitilmiş, nitelikli ve donanımlı “bilgi işçileri” oluşturmaktadır (Drucker, 1994). Bilginin kullanılması ve geliştirilmesi olarak vasıflandırılacak işlerde çalışan “bilgi işçileri” planlama, tasarım, araştırma, analiz, organizasyon, depolama, programlama, dağıtım ve pazarlama gibi işler dizisinden herhangi birini yerine getirmektedir (Ekinci, 2001). Artık üstün nitelikli insan gücü, yeni bilgi yoğun teknolojilerin vazgeçilmez unsurunu ve işletmeler için küresel rekabetteki görünmez varlıkları olarak stratejik değer kazanmaktadır (Kurtulmuş, 2001).

Enformasyon toplumu, kendi önceliklerine uygun bir çalışan modelini talep etmektedir. Sanayi sonrası toplumun dayandığı yeni işgücünün en öne çıkan özelliği, bu toplumun eğitim düzeyiyle ilgilidir. Bu toplumsal aşamada gittikçe daha ileri düzeyde yetiştirilmiş bir insan gücüne gereksinim duyulmaktadır. Eğitim düzeyindeki şimdiye kadar eşine rastlanılmayan yükseliş, insan yetiştirmeye her zamankinden fazla verilen bu önem, şüphesiz çağdaş teknolojik gelişmelerin sonucu olarak değerlendirilmektedir (Şentürk, 2008). Enformasyon toplumunun ihtiyaç duyduğu işgücü modeline cevap verebilecek kurumların başında üniversiteler gelmektedir. Üniversiteler, enformasyon toplumunun eğitilmiş, nitelikli ve donanımlı bilgi işçilerine olan ihtiyacını öngörerek bilişim sistemleri alanında toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek iş gücü yaratmak adına girişimlerde bulunmuşlardır. Yönetim Bilişim Sistemleri (YBS) ve İşletme Enformatiği (İE) bölümleri enformasyon

toplumunun değişen dinamikleri ve ihtiyaçları doğrultusunda yenilenmeye ve gelişime yön verebilecek iş gücü yaratmak amacıyla kurulan bölümlerdedir.

Bilgi işçisi kavramı, bilgisayar ve bilgi teknolojisi konusundaki donanımlı ve uzman kişileri tanımlamaktadır (Coleman, 2005). YBS ve İE programlarının yetiştirmeyi vaat ettiği bilgi işçileri enformasyon toplumunda çok etkin rol üstlenmektedirler. Bu kişiler sadece dijital zekâya sahip değil, bununla birlikte bilgi yönetimi ve kullanımı konusunda da uzmandırlar. Teknolojik bilgiye sahip bu kişiler, bilginin sistemli bir şekilde üretilmesi, toplanması, saklanması ve çoğaltılmasında büyük işlevler üstlenmektedirler. Entelektüel disiplin, işletme ve aktivitelerin birleştiği ve birbirini besleyerek güçlendiği bir küresel arenada (Coleman, 2005), bu kişiler ülkelerin, işletmelerin, organizasyonların, resmî ve özel kurumların en büyük güçlerini oluşturmaktadır. Bu aşamada, donanımlı ve sektörün ihtiyaçlarına karşılık verebilecek bilgi işçileri yetiştirme konusunda üniversitelerdeki eğitim programlarına büyük sorumluluk düştüğü söylenebilir.

Bilgi çağının en büyük gereksinimlerinden olan bilgi işçilerinin yetiştirilmesinde önemli rol oynayan YBS ve İE lisans programlarında işletme yönetimi ve bilişim teknolojileri disiplinlerarası bir anlayış çerçevesinde öğretilmektedir. Programların hedefinde iş dünyası için bilişim sistemleri geliştirilmesinde ve bu sistemlerin yönetiminde etkin rol oynayacak bireyler yetiştirilmesi yer almaktadır. Bu amaçla mezunların, bu yenilenmenin bir parçası olmasına imkân sağlayan teknik derslerin de yer aldığı YBS ve İE lisans programları temel işletme dersleriyle de desteklenmektedir.

Üniversitelerin sektöre eğitimli iş gücü yetiştiren tüm bölümlerinde olduğu üzere YBS ve İE bölümlerinin de teknolojinin hızla gelişmesinin sektörde yarattığı değişimi iyi analiz ederek, ihtiyaca uygun mezunlar vermesi öğrenci ve işveren tatmini açısından büyük önem taşımaktadır.

2.1. Gereklilik Analizine Yönelik Çalışmalar

YBS ve İE bölümleriyle ilgili program değerlendirmelerine dair literatür incelendiğinde ders içerikleri belirlenirken sektörün bölüm mezunlarından beklentileri ve bilişimle ilgili iş alanlarında ihtiyaç duyulan yeteneklerin karşılaştırılmasına yönelik çalışmalara rastlanmaktadır.

Trauth, Farwell ve Lee (1993) önemli Bilişim Teknolojileri (BT) bilgi ve becerisi algısı üzerine sanayiciler ile Bilişim Sistemleri (BS) profesörleri arasındaki algı farklılığına dikkat çekmiştir. Çalışmanın sonucunda, BS

profesyonelleri tarafından önemli görülen bilgi/beceriler arasında bulunan 1) teknoloji ve uygulama entegrasyonu, 2) iş süreçleri ve 3) iletişimsel beceriler konularının müfredatta yer almadığı görülmüştür.

Todd, McKeen ve Gallupe’nin (1995) BS pozisyonlarına yönelik içerik analizinde iş ilanlarında talep edilen teknik ve işletme bilgi/becerilerinin sayısı ve oranı incelenmiştir. Analiz sonuçları iş ilanlarının büyük oranda teknik yetenekler içerdiğini ve tüm hizmet sektörlerinde programcı, analist ve yönetici pozisyonlarında teknik beceri trendinin yükseldiğini ortaya koymuştur. Operasyonel pozisyonların sayısı hızla artış gösterse de, işletme becerisine yönelik ihtiyaç teknik beceriye oranla daha azdır.

Diğer bir çalışmada, BT alanından araştırmacılar ve uygulamacılar, BS öz bilgi ve becerileri ile yazılım araçlarına yönelik tanımlanan ifadeleri önem derecesine göre sıralamışlardır. (Lee, vd., 2002). Çalışmanın sonucunda BS öz bilgi/beceri algısında farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Uygulamacılar organizasyon ve eğitim becerilerine yönelik bilgiye akademisyenlere oranla çok daha yüksek puan vermişlerdir. Tüm uygulamacılar teknoloji, organizasyon veya işletme alanında iletişimsel beceriler ve bireysel özelliklerin BS öz bilgisinden daha önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Yazılım araçları alanında akademisyenler 29 yazılım aracının çoğuna uygulamacılara kıyasla daha yüksek puan vermişlerdir. Uygulamacılar ve akademisyenler elektronik araçların en önemli konu olduğunda hemfikirdirler. Ayrıca her iki grup da internet, ofis üretkenliği ve sorgu araçları ifadelerini önemli bulmuşlardır.

Noll ve Wilkins (2002) üç çalışan grubunda BS becerilerinin önemini ortaya koymaya yönelik bir çalışma yapmışlardır. Analizlerinin sonucu Tablo 1’de özetlenmiştir:

Tablo 1: Çalışan Grupları ve Kritik Beceri Faktörleri

Kritik Beceri Faktörleri	Çalışan Grupları için Faktör Ortalamaları		
	Programcı	Analist	Kullanıcı Destek
İşletme Bilgisi	3,95	4,50	3,82
İleri BS Uygulamaları	3,18	3,31	2,85
Kullanıcı Desteği	3,35	3,64	4,44
Programlama	4,09	3,73	2,73
Sistem Planlama	3,15	3,79	2,95

Tablo 1’de çalışan gruplarına göre her bir faktör için en yüksek ortalama değer altı çizili olarak gösterilmiştir. Kalın ve italik olan değerler her bir faktör için en düşük ortalama değerleridir. Programcı grubu için işletme bilgisi ve programlama neredeyse eşit düzeyde kritik beceri faktörleridir.

İşletme bilgisi analist grubu için en kritik beceri faktörüken, kullanıcı destek grubu için ikinci önem düzeyindedir. Analist grubu için tüm beceri faktörleri görece önemlidir. Noll ve Wilkins (2002) bu pozisyonlarda çalışacak kişilerin okuduğu bölümlerin müfredatlarının şu konuları içermesini tavsiye etmiştir:

- İşletme görev alanları, işletme ortamı ve belirli sektör bilgisi
- İşletme problemlerini yorumlama ve uygun teknik çözüm geliştirme becerisi
- Takım çalışması ortamında ortak çalışabilme, proje planlama, organize etme ve liderlik becerisi
- Etkileyici, öğretici ve ikna edici sözlü sunum hazırlama ve sunma, teknik talimatlar, dokümanlar ve raporlar yazma becerisi

Ehie (2002) yeni bir YBS programı geliştirilmesinin temeli olarak sektörün YBS ve İE mezunlarından beklentilerine odaklanmıştır. Geliştirme stratejisi, geniş bir literatür taraması, güncel programların incelenmesi ve taslak program hakkında YBS profesyonellerinin ve çalışanların görüşü alınmasını içermektedir. Çalışmanın sonucunda, işverenlerin güçlü sistem yatkınlığı olan ve bütünleştirilmiş değer zincirini iyi anlayan bireylere ihtiyaç duyduğu ortaya çıkmıştır (Ehie, 2002). Programlama becerileri konusunda, işverenlerle yapılan görüşmelerde şirket içi eğitimlerin mevcut olduğu görülmüştür, YBS ve İE mezunu çalışanların programcı olmaları beklenmemekte, programlama mantığı ve düşünce sürecine ilişkin genel bilgi sahibi olmaları ve en az bir programlama dilinde yeterli bilgiye sahip olmaları istenmektedir (Ehie, 2002). İletişim becerileri, farklı deneyimlerle veya ihtiyaçlarla gelen kişilerle iş ilişkileri geliştirme açısından kritik kabul edilmektedir.

2.2. Türkiye’de YBS Eğitimi ve Eğilimler

YBS ve İE alanlarında başarılı bir uygulamacı olmak için sahip olunması gereken bilgi ve beceriler araştırıldığında literatürde genel olarak dört yetkinlik kümesi ile karşılaşılmaktadır. Bu kümeler, teknik, analitik, iletişimsel ve idari olarak isimlendirilmekte, somut ve ölçülebilir becerileri içermektedir (Harder ve Harper, 2011).

Tablo 2: Öğrenci kazanımları değerlendirmede yetkinlik kümeleri

Yetkinlik Kümesi	Operasyonel Tanım
Teknik	Bilişim teknolojisi mekaniğini ve örgütsel hedeflere ulaşmada sistem performansının önemini bilme ve bilişim teknolojisi araçlarını uygun şekilde kullanabilme becerisi.
Analitik	Örgütsel sorunları belirleme, tanımlama ve mantıklı çözümler önerme becerisi. Problem çerçevesini, sınırlarını belirlemeyi, aynı zamanda mantıklı sebep sonuç ilişkisi oluşturmayı da içerir.
İletişimsel	İkna edici ve özlü yazılı, sözlü iletişim becerisi. Bir sorunu iş açısından tanımlama ve iş formatına uygun iletişim yapısı oluşturmayı da içerir.
Yönetimsel	Örgütsel bir hedef doğrultusunda diğerlerinin çabalarını koordine etme ve yönlendirme yeteneği. Amaca yönelik planları belirleme, ifade etme ve yürütmeyi de içerir.

Bu araştırmada Türkiye’de YBS eğitimi veren okullarda verilen dersler yukarıda yer alan dört yetkinlik kümesine göre değerlendirilmiştir. Yazarlardan biri bu değerlendirmeyi yapmıştır.

III. Araştırma Yöntemi

Çalışmada Türkiye’deki üniversitelerde eğitim veren 19 Yönetim Bilişim Sistemleri bölümüne ait dersler incelenmiştir. Araştırmaya konu olan veriler 2013-2014 güz dönemi içerisinde bölümlerin internet sayfaları taranarak elde edilmiştir. Toplanan veriler incelendiğinde üç üniversiteye (Kadir Has, Adana Bilim ve Ahmet Yesevi) ait veriler istenilen formatta olmadığı için analiz dışında bırakılmış, çalışmaya 16 üniversite ile devam edilmiştir.

Verileri uygun bulunan üniversitelerin Yönetim Bilişim Sistemleri bölümlerinde okutulan seçmeli ve zorunlu derslerin tamamı araştırmaya dâhil edilmiştir. Öncelikle, her bir ders teknik, analitik, iletişimsel ve yönetimsel olmak üzere dört gruba ayrılmış, daha sonra her bir grup için üniversitelere göre AKTS toplamaları elde edilmiş ve eğitim-öğretim programlarında yer alan ders kataloglarındaki yüzde değerleri hesaplanmıştır. Kurumlar arasında köprü görevi yaparak geçişi ve mukayese yapmayı sağlamakta etkili bir şekilde kullanılan AKTS’nin çalışmada kullanılmasının nedeni, çalışmada yer alan 16 üniversiteye ait YBS bölümlerinin hepsinin eksiksiz olarak AKTS değerlerine yer vermesidir. Üniversitelere göre YBS bölümleri için hesaplanan teknik, analitik, iletişimsel ve yönetimsel olmak üzere dört grubu ait AKTS

yüzdeleri, söz konusu üniversitelerin eğitim programlarında daha çok hangi gruba ağırlık verdiğinin anlaşılmasında kullanılabilir.

IV. Analiz ve Sonuçlar

Değerlendirme sonucu elde edilen bilgiler aşağıdaki Tablo 3’te özetlenmiştir.

Tablo 3: Türk üniversitelerinde YBS müfredat içerikleri değerlendirilmesi

Üniversiteler	Toplam*	Dağılım Yüzdeleri			
		Teknik	Analitik	İletişim	Yönetimsel
Adnan Menderes Üni.	284	27,46%	20,77%	11,27%	37,68%
Atatürk Üni.	240	23,33%	17,92%	23,75%	18,33%
Bartın Üni.	392	32,40%	13,01%	12,76%	25,51%
Başkent Üni.	355	16,62%	21,97%	21,97%	25,07%
Beykent Üni.	240	19,17%	22,50%	22,92%	31,25%
Boğaziçi Üni.	254	37,80%	24,02%	5,91%	32,28%
Cumhuriyet Üni.	240	25,00%	29,58%	20,42%	23,75%
Işık Üni.	438	20,09%	17,58%	9,59%	34,70%
Marmara Üni.	244	28,28%	20,49%	18,85%	32,38%
Mehmet Akif Ersoy Üni.	240	26,25%	17,50%	16,67%	24,58%
Osmaniye Korkut Ata Üni.	236	22,03%	32,20%	19,49%	14,41%
Özyeğin Üni.	336	25,00%	16,67%	8,93%	30,36%
Sakarya Üni.	415	23,61%	26,51%	11,33%	25,06%
Yeditepe Üni.	449	38,08%	15,37%	13,59%	14,70%
Yıldırım Beyazıt Üni.	245	29,80%	27,35%	13,47%	27,35%
Zirve Üni.	325	33,54%	18,15%	11,08%	21,23%
Dağılım Ortalamaları		26,78%	21,35%	15,13%	26,17%

(*) Bölümde yer alan derslerin AKTS toplamı verilmiştir.

Tablo 3’te 16 üniversitenin YBS bölümlerinin gruplara göre ders dağılımları, AKTS cinsinden, verilmiştir. Buna göre teknik yetkinlik kümesinde yer alan derslere en fazla ağırlık veren üniversite %38,08 AKTS oranı ile Yeditepe Üniversitesi’dir, %37,08 ile ikinci sıraya yerleşen Boğaziçi Üniversitesi de teknik yetkinlik derslerine önem vermektedir, 3. Sırada %33,54 ile Zirve Üniversitesi yer almaktadır.

Analitik yetkinlik kümesinde %32,20 AKTS oranı ile analitik grup derslerine en fazla önem veren Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi’ni, %29,58 ile Cumhuriyet Üniversitesi ve %27,35 ile Yıldırım Beyazıt Üniversitesi takip etmiştir.

İletişimsel yetkinlik kümesi 16 üniversitenin 13’ü tarafından en az ağırlık verilen küme olmuştur. Bu alandaki derslere %23,75 AKTS oranı ile en fazla ağırlık veren Atatürk Üniversitesi’dir, Beykent Üniversitesi toplam AKTS’nin %22,92’sini iletişimsel yetkinlik alanına ayırarak ikinci. Sırada, Başkent Üniversitesi %21,97 ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Adnan Menderes Üniversitesi AKTS’lerin %37,68’ini yönetsel yetkinlik kümesinde yer alan derslere ayırmıştır. Işık Üniversitesi diğer alanlara göre büyük farkla yönetsel alana %34,70 ağırlık vermiştir. %32,38 ile Marmara Üniversitesi bu kümede üçüncü sıraya yerleşmiş, onu çok az farkla %32,28 AKTS oranı ile Boğaziçi Üniversitesi takip etmiştir.

Tüm yetkinlik kümelerinin dağılım ortalamaları göz önüne alındığında, teknik yetkinlik 16 üniversitenin YBS bölümlerinde okutulan derslerin toplam AKTS’lerinin %26,78’ini barındırarak, incelenen üniversiteler içerisinde en fazla ağırlık verilen küme olmuştur. Yönetsel yetkinlik kümesi incelenen üniversitelerde ortalama %26,17 oranında ağırlığa sahiptir. İncelenen üniversitelerin YBS bölümlerinde, iletişimsel ve yönetim alanındaki ders gruplarına teknik ve analitik ders gruplarından daha az önem verildiği saptanmıştır. %21,35 AKTS oranı ortalaması ile analitik yetkinlik kümesi üçüncü sırada yer alırken incelenen YBS bölümlerinde en az önem verilen küme %15,13 ile iletişimsel yetkinliktir. Buna rağmen Atatürk Üniversitesi YBS bölümünde bu alana en çok önem veren üniversite olmakla birlikte kendi içerisinde de en fazla iletişimsel yetkinlik alanındaki derslere ağırlık vermiştir.

Tüm yetkinlik kümelerinin dağılım ortalamaları ile paralel olarak 16 üniversitenin altısı kendi içlerinde diğer alanlara oranla teknik yetkinlik kümesinde yer alan derslere daha fazla ağırlık verirken, altı üniversite AKTS’leri en yüksek oranda yönetsel yetkinlik derslerine ayırmıştır. Üç üniversite analitik yetkinlik alanını kendileri için en ağırlıklı alan olarak belirlerken, bir üniversite iletişimsel yetkinlik alanına diğer alanlara kıyasla daha fazla ağırlık vermiştir.

V. Değerlendirme ve Sonuç

Hızlı değişim ve dönüşüm, artan iletişim, yoğunlaşan etkileşim, gelişen teknoloji ve ilerleyen bilimsel bilginin yönlendirici olduğu bir dönem yaşanmaktadır. Bilgisayar, beyin gücü, nitelikli insan sermayesi ve küresel ölçekli hız ekonomisinin temsil ettiği bu dönemde, tek boyutlu yaklaşım ve değerlendirmeler önemini yitirmektedir. Buna bağlı olarak, toplumun ve sanayinin değişen dinamiklerine uygun ve ihtiyaçlara cevap verebilmek amacıyla nitelikli bilgi işçileri yetiştirilmesinde büyük bir paya sahip olan

YBS ve İE lisans programlarının enformasyon toplumundaki önemi gün geçtikçe artmaktadır.

Ortaya çıkan bu değişim olgusundan eğitim sistemi ve anlayışı da doğal olarak etkilenmektedir. Temel amacı, yöneticilere karar almalarına yardımcı olacak bilgileri doğru ve zamanında aktarmak olan YBS ve İE, eğitimi iyi planlanması gereken ve çağın yeni gelişen ihtiyaçlarına uygun bir interdisipliner alandır. Bu nedenle sanayi, kamu ve diğer paydaşların beklentilerinin karşılanabilmesi için eğitim programlarında teknik ve analitik alanlar ile iletişimsel ve yönetsel alanlar arasında denge kurulması gerekmektedir. Bu çalışmada, üniversitelerin YBS bölümlerinde verilen derslerin dört yetkinlik kümesine göre dağılımları incelenmiştir.

Literatürde de karşılaşıldığı üzere YBS ve İE bölümlerinde verilen derslerde teknik ve yönetsel ağırlıklı denge kurulmasında sakınca görülmemektedir. Ancak Traut vd. (1993) ile Lee vd. (2002) çalışmalarında altını çizdikleri gibi teknik ve yönetsel alanlara ağırlık verilirken iletişimsel yetkinlik kümesinin önemi göz ardı edilmemelidir. İletişimsel alanda yer alan beceriler YBS ve İE mezunlarından, genelde, birinci önem düzeyinde beklenen beceriler olmamakla birlikte sağlıklı iletişim kurma kabiliyeti iş hayatında büyük öneme sahiptir. Elde edilen sonuçlar bu perspektiften yorumlandığında oranlar arasında büyük farklar olmamak kaydıyla teknik, yönetsel ve analitik yetkinlik kümelerini iletişimsel alana göre bir adım öne çıkaran programların sektörün beklentilerine uygun içerikte eğitim verebileceğinden söz edilebilir.

Bu çalışma ile üniversitelerin YBS ve İE lisans programları içeriğinin dört yetkinlik kümesinden ideal denge çerçevesinde beslenmesi gerektiği ortaya konmuştur. Bu çalışmada yer verilen üniversitelerin YBS ve İE programları ve yetkinlik kümeleri arasındaki dengeler yeni lisans programları açılması gündeme geldiğinde karar vericilere yardımcı olacaktır.

Kaynakça

- Aktan, C. C. ve Tunç, M. (1998). Bilgi Toplumu ve Türkiye. *Yeni Türkiye*, (19): 121-124.
- Altınok, V. (2008). Yükseköğretimde İlke ve Yönelimler Neler Olmalı? *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19): 41-52.
- Coleman, A. (2005). Interdisciplinarity, Interactivity, and Interoperability for Educating the Digerati. *Education for Information*, 23(4), 233-243.
- Dağ, İ. (2001). Bilişim Toplumunun Klinik Psikolojideki Etkileri. *Sosyoloji ve Hukukta Etkiler Sempozyumu*, 23-24.

**Türkiye’de
Yönetim Bilişim
Sistemleri
Eğitimi ve
Yetkinlik Alanı
Değerlendirmesi**
122

- Drucker, P. (1994). The Theory of the Business. *Harvard Business Review*, 72(5): 95-104.
- Ehie, I. C. (2002). Developing a management information systems (MIS) curriculum: perspectives from MIS practitioners. *Journal of Education for Business*, 77(3): 151-158.
- Ekinci, N. (2001). Küreselleşmenin İki Yüzü: İstenmeyen "Kaçak" Göçmenler - Davetli Bilgi İşçileri. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 17(2): 12-18.
- Harder, J. ve Harper, J. (2011). A Framework for MIS Student Outcome Assessment and Program Review. *The Review of Business Information Systems*, 7(4): 83-92.
- Hardt, M., ve Negri, A. (2001). İmparatorluk (2 b.). (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kurtulmuş, N. (2001). Sanayi Ötesi Dönüşüm (2 b.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Lee, S., Koh, S., Yen, D., ve Tang, H. (2002). Perception gaps between IS academics and IS practitioners: An exploratory study. *Information and Management*, (40): 51-61.
- Noll, C., ve Wilkins, M. (2002). Critical Skills of IS Professionals: A Model for Curriculum Development. *Journal of Information Technology Education*, 1(3): 143-154.
- Özden, Y. (2002). Eğitimde Yeni Değerler. Ankara: PegemA.
- Stratton, J. (2002). Siberaalan ve Kültürün Küreselleşmesi. *Cogito*, (30): 80-97.
- Şentürk, Ü. (2008). Enformasyon Toplumunda Eğitimin Yeri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(3): 487-506.
- Tezcan, M. (2002). Küreselleşmenin Eğitim Boyutu. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, (6): 56-60.
- Todd, P. A., McKeen, J. D., ve Gallupe, R. B. (1995). The Evolution of IS Job Skills: A Content Analysis of IS Job Advertisements from 1970 to 1990. *MIS Quarterly*, 19(1): 1-27.
- Toffler, A. (1981). Dalgalar. (A. Seden, Çev.) İstanbul: Altın Kitaplar.
- Traut, E. M., Farwell, D. W., ve Lee, D. (1993). The IS Expectation Gap: Industry Expectations Versus Academic Preparation. *MIS Quarterly*, 17(3): 293-301.
- Türk, E. (1999). Millî Eğitim Bakanlığında Yapısal Değişmeler ve Türk Eğitim Sistemi. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Winner, L. (2002). Siberliberter Söylemler ve Cemaatin Başarısı. (M. Küçük, Çev.) *Cogito*, (30): 144-164.

İhracatta Akreditifli Ödeme Yönteminin Değerlendirilmesi: Bir Katılım Bankası Örneği¹

Seymur ZEYNALZADE

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret EABD

seymurzeynalzade@yahoo.com

Doç. Dr. Bayram TOPAL

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü

btopal@sakarya.edu.tr

Doç. Dr. Ahmet Selçuk DİZKIRICI

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası Ticaret Bölümü,

asdizkirici@sakarya.edu.tr

ÖZET

Her geçen gün dünya ticaretinin gelişmesine istinaden bütün ülkeler üretimlerini ve pazar paylarını arttırmayı hedeflemektedirler. Türkiye de ihracatının artırılması konusunda 1980'lerden bugüne çok önemli ilerlemeler sağlamıştır. Dış ticaretin daha karmaşık hale gelmesiyle ödeme yöntemlerinin iyi uygulanabilmesi önem kazanmıştır. Bu çalışmanın araştırma problemi, uluslararası ticarete bir ödeme aracı olarak kullanılan akreditif uygulamalarının değerlendirilmesi şeklinde oluşturulmuştur.

Dört başlıktan oluşan çalışmanın ilk bölümünde dış ticaret kavramı ve gelişimi, ikinci bölümde dış ticarete kullanılan ödeme şekilleri, üçüncü bölümde ise akreditifli ödemeler, çeşitleri ve fonksiyonları ele alınmıştır. Son olarak dördüncü bölümde bir katılım bankası "örnek olay" olarak incelenmiş, elde edilen ihracat akreditifi verileri değerlendirilmiş ve istatistik sonuçlar (Ki Kare bağımsızlık testleri) irdelenerek aralarındaki bağlantılar gösterilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ülke-teyit, ülke-vade

¹ Bu çalışma Seymur ZEYNALZADE'nin Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ticaret EABD'nde hazırladığı yüksek lisans tezi ile 14 Mayıs 2015'te 3. Uluslararası İşletme Öğrencileri Kongresi'nde sunduğu bildirden üretilmiştir

türü, vade türü-teslim şekli, teyit-teslim şekli, vade türü-miktar, miktar-teslim şekli, miktar-teyit ilişkileri arasında anlamlı bulgular elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Teslim ve Ödeme Şekilleri, Akreditifli Ödeme (L/C)

Evaluating Letter of Credit as A Payment Type in Exporting: a Participation Bank Sample

ABSTRACT

Countries have been aiming to increase their production and sales besides market share with the development in world trade. Also Turkey has achieved significant progress about increasing exporting amounts since 1980s. Here; the payment methods become quite important due to the complexity of foreign trade. The research problem of this study is explained to evaluate the letter of credit (L/C) applications as a payment type in international trade.

The study is consisted of the following four chapters: Firstly; the concept and development of foreign trade furthermore types of payment used in international trade, then letter of credit in the third section as its types and functions are discussed. On the last section; a participation bank is examined as a case, exporting data relating letter of credit obtained is evaluated and the findings are interpreted according to Chi Square tests for independence. The relations between types of country-confirm, country-term types, term types-types of delivery, confirm-types of delivery, term types-amount, amount-confirm and amount-delivery types indicate that significant results are obtained in the mentioned relationship.

Keywords: International Trade, Delivery and Payment Types, Letter of Credit (L/C)

I. GİRİŞ

Dünya ticaret hacminin sürekli büyümesi; uluslararası ticarete mal ve hizmetlerin ne zaman, ne şekilde, hangi sıra ile transfer edileceği konularının her birini kritik hale getirmiş olup dış ticarete kullanılan belgeler, teslim şekli ve ödeme şekli gibi hususların önemini ziyadesiyle artırmıştır. Farklı kültürler, ekonomik sistemler, piyasa yapısı, para birimi ve coğrafya dış ticaretin zorluk ve fırsatlarını ifade etmektedir. Dış ticaretin doğasından kaynaklanan özellikleri ve taşıdığı riskler özellikle ödeme yöntemleri ithalatçı ve ihracatçı işletmeler açısından önemi her geçen gün değişebilen, statik olmayan kavramlardır.

Geleneksel olarak kullanılan Peşin, Mal Mukabili, Vesaik Mukabili

ödemenin yanında tek başına değil başka bir ödeme yöntemiyle beraber var olan Kabul Kredili ödeme, güncel bir yaklaşım olarak Banka Ödeme Yükümlülüğü (BPO) ile uluslararası ticarete satın alan tarafın açtığı şartlı bir ödeme garantisi olarak Akreditifli Ödeme (Letter of Credit; L/C) dış ticarete sıkça sözü edilen yöntemlerdir.

Çalışmanın konusu olarak seçilen akreditif; taraflara belgeler üzerinden bankalarının garantisini sağlayan, ithalatçı ve ihracatçının güven sorununu ortadan kaldıran bir yöntem olarak bilinmektedir. Yukarıda ifade edilen amaçlar doğrultusunda Türkiye’de akreditif uygulamalarının incelenmesi bir katılım bankasından elde edilen veriler üzerinden gerçekleştirilmiş ve ülke, teyit, vade, teslim şekli ve miktar gibi kriterler arasındaki ilişkiler istatistiki olarak analiz edilerek açıklanmıştır.

II. Dış Ticaret Kavramı ve Gelişimi

Bu bölümde dış ticaret tanımı, dünyada ve Türkiye’de dış ticaretin gelişimine değinilmektedir.

1.1. Dış Ticaret Kavramı

Uluslararası ticaret veya dış ticaret; dar anlamda mal ve hizmetlerin sınır ötesi alımı ve satımı olarak tanımlanmaktadır (Tunahan, 2013). Mumcu (1970: 11) ise dış ticareti devletler arasındaki mal ve hizmet mübadelesi şeklinde ifade etmektedir. Ülkeleri birbirleriyle ticaret yapmaya iten zorunlu ekonomik nedenler Seyidoğlu’na (1988) göre yerli üretimin yetersizliği, uluslararası fiyat farklılığı ve mal farklılaştırması olarak üç grup altında toplanabilir.

Karafakioğlu’na göre (2012: 15-17 aktaran Gürkan, 2012) yakın tarih perspektifinden uluslararası ticaretin gelişimini ifade eden süreçler; 1. Dünya Savaşı’nın meydana geldiği yıllar, teknolojik gelişmelerin yaşanması neticesinde hızlanan ve 1970’li yıllardan başlayıp 1980’li yılların sonuna kadar devam eden dönem ve yakın tarihi izah eden, 1990’lar itibari ile hızla genişlemeye başlayan uluslararası ticaret hacminde oldukça etkili olan iletişimde yaşanan büyük değişiklikleri işaret etmektedir.

Dünyada ve Türkiye’de Dış Ticaretin Gelişimi

Ekşi’ye (2012) göre genel olarak dünyada dış ticaretin hızlı gelişiminde etkili olan unsurlar; yeni piyasalardaki artan talep, üreticilerin ölçek ekonomilerini hedeflemeleri, sermayenin ülkeler arasındaki hızlı yayılımı, uzmanlaşmış destek faaliyetleri, tedarikçilere daha fazla talep olması, ticari engellerin kaldırılması, tedarik zincirinin entegrasyonu,

ulaştırma alt yapısındaki gelişmeler, bilgi ve iletişim teknolojisindeki devrim, müşteriler arasındaki iletişimin gelişmesi, uluslararası ticareti destekleyici devlet politikaları ile ödeme kolaylıkları ve bankacılık sisteminin gelişmesi şeklinde sıralanmaktadır.

2. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden itibaren dünya ekonomisinin en önemli eğilimlerinden biri uluslararası ticaretteki artış olarak görülmektedir. Zira 1970 yılında 570 milyar USD olan dünya ticaret hacmi, 1982 yılında 3,4 trilyon, 1989'da 5,7 trilyon, 1999'da 11,7 trilyon USD düzeyine kadar yükselmiştir (Koban ve Keser, 2007: 7). Dünya ticaretindeki söz konusu büyüme sonraki yıllarda da devam ederek 2014 yılında 18,6 trilyon USD seviyesine ulaşmıştır (www.wto.org).

Türkiye ise Ataman ve Sümer'e (1998: 15) göre 1980'li yıllara kadar dışa kapalı, ithal ekonomisine dayalı makroekonomik politikalar izlemiş ancak 1980 sonrasında Batı dünyasında özellikle de ABD'de liberalizmin yükselişi Türkiye'yi 24 Ocak 1980 kararlarını almak suretiyle gerek makroekonomik alanda gerekse dış ticarete dışa açık bir ekonomi izlemeye yöneltmiştir. Özellikle 2000'li yılların başından itibaren bugüne dek Türkiye'nin uluslararası ticaret hacminin artışı dikkat çekici bulunmaktadır.

Türkiye'nin dış ticaret rakamlarındaki değişim incelendiğinde 2000'li yılların başında 27,7 milyar USD ihracat ve 54,4 milyar USD ithalat ile 82,1 milyar USD olan toplam dış ticaret hacminin, 2011 yılı sonu itibari ile 134,9 milyar USD ihracat ve 240,8 milyar USD ithalat ile 375,7 milyar USD'lik toplam dış ticaret hacmine ulaştığı görülmektedir (Ekşi, 2012: 3). 2015 yılında ise söz konusu yapı ihracat lehine değişmiştir. Türkiye'nin ihracatı 143,9 milyar USD'ye yükselmiş ve ithalat ise 207,2 milyar USD'ye gerilemiş durumdadır böylece dış ticaret hacmi de 351,1 milyar USD olarak kaydedilmiştir (www.ekonomi.gov.tr, 2016).

1.2. Dış Ticarete Ödeme Şekilleri

Dış ticarete kullanılan ödeme yöntemlerinin seçimi; mal ve sektör bazında yerleşik gelenekler, alıcı ve satıcı arasındaki güven derecesi, alıcının ödeme gücü, tarafların yaşadığı ülkelerin ekonomik politikaları gibi pek çok faktöre bağlıdır (Onursal, 1996: 269 aktaran Dilek, 2007: 3). Bugün itibariyle uluslararası ticarete sıklıkla kullanılan ödeme yöntemleri; Peşin, Mal Mukabili, Vesaik Mukabili, BPO, Kabul Kredili ve Akreditifli ödemeler şeklinde sıralanabilmektedir.

Türkiye'nin dış ticarete kullandığı ödeme yöntemlerine bakıldığında zaman, 2015 yılında ihracatta kullanılan ödeme yöntemleri arasında % 66 ile mal mukabili ödeme ilk sırada yer almakta iken, ithalatta % 46 ile peşin

ödeme yönteminin daha çok kullanıldığı görülmüştür (www.tuik.gov.tr, 2016). Ayrıca hem alımda hem de satımda akreditifli ödeme şeklinin yaklaşık % 7 civarında pay sahibi olduğu ilgili rapordan anlaşılmaktadır. Dolayısıyla; KKDF benzeri başka faktörleri yok saymaksızın ihracatçımızın da ithalatçımızın da pazarlıkta güçlü olmayan, risk alan taraf olduğu ifade edilebilir.

Peşin Ödeme

Peşin ödemede (Cash Payment) alıcı (ithalatçı), mal bedelinin tamamını ya da bir bölümünü, malı teslim almadan önce ihracatçıya ödemekte; ihracatçı da peşin tahsil ettiği mal bedeli karşılığında malları daha sonra ithalatçıya gönderme yolu ile yükümlülüğünü yerine getirmekte, işlemi tamamlamaktadır (Akgüç, 2013: 180).

En fazla ihracatçının yararına olan, sattığı malların bedelinin hemen tahsilini sağlayan, ithalatçının ödememe ihtimalini ortadan kaldırmasına karşın (Doğu, 2003: 80), bedelini ödemediği halde mallarını alamama ya da düşük kaliteli veya değişik tür malların gönderilmesi gibi riskler ile karşı karşıya bulunan ithalatçının bu tür ödemeyi kabul etmesinin altında söz konusu malda piyasada kıtlık bulunması ve ithalatçının o malı her türlü koşul altında alma zorunluluğu yatmaktadır (Öztürk, 2012: 293).

Mal Mukabili Ödeme

Mal karşılığı ödeme, peşin ödemenin tam tersidir; “önce mal gelir, sonra para gider” esasına dayanmaktadır (Utkulu ve diğ., 2013: 50). Satıcı malları ve mala ilişkin belgeleri malın bedelini tahsil etmeden göndererek, malın mülkiyetini de alıcıya devretmiş olmaktadır (Kemer, 2005: 341 aktaran Dilek, 2007: 4).

Mal mukabili ödeme şekli; ithalatçının malı ithal edip, bedelini ödememe riski taşıması nedeniyle ihracatçı açısından en riskli, buna karşın ithalatçı için malı ve ilgili vesaike elde ettiğinden en az riskli ödeme şekli olarak değerlendirilmektedir (Ekşi ve diğ., 2012: 65). Bu ödeme şekli daha çok rekabetin yoğun olduğu alıcı piyasalarında, satıcının alıcıya güven duyduğu, alıcı ile satıcı arasında uzun süreli ticari ilişkilerin bulunduğu durumlarda görülmektedir (Akgüç, 2013: 181).

Vesaike Mukabili Ödeme

Vesaike mukabili ödeme (Cash Against Documents); ithalatçının mal bedelini bankasına ödedikten sonra, malları teslim almasına olanak sağlayan belgeleri bankasından teslim alarak malların mülkiyetini kazandığı ödeme şeklidir (Ekşi ve diğ., 2012: 66). Satıcının, bankadan belgelerin alıcıya teslim edilmesi karşılığında, bedeli tahsil etmesini talep

etmesi nedeniyle de vesaik karşılığı tahsil ya da ödeme (documentary collection) denmektedir (Akgüç, 2013: 182). Vesaik mukabili yönteminin temel özelliği, bankaların bir sorumluluk üstlenmeksizin sadece müşterilerinin vekili olarak davranmalarıdır (Clarke, 1995: 196 aktaran Dilek: 2007: 6). Demir'e göre (2010: 11) vesaik mukabili ödeme yönteminin birbirini iyi tanıyan ve daha önce ticari ilişkiler kurmuş firmalar tarafından kullanılması önerilmektedir.

Kabul Kredili Ödeme

Kabul kredisi, satıcı ile alıcı arasında yapılacak bir anlaşma ile ithal edilecek mal bedelinin ödenmesinin, malın gönderilmesinden belli bir süre sonraya bırakılmasıdır, başka bir deyişle; satıcı veya satıcının bankası tarafından düzenlenen vadeli bir poliçenin alıcı tarafından kabulünden itibaren açılan vadeli bir akreditif türüdür (Doğu, 2003: 70). Kabul kredili ödeme tek başına bir ödeme yöntemi olmayıp, peşin ödeme hariç diğer ödeme türleri ile birlikte kullanılmaktadır (Utkulu ve diğ., 2013: 54).

Kabul kredili ödemenin uygulaması kimi riskleri de içermektedir. Örneğin eğer vadeli poliçe kabul edilmez ise, malların iadesi veya bir başka alıcıya devredilmesi amacıyla yabancı ülkede depolanması ve sigortalanması satıcıya önemli maliyetler yüklemektedir. Öte yandan kabul karşılığında sevk belgeleri alıcı tarafından temin edilip, mallar alıcının mülkiyetine geçmiş ve poliçe bedeli ödenmemiş ise yurtdışında yoğun bir hukuki mücadeleye girilmesi gerekebilir. Bu gibi durumların yaşanmaması için satıcı düzenlediği poliçenin kendi ülkesindeki bir banka tarafından kabul edilmesi koşulunu öne sürebilmektedir (Öztürk, 2012: 302).

Banka Ödeme Yükümlülüğü (BPO)

Yakın bir dönemde uygulanmasına başlanan yöntem, teknoloji ve iletişim imkânlarının artmasına istinaden geliştirilmiş olup bir bankanın başka bir bankaya sunduğu geri dönülemez ödeme taahhüdünü ifade etmektedir. Özellikle mal mukabili ile vesaik mukabili ödeme yöntemindeki riskleri gidermekte kullanılır. Çelik'e (2014: 1) göre BPO şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Yükümlü Banka'nın elektronik ortamda Lehtar Banka'dan aldığı verileri, oluşturulmuş veri tabanında belirlenen şartlar ile uygunluk sağlaması üzerine Lehtar Banka'ya ödeme yapacağına, vadeli ödeme yükümlülüğüne gireceğine ve belirtilen tutarı vadede ödeyeceğine ilişkin geri dönülmez ve bağımsız bir taahhüttür.”

Akreditifli Ödeme

Dış ticarete yaygın olarak kullanılan ödeme şekilleri incelendiği

zaman, ödeme şekillerinde taraflar arasındaki risklerin eşit olarak dağıtılmadığı görülmektedir. Bu nedenle diğer ödeme şekillerinin eksiklerini gideren, her iki tarafa da eşit şekilde sorumluluk ve risk yükleyen, iki tarafın da çıkarlarını koruyan bir ödeme şekline ihtiyaç duyulmaktadır. Demir'e (2010: 20) göre bu avantajları sağlayan ödeme şekli olarak literatürde karşımıza akreditifli ödeme şekli çıkmaktadır.

Ekşi ve diğ.'ne (2012: 70) göre akreditif; bir ithalatçının talebine istinaden, bir bankanın verdiği ve ithalatçı tarafından ayrıntıları belirtilmiş, mala veya hizmete ilişkin belgelerin ibrazı karşılığında, belirtilen bir ihracatçıya ödeme yapılacağı yolundaki şartlı bir taahhüt olarak tanımlanabilir.

1.3. Dış Ticarete Akreditifli Ödemeler

Öztürk'e (2012) göre akreditif; ihracatçı ve ithalatçı arasında söz konusu güvensizliği, ödeme sürecine banka itibarını katarak ortadan kaldıran, tümüyle bankalar aracılığıyla gerçekleştirilen, ihracatçı ile ithalatçı açısından en garantili olan ödeme şeklidir. İşletmeler Utkulu ve diğ.'ne göre (2013: 56) banka komisyonları kaynaklı yüksek maliyetlerden dolayı akreditifli ödeme yönteminden kaçınmaktadır.

Akreditifli işlemler MTO'nun "Akreditiflere İlişkin Bir Örnek Usuller ve Uygulama Kuralları'na (Uniform Customs and Practice for Documentary Credits – UCP) dayanılarak yürütülür (Dilek, 2007: 17).

Akreditifin İşleyişi ve Fonksiyonları

Kaya'nın (2013a: 138) belirttiğine göre akreditifin işleyişi şu şekilde ifade edilmektedir: İthalatçı (amir), bankasından (amir banka-issuing bank) ihracatçı (lehtar-beneficiary) lehine bir akreditif açmasını (küşat mektubu) ve ihracatçının ülkesindeki bankası (muhabir banka-negotiating bank) aracılığıyla haberdar edilmesini ister. İhracatçı akreditifte belirtilen şartlara uygun olarak ve belirtilen süre içinde malların yüklendiğine dair gerekli belgeleri (vesaiki) doğru, eksiksiz, kurallara uygun ve kredinin geçerlilik süresi içerisinde bankasına sunar. Banka ihracatçı tarafından kendisine sunulan bu belgeleri inceledikten sonra, sözleşmeye uygun bulunan bu belgeleri ithalatçının bankasına (amir bankaya) gönderir. Amir banka akreditif şartlarına uygunluğu inceledikten sonra ihracata konu olan mal bedelini ihracatçının bankasına transfer eder.

Akreditifin ödeme, teminat ve kredi olmak üzere üç temel fonksiyonunun olduğu kabul edilmektedir (Doğan, 2005: 39).

Akreditif; yapısı ve gereği itibariyle bir ödeme aracıdır ve bu nedenle ödeme fonksiyonu akreditifin en temel işlevidir. Alıcı ile satıcı

**İhracatta
Akreditifli
Ödeme
Yönteminin
Değerlendiril-
mesi:
Bir Katılım
Bankası
Örneği**

130

arasında yapılan anlaşma sonucunda alıcının malların yüklendiğini gösterir belgeleri teslim almasıyla mal bedelini ödemesini taahhüt etmektedir (Bölükbaşı, 2008: 36 aktaran Karakaya, 2015: 24).

Akreditifin açılması ile birlikte ihracatçı (lehtar), banka tarafından verilen müstakil, garanti benzeri bir teminat edinmiş bulunmaktadır; böylece ihracatçı, akreditif konusu belgeleri tam olarak temin ve ibraz etmiş bulunması koşuluyla, alıcının ödemedi kaçınma veya ödemede sıkıntıya düşmesine bağlı rizikoların birçoğundan kurtulmuş olur (Demir, 2010: 24).

Akreditif hemen bütün hukuk sistemlerinde kredi veya benzeri kavramlarla ifade edilmekle birlikte, bu husus doğrudan tarihi süreçle ilgili olup hukuken işlemin kendisi bir kredi değildir (Demir, 2010: 25). Ama alıcı, ihracatçıyla anlaşmak koşuluyla, ödenmesi ertelenmiş bir akreditif açtırarak kredi amacını gerçekleştirebilir; alıcı malları almasına karşılık, ödemeyi daha sonra yapacaktır. Bu durumda istisna olarak ödemesi ertelenmiş akreditif kredi olarak kabul edilir (Karakaya, 2015: 25).

Akreditifte Taraflar

Akreditiflerde en az dört taraf bulunmaktadır; ithalatçı firma (amir-applicant), ithalatçının bankası (amir banka-opening/issuing bank), ihracatçı firma (lehdar-beneficiary) ve ihracatçının bankası (muhabir banka-advicing bank, ihbar/teyit eden banka) (MTO 522 no.lu Broşür aktaran Doğu, 2003: 81).

Akgüç'ün (2009: 195) belirttiği gibi akreditifli ödemede, ödeme yükümlülüğü amir bankaya aittir. Amir banka, akreditif şartlarına uygun belgelerin ibrazı (sunulması) karşılığında; ödeme yapmakla veya poliçeyi kabul etmekle ya da poliçeyi satın almakla ve yetkili kıldığı bankaya geri ödeme yapmakla (ramburse etmekle) yükümlüdür. Amir banka bu yükümlülüğünü doğrudan, bir şubesi, bürosu aracılığı ile yerine getirebileceği gibi, bu konuda üçüncü bir bankaya (rambursman bankasına) da yetki verebilir. Rambursman bankası, akreditifli ödemede bir taraf olarak kabul edilmez.

Akreditif Türleri

Akreditifler genel olarak; Güvenlik, Ödeme Sorumluluğu, Ödeme Şartları ve Kullanış Amacı açısından gruplara ayrılır.

A. Güvenlik Açısından Akreditifler

01.07.2007 tarihine kadar güvenlik açısından akreditifler dönülebilir (kabili rücu) ve dönülemez (gayrikabili rücu) olmak üzere gruplanmış olsa da UCP 600 kuralları ile birlikte dönülebilir akreditifler kaldırılmış ve tüm akreditifler dönülemez koşuluna sahip olmuşlardır (Cantez ve Bedestenci,

2011: 70). İşlemin herhangi bir anında lehtara haber vermeden değiştirilebilen akreditife dönülebilir akreditif denilmektedir ki, UCP 600'e göre tüm akreditifler dönülemez olarak açılabilse de taraflar mutabık kaldığında dönülebilir akreditif açılabilir (Özalp, 2010: 862).

B. Ödeme Sorumluluğu Bakımından Akreditifler

Ödeme sorumluluğu bakımından akreditifler Teyitli (Confirmed) Akreditif ve Teyitsiz (Unconfirmed) Akreditif olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Amir bankanın kesin yükümlülüğüne ek olarak teyit bankasının uygun bir ibrazı karşılayacağına veya iştirah edeceğine ilişkin kesin bir yükümlülük altına girmesine teyit denilmektedir (Doğan, 2012: 48). Uygulamada sadece dönülemez akreditifler teyitli olarak açılırlar (Kaya, 2013b: 144).

Teyitsiz akreditiflerde muhabir bankanın, amir banka tarafından açılan akreditiflere teyit verme durumu ve zorunluluğu yoktur, fakat burada muhabir banka tarafından üstlenilen bir teyit sorumluluğunun olmamasına rağmen, muhabir banka amir bankanın açtığı akreditifi özenle incelemek ve lehtara ibraz etmekle yükümlüdür (Ünüsan ve Canitez, 2014: 267).

C. Ödeme Şartları Bakımından Akreditifler

Ödeme şartları bakımından akreditifler İbrazda (Görüldüğünde) Ödemeli Akreditif (At Sight L/C), Vadeli Akreditif (Deferred Payment L/C) ve Kabul Kredili Akreditif (Acceptance L/C) olarak tanımlanmaktadır.

Görüldüğünde ödemeli akreditifte lehtar ihracata konu olan vesaiki uygun koşullarda ibraz etmesi halinde, ihracat bedelini hemen tahsil edebilir (Ünüsan ve Canitez, 2014: 267).

Uygulamada en fazla görülen ve genellikle gelişmiş ülkelerin ithalatçıları tarafından arzu edilen bir ödeme yöntemi olan (ertelemeli) vadeli akreditif, ilk olarak 1983 güncellemesinde dikkate alınmış ve sonraki düzenlemelerde de korunmuştur (Doğan, 2012: 52). Vadeli akreditif, ithalatçı ve ihracatçı arasındaki satış sözleşmesine göre akreditif bedelinin ibrazında değil de, bu belgelerin ibrazından belirli bir süre sonra ihracatçıya ödenmesini sağlayan akreditif türüdür (Kaya, 2013a: 436). Bu süre vesaikin ibrazından veya fatura tarihinden yahut sevk tarihinden itibaren 60, 90, 120 ve 180 gün kadar olabilir (Ünüsan ve Canitez, 2014: 267).

Kabul kredili akreditifte ihracatçı malları gönderdikten sonra sevk belgeleri ile birlikte poliçeyi teyit bankası, amir banka veya akreditif amiri tarafından kabul edilmek üzere bankasına verir, poliçe kabul edildikten sonra ihracatçıya geri verilir (Özalp, 2007, 53).

D. Kullanış Amacı Bakımından Akreditifler

Kullanılış amacı bakımından akreditifler devredilebilir Akreditif (Transferable L/C), Karşılıklı Akreditif (Back to Back L/C), Basit Akreditif (Fixed L/C), Bölünebilir Akreditif (Divisible L/C), Kırmızı Şartlı Akreditif (Red Clause L/C), Yeşil Şartlı Akreditif (Green Clause L/C), Rotatif (Döner, Yenilenen) Akreditif (Revolving L/C) olarak tanımlanmaktadır.

Devredilebilir Akreditif lehtarını tarafından üçüncü bir şahsa devredilebilen akreditiftir (Kaya, 2013b: 145). İhracatçının aynı zamanda üretici olmadığı milletlerarası satımlarda, satıcı-ihracatçı üreticiden aldığı malları aynı şartlarda ve fakat farklı fiyatla satmaktadır (Doğan, 2012: 55). İşte bu gibi durumlarda; lehtarın (ihracatçı) ikinci bir lehtara (üretici) akreditifi kolayca devretmesi gerekir (Ünüsün ve Canitez, 2014: 268).

Karşılıklı akreditifler, genellikle transit ticarete, aracı vasıtasıyla yapılan satışlarda kullanılırlar (Kaya, 2013a: 434). Devredilebilir akreditifte olduğu gibi ilk lehtar aracı olarak ihracatını gerçekleştirmekte, ayrıca ithalatçının malların imalatçısını tanumasını, doğrudan imalatçı veya asil satıcı ile satış akdi ilişkisine girmesini istememektedir (Özalp, 2007: 50-51). Karşılıklı akreditifte bankaların riski yüksek olduğu için komisyonu da yüksektir, bu nedenle sınırlı şekilde uygulanmaktadır (Kaya, 2013b: 145).

Basit akreditif bir defa uygulanan, tekrarlanmayan akreditiflerdir. Eğer akreditif metninde rotatif ifadesi yer almaz ise, bu akreditifler adi (basit) akreditif olarak kabul görürler (Ünüsün ve Canitez, 2014: 268).

Bölünebilir akreditif; eğer devredilebilir akreditife 'bölünebilir' ibaresi eklenirse, bu durumda akreditif birden fazla ihracatçıya devredilebilir. İthalatçılar bu tür bir uygulamayı genellikle, birden fazla ihracatçıdan mal ithal etmek zorunda kaldıklarında başvururlar ve akreditifi de ihracatçı ülkedeki temsilcilerine açarlar (Ünüsün ve Canitez, 2014: 270-271).

Kırmızı şartlı akreditif; akreditif tutarının tamamının ya da bir kısmının, muhabir bankaya sevk belgeleri ibraz edilmeden ihracatçıya avans veya peşin olarak ödenmesi şeklinde yapılan bir akreditif şeklidir (Kaya, 2013a: 434). Bu akreditif türü lehtarına bir anlamda kredi imkanı veren bir akreditiftir; henüz akreditif koşulları yerine getirilmeden ve hatta ihracatçı üretime dahi geçmeden, bu akreditif sayesinde muhabir bankasından bir miktar avans alır (Ünüsün ve Canitez, 2014: 271). İthalatçı açısından kırmızı şartlı akreditifin en büyük dezavantajı; ihracatçıdan hiçbir teminat alınmaksızın, sadece makbuz veya benzeri belgeler karşılığında muhabir bankasının ödeme yapmasıdır (Demir, 2010: 49). Bu

durumda ihracatçı yükleme yapmaz ya da almış olduğu avansı muhabir bankasına geri ödemezse, risk ve sorumluluk tamamıyla amir bankaya ve dolayısıyla da amire aittir.

Kırmızı şartlı akreditifin yukarıda açıklanan riski sonucunda ortaya çıkabilecek zararları en aza indirmek için, “yeşil şartlı” akreditif şekli geliştirilmiştir (Ünusan ve Canitez, 2014: 271). Bu akreditif türünde mallar önce bir üçüncü şahsa (depo firmasına) banka adına teslim edilmekte ve ambar teslim makbuzu bankaya verilmek suretiyle karşılığında avans alınabilmektedir (Kaya, 2013b: 145).

2.1 Akreditif Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Bu bölümde bir katılım bankasından elde edilen 2013 yılına ait ihracatta kullanılan akreditifli ödeme verileri incelenmiş, ilgili verilerde akreditif açılan ülkeler, sipariş sayısı, ihracat tutarları, vade ve teyit durumu, teslim şekli ile açılan akreditifin ortalama büyüklüğüne dair bilgiler yer almaktadır.

2.2. Çalışmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı akreditifli ödemelerin bankalardaki güncel uygulamalarının incelenmesidir. Sözü edilen amaç doğrultusunda elde edilen veriler; ülke, ihracat miktarı, sipariş miktarı, vade türü, teyit durumu ve teslim şekline göre incelenmektedir.

Katılım bankasından 2013 yılında gerçekleştirilen ihracatta akreditifli ödeme yöntemine dair elde edilen veriler SPSS 20.0 programında kullanılarak Pearson Ki-Kare testine göre değerlendirilmiştir.

2.3. Bulgular

İhracat tutarlarına göre yapılan sıralamaya göre banka üzerinden en fazla akreditifli mal satılan 10 ülke Gana, Senegal, Yemen, Irak, Lübnan, Çin, İngiltere, Belarus, Katar ve BAE'dir. Bu ülkeleri Cezayir, Türkiye, İsviçre, Suudi Arabistan ve Hong Kong takip etmektedir. Toplam 75 ülkeye ihracat yapıldığı ve bu ülkelerden yaklaşık 462 milyon USD tutarında mal gönderildiği anlaşılmaktadır.

Bankadan ihracat için akreditif açılan ülkeler sıralamasında 12. ülkenin Türkiye olması; yurt içinden serbest bölgelere yapılan ihracatın büyüklüğünü göstermektedir ki söz konusu ihracat yaklaşık 6,3 milyon USD tutarı ile bankanın aracılık yaptığı toplam ihracat içinde % 1,36 payı ile önemli bir meblağı ifade etmektedir.

Elde edilen verilere göre toplam 1048 siparişin içinde 155 siparişle Çin 1. sırada yer alırken Lübnan'ın 80, Cezayir'in 59, Yemen'in 58 ve BAE'nin 44 adet sipariş verdiği görülmektedir. Fark edileceği üzere Çin,

Cezayir, BAE ve Hong Kong gibi ülkelere yapılan toplam satışların tutarı Gana, Senegal, Yemen, Irak ve Lübnan gibi ülkelere yapılan satışlara kıyasla daha düşüktür. En çok sipariş alınan 18. ülke olarak Türkiye'nin ise yurt içinden serbest bölgelere 19 adet siparişi teslim ettiği anlaşılmaktadır.

Ülkelerin toplam ihracat miktarı ile sipariş sayılarına göre incelenmesinin ardından, elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucunda sırasıyla Ülke-Teyit, Ülke-Vade Türü, Vade Türü-Teyit, Vade Türü-Teslim Şekli, Teyit-Teslim Şekli, Vade Türü-İhracat Miktarı, Teslim Şekli-İhracat Miktarı, Teyit-İhracat Miktarı ilişkileri için Pearson Ki Kare analizi uygulanmıştır.

Aşağıdaki tabloda ihracat yapılan ülkelerle teyit durumu arasında Ki Kare bağımsızlık testi yapılarak bu iki faktör arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Akreditifin teyitli yahut teyitsiz olmasının ülke ile olan ilişkisi şu şekilde ifade edilmektedir:

Tablo 1.
Ülke ve Teyit Arasında Ki Kare Testi

	Değer	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık (Çift taraflı)
Pearson Ki Kare	296,046	36	,000
Benzerlik Oranı	320,498	36	,000
Geçerli Veri Sayısı	969		

Tablo 1'de anlamlılık değeri 0,01'den küçük olduğundan H₀ hipotezi güçlü bir şekilde reddedilmektedir dolayısıyla ülke ile teyit durumu arasında % 1 seviyesinde anlamlı bir ilişki olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Yani ihracatta teyit durumu ülkelere bağlı olarak farklılık göstermektedir.

Tablo 2'de ise ihracat yapılan ülkelerle vade türü arasında Ki Kare testi yapılarak bu iki bileşen arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Akreditif bedelinin peşin ödenmesi ya da belirli bir vade içinde ödenecek olmasının ülke ile olan ilişkisi şu şekilde ifade edilmektedir:

Tablo 2.
Ülke ve Vade Türü Arasında Ki Kare Testi

	Değer	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık (Çift taraflı)
Pearson Ki Kare	400,571	36	,000
Benzerlik Oranı	488,209	36	,000
Geçerli Veri Sayısı	969		

Tablo 2'den H₀ hipotezinin güçlü bir şekilde reddildiği böylece

ülke ve vade türü arasında % 1 seviyesinde güçlü bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır.

Aşağıdaki tabloda ise vade türü ile teyit arasındaki ilişkinin varlığı için uygulanan Ki Kare bağımsızlık testinin sonuçları gösterilmiş, müteakiben bu bileşenler arasındaki ilişki yorumlanmıştır.

**İhracatta
Akreditifli
Ödeme
Yönteminin
Değerlendiril-
mesi:
Bir Katılım
Bankası
Örneği**

135

**Tablo 3.
Vade Türü ve Teyit Arasında Ki Kare Testi**

	Değer	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık (Çift Taraflı)	Doğruluk Değeri (Çift Taraflı)	Doğruluk Değeri (Tek Taraflı)
Pearson Ki Kare	1,735 ^a	1	,188		
Sürekli Düzeltme ^b	1,539	1	,215		
Benzerlik Oranı	1,739	1	,187		
Fisher'in Doğruluk Testi				,192	,107
Geçerli Veri Sayısı	1.048				

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 102,56.

b. Computed only for a 2x2 table

Anlamlılık değeri 0,10'dan büyük olduğundan H0 hipotezi kabul edilmekte yani vade türü ile teyit arasında anlamlı bir ilişki olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 4'te ise vade türü ile teslim şekli arasındaki Ki Kare testinin sonuçları gösterilmiştir. Yapılan analizde; kullanılan teslim şekillerinin EXW, FCA, FOB, CFR/CPT, CIF/CIP ve DAP şeklinde olduğu görülmektedir.

**Tablo 4.
Vade Türü ve Teslim Şekli Arasında Ki Kare Testi**

	Değer	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık (Çift Taraflı)
Pearson Ki Kare	93,398	11	,000

Benzerlik Oranı	98,746	11	,000
Geçerli Veri Sayısı	1.048		

İlgili anlamlılık değeri 0,000 olduğundan H₀ hipotezi reddedilmektedir yani vade türü ile teslim şekli arasında % 1 seviyesinde güçlü ve anlamlı bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır.

Aşağıdaki tabloda teyit durumu ile teslim şekilleri arasındaki ilişki için yapılan Ki Kare bağımsızlık testinin sonucu gösterilmektedir:

Tablo 5.
Teyit ve Teslim Şekli Arasında Ki Kare Testi

	Değer	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık (Çift Taraflı)
Pearson Ki Kare	22,803a	11	,019
Benzerlik Oranı	28,075	11	,003
Geçerli Veri Sayısı	1.048		

a. 10 cells (41,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,40.

Tablo 5'ten görüldüğü üzere teyit ve teslim şekli arasında % 5 seviyesinde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Vade türü ile ihracat miktarı arasındaki ilişki için aşağıdaki tablo elde edilmiştir.

Tablo 6.
Vade Türü ve İhracat Miktarı Arasında Ki Kare Testi

	Değer	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık (Çift Taraflı)
Pearson Ki Kare	9,857a	4	,043
Benzerlik Oranı	9,891	4	,042
Geçerli Veri Sayısı	1.048		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 38,70.

Yukarıdaki tablodan anlaşıldığı üzere H₀ hipotezi reddedilmektedir; vade türü ile ihracat miktarı arasında %5 düzeyinde anlamlı bir ilişki mevcuttur.

İhracat miktarının teslim şekilleriyle anlamlı bir ilişkisinin olup olmadığını araştırmak için yapılan Ki Kare testine ait sonuçlar verilmiştir.

Tablo 7.
Teslim Şekli ve İhracat Miktarı Arasında Ki Kare Testi

Tablo 8.
Teyit ve İhracat Miktarı Arasında Ki Kare Testi

	Değer	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık (Çift Taraflı)
Pearson Ki Kare	74,856	4	,000
Benzerlik Oranı	68,628	4	,000
Geçerli Veri Sayısı	1.048		

	Değer	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık (Çift Taraflı)
Pearson Ki Kare	147,434	44	,000
Benzerlik Oranı	128,489	44	,000
Geçerli Veri Sayısı	1.048		

Tablo 7'den anlaşıldığı üzere anlamlılık değeri 0,01'den küçük olduğundan H0 hipotezi güçlü bir şekilde reddedilmekte, yani teslim şekli ile ihracat miktarı arasında çok kuvvetli ve % 1 seviyesinde anlamlı bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır.

Aşağıdaki tabloda ise ihracat miktarı ile teyit durumu arasındaki ilişki ifade edilmektedir:

Yapılan Ki Kare testine göre H0 hipotezi %1 anlam düzeyinde reddedilmekte olup teyit durumu ile ihracat miktarı arasında güçlü bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmanın araştırma problemi uluslararası ticarete bir ödeme aracı olarak kullanılan akreditif uygulamalarının değerlendirilmesi şeklinde ifade edilmiştir. Literatür taramasının ardından bir katılım bankası örnek olay olarak incelenmiş, elde edilen ihracat verileri SPSS 20.0

**İhracatta
Akreditifli
Ödeme
Yönteminin
Değerlendiril-
mesi:
Bir Katılım
Bankası
Örneği**

138

programı kullanılarak Pearson Ki-Kare bağımsızlık testi uygulanarak değerlendirilmiş ve istatistik sonuçlar irdelenerek aralarındaki bağlantılar gösterilmiştir. Çalışma sonucunda katılım bankasından elde edilen veriler ile kurulan hipotezler arasında güçlü ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

Sipariş sayısına göre ihracat yapılan ülkeler sıralandığında toplam 1.048 sipariş alındığı, en çok sipariş veren ülkelerin; Çin, Lübnan, Cezayir, Yemen, BAE, Hong Kong, İtalya, Tunus, Etiyopya, Mısır olduğu ayrıca bu ülkelerin toplam sipariş sayısı içindeki payının % 56,20'lik kısma denk geldiği anlaşılmıştır.

Türkiye'nin, banka tarafından açılan ihracat akreditifleri sıralamasında 12. ülke olması, yurt içinden serbest bölgelere yapılan satışın büyüklüğünü göstermektedir.

Ülke ve vade türü arasındaki ilişki; görüldüğünde ödemeli ve vadeli akreditiflerin kullanılma oranları temel alınarak incelenmiştir. Ülkelerin sağladığı güven, imaj, prestij gibi unsurlarla bağlantılı olarak vadeli akreditiflerin kullanım oranlarında artış görüldüğü, dolayısıyla ülke ve vade türü arasında güçlü bir ilişki bulunduğu vurgulanmıştır.

İhracat yapılan ülkelerle teyit durumu arasında Ki Kare testi yapılmış ve bu iki faktör arasında % 1 seviyesinde anlamlı bir ilişki olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla bazı ülkelere teyit bankasının güvencesi olmaksızın mal satışından kaçınıldığı sonucu çıkmaktadır.

Vade türü ile teyit arasındaki ilişki; görüldüğünde ödemeli (peşin) ve vadeli akreditifler baz alınarak değerlendirilmiş, ister peşin isterse de vadeli akreditiflerde daha çok teyit istenmediği görülmektedir. Yapılan analiz sonucunda vade türü ile teyit arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Vade türü ile teslim şekilleri arasında kurulan hipotez sonucunda bu iki faktör arasında güçlü ve anlamlı bir ilişki olduğu anlaşılmıştır. Buradan uluslararası ticareti gerçekleştiren tarafların vade yapısına göre teslim şekli konusunda farklı seçenekleri tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Teyit durumu ile teslim şekilleri arasındaki ilişki incelendiğinde bu iki faktör arasında % 5 seviyesinde istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Akreditifin teyitli ya da teyitsiz açılmasına göre farklı teslim şekillerinin söz konusu olduğu anlaşılabılır.

Vade türü ile ihracat miktarı arasında yapılan analize istinaden ihracat miktarı arttıkça hem peşin hem de vadeli akreditiflerin sayısının azaldığı görülmüştür. Yapılan istatistiki analize göre vade türü ile miktar arasında % 5 seviyesinde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Teslim şekli ile ihracat miktarı arasındaki ilişki incelendiğinde, aralarında %1 seviyesinde güçlü ve anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. İlgili ihracatın miktarına göre teslim şeklinin de değiştiğine dair kuvvetli bir bağ bulunduğu anlaşılmaktadır.

Teyit durumu ile ihracat miktarı arasındaki ilişki incelendiğinde de söz konusu iki faktör arasında % 1 seviyesinde güçlü ve anlamlı bir ilişki elde edilmiştir.

Dolayısıyla bu anlamda analiz kapsamında önerilen yokluk hipotezlerinin çoğunun reddedildiği ve alternatif hipotezlerin kabul edildiği görülmektedir. Çalışmada yer alan örneklemin diğer yılları ve diğer bankaları kapsayarak genişletilmesinin örneklemin sağlıklı olarak değerlendirilmesi ile hem sektör hem de ülkemiz adına daha faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu yönüyle bakıldığında çalışmanın bulgularının oldukça önemli pratik sonuçları olduğu söylenebilir.

**İhracatta
Akreditifli
Ödeme
Yönteminin
Değerlendiril-
mesi:
Bir Katılım
Bankası
Örneği**

139

KAYNAKÇA

AKGÜÇ, Öztin (2009), *Dış Ticaret Finansmanı*, 2.Baskı, Arayış Basım ve Yayıncılık, İstanbul.

AKGÜÇ, Öztin (2013), *Dış Ticaret Finansmanı*, 2.Baskı, Arayış Basım ve Yayıncılık, İstanbul.

ATAMAN, Ümit ve SÜMER, Haluk (1998), *Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebesi*, 6.Baskı, ALFA Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

CANITEZ, Murat ve BEDESTENCİ, Çetin (2012), *Dış Ticaret İşlemler ve Uygulamalar*, 7.Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.

DEMİR, Belgi (2010), *Uluslararası Bankacılıkta Ödeme Yöntemlerinden Akreditif ve Akreditifte Karşılaşılan Sorunlar İle Çözüm Önerileri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

DİLEK, Marziye (2007), *Dış Ticarete Ödeme Yöntemleri ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DOĞAN, Vahit (2005), *Uluslararası Ticarete Ödeme Aracı Olarak Akreditif*, 2.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

DOĞAN, Vahit (2012), *Uluslararası Ticarete Ödeme Aracı Olarak Akreditif*, 3.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

DOĞU, Süleyman (2003), *Uluslararası Ticaret*, Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No. 4, Bornova-İzmir.

**İhracatta
Akreditifli
Ödeme
Yönteminin
Değerlendiril-
mesi:
Bir Katılım
Bankası
Örneği**

140

EKŞİ, İbrahim Halil (2012), *A'dan Z'ye Dış Ticaret Uygulamaları*, 1.Baskı, Nobel Yayınları, Ankara

GÜRGAN, Özlem (2012), *Uluslararası Ticaret ve Eğitim Sistemindeki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KARAKAYA, Gencay (2015), *Uluslararası Ticarete Akreditif İşlemleriyle İlgili Firmalar Düzeyinde Karşılaşılan Sorun ve Çözüm Önerileri*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KAYA, Ferudun (2013a), *Dış Ticaret ve Finansmanı*, 3.Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

KAYA, Ferudun (2013b), *Dış Ticaret İşlemleri ve Yönetimi*, 4.Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

KOBAN, Emine ve YILDIRIR KESER, Hilal (2007), *Dış Ticarete Lojistik*, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa.

KRING, F. (2010), *Milletlerarası Ticaret Odasının Akreditifle İlgili Son Düzenlemesi Yeknesak Kurallar 600 (UCP 600) ve Uygulamaya Getirdiği Bazı Yenilikler*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 11, Özel S.: 2009, s. 1219-1237.

<http://webb.deu.edu.tr/hukuk/dergiler/dergimiz11-9-ozel/ozel/7%20kring.pdf>,

Erişim Tarihi: 12.11.2014.

MUMCU, Necati (1970), *Dış Ticaret Teorisine Genele Bir Bakış*, İktisadi Gelişme Enstitüsü, Ofset Matbaacılık, İstanbul.

MUSTAFA, Aylin (2010), *Dış Ticarete Ödeme Şekilleri*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZALP, Abdurrahman (2007), *Dış Ticarete Yeni Kurallar UCP 600'm Kullanılması ve Akreditif*, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

ÖZALP, Abdurrahman (2010), *Dış Ticarete Akreditif, Riskler ve UCP*, Türkmen Kitabevi, 2010.

ÖZTÜRK, Nazım (2012), *Dış Ticaret Kuram Politika Uygulama*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

SEYİDOĞLU, Halil (1988), *Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama*, 6.Baskı, İstanbul

TUNAHAN, Hakan (2013), *Uluslararası Ticari Süreçler ve Uygulaması Ders Notları*, Sakarya Üniversitesi.

ÜNÜSAN Ç., CANİTEZ M. (2014), *Dış Ticaret İşlemleri ve Uygulamaları*, 9.Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.

UTKULU, Utku, AYDEMİR, İsmail, ÖZKEN, Ahmet, YILMAZ, Mutlu (2013), *Türkiye'de Dış Ticaret İşlemleri ve Uygulaması*, 4.Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.

İNTERNET KAYNAKLARI

ÇELİK, Ahmet (2014), Dış Ticarete Yeni Dönem - BPO, Erişim Adresi:
<http://www.kto.org.tr/d/file/dis-ticarete-yeni-donem-bpo.pdf>, Erişim Tarihi:
15.05.2016

Dünya Ticaret Örgütü, www.wto.org, Erişim Tarihi: 15.04.2016

Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr, Erişim Tarihi: 15.04.2016

Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 15.04.2016
.tr, Erişim Tarihi: 15.04.2016

**İhracatta
Akreditifli
Ödeme
Yönteminin
Değerlendiril-
mesi:
Bir Katılım
Bankası
Örneği**

MUHASEBE UYGULAMALARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE ÇİN MUHASEBE İKLİMİ

Vasfi HAFTACI

Öğretim Üyesi, Kocaeli Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü, vhaftaci@kocaeli.edu.tr.

Rexiti ZAINİGULİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, mail: zeynure504@gmail.com

Muhasebe
Uygulama-
larını
Etkileyen
Faktörler ve
Çin
Muhasebe
İklimi

141

Özet

Her yaşam alanının kendine özgü iklim özellikleri vardır. Bu iklimi belirleyen pek çok faktör söz konusudur. Coğrafi yapı, topografik yapı, bitki örtüsü, su vb. faktörler o yörenin iklimini belirler. Her iklimde her ürün yetişmez. Yetişen ürünler o yörenin iklim özelliklerinin bir sonucudur. Muhasebede içinde bulunduğu toplumun özelliklerinin yansımaları görülür. Çin’de muhasebe gelişiminin kendine özgü bir yolu vardır, bu özgünlük aynı zamanda tüm dünyayı etkilemiştir. Çin’in ve dünyanın muhasebe gelişim tarihinin üç bin yıllık bir geçmişi vardır. Muhasebe gelişimi sırasında birçok uygulama ve değişiklik söz konusu olmuş, bunlara bağlı olarak çeşitli zorluklar yaşanmıştır. Çalışmada muhasebe uygulamalarına etkili çevresel faktörler üzerinde durulmuştur. Ayrıca Çin’de muhasebe uygulamalarına etkili faktörler Çin muhasebe iklimi başlığı altında özetlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Muhasebe Uygulamaları, Muhasebe İklimi, Abaküs, Çin Muhasebe Kültürü

FACTORS AFFECTING THE ACCOUNTING PRACTICES AND ACCOUNTING CLIMATE IN CHINA

Abstract

Each habitat has its own unique climate. There are many factors that determine the climate. Geography, topography, vegetation, water, etc. factors that determine the climate of the region. Each product will not grow in any climate. Grown products are a result of the climate of that region. In accounting, reflection of the belonged society is also observed. China's accounting development has its own unique way, this specificity has also affected the whole world. The accounting development history of China and The World dates back to three thousand years. Several

implementations and changes had been experienced through the development of accounting, and many difficulties had arose accordingly. This study focused on the effect of environmental factors on accounting practices. In addition, factors affecting the accounting practices in China are summarized under the title of Chinese Accounting Climate.

Keywords: Accounting, Accounting Practices, Accounting Climate, Abacus, China Accounting Culture

Giriş

Muhasebe bir bilimdir ve uygulama alanı çok geniştir. Her bilimin olduğu gibi muhasebenin de kendine özgü tanımları, terimleri, ilkeleri, yasaları, kuralları, yöntemleri, kuramları ve sistemleri vardır; bunlar, bilimi bilim yapan ana öğelerdir. Bunlar, muhasebede yeterince vardır; kısaca muhasebe tartışmaz bir bilimdir (Yazıcı, 2003: 9). Muhasebenin birçok tanımı olduğu gibi genel kabul görmüş ve yazılı birçok kaynakta yer alan şekliyle tanımı ise aşağıdaki gibidir;

Muhasebe; “işletmenin varlıklarında ve kaynaklarında değişme yaratan tamamen veya kısmen mali nitelikteki ve para ile ifade edilebilen ticari işlemlere ait bilgilerin ilgili kaynaklardan toplanması, doğrulukların saptanması, kaydedilmesi, sınıflandırılması, elde edilen sonuçların rapor halinde ilgili kişilere sunulması ve bu belgelerin analiz edilip yorumlanmasıdır(Aktaran: Kutlu, 2008: 51). İşletmelerin mali işlemler olarak nitelendirilebilecek varlık ve kaynaklarında değer değişmeler meydana gelebilir. Bu yüzden sürekli olarak gerçekleşen mali nitelikteki işlemlere ilişkin verilerin toplanıp, analiz edilerek ilgili kişi ya da gruplara sunulması gerekir. Bu görevi yerine getiren sistem ise muhasebedir(Acar ve Tetik, 2012: 9).

Bilimsel açıdan muhasebe, hesapsal kişilerin hak ve sorumluluklarını, sayısal olgular olarak, çift yanlı, denkleşimli ve denetime uygun bir biçimde belirleyen, bunları kendine özgü öğelere uygun delillere dayanarak kanıtlayan, bilgi, anlayış ve erişme alanıdır (Yazıcı, 2001: 8).

Her yaşam alanının kendine özgü iklim özellikleri vardır. Bu iklimi belirleyen pek çok faktör söz konusudur. Coğrafi yapı, topografik yapı, bitki örtüsü, su vb. faktörler o yörenin iklimini belirler. Her iklimde her ürün yetişmez. Yetişen ürünler o yörenin iklim özelliklerinin bir sonucudur. Muhasebede içinde bulunduğu toplumun özelliklerinin yansımaları görülür (Karabınar, 2005: 17).

Günümüzde çoğu ülkede, hükümet muhasebe işlerine etki etmekte ve müdahalede bulunmaktadır. Genelde, muhasebe sistemi hükümet tarafından kurulur ve zorunlu olarak uygulanır. Muhasebe prosedürlerinin mevzuat ile belirlenmesi muhasebe işlerini etkiler.

Çin'in mükemmel ve zengin tarihi mirası içinde muhasebe önemli bir yer tutar. Çin'de muhasebe gelişiminin kendine özgü bir yolu vardır, bu özgünlük aynı zamanda tüm dünyayı etkilemiştir. Çin'in ve dünyanın muhasebe gelişim tarihinin üç bin yıllık bir geçmişi vardır. Muhasebe gelişimi sırasında birçok uygulama ve değişiklik söz konusu olmuş, bunlara bağlı olarak çeşitli zorluklar yaşanmıştır. En ilkel zamanlardan bugüne gelinceye kadar, gerek tam bir muhasebe sistemi oluşturma, gerekse kurallar ve sistemler geliştirme aşamalarında tarih boyunca çeşitli iniş ve çıkışlar yaşanmıştır.

Farklı zamanlardaki ekonomik politikaların muhasebeye olan etkisi farklıdır. Geçmişte, son derecede merkezîleşen planlı ekonomiyi benimseyen Çin'in muhasebe çalışmalarında genel olarak defter tutma, hesaplama ve raporlama esas alınırdı. Muhasebe bu nedenle ekonomideki rolünü etkin bir şekilde yerine getiremiyordu. Ama günümüzde Çin'e özel sosyalist piyasa ekonomisinin kurulması, muhasebenin ekonomi yönetiminde etkin kullanımına yol açmıştır.

Bu çalışmanın ikinci bölümünde muhasebe uygulamalarına etkili çevresel faktörler üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise Çin'de muhasebe uygulamalarına etkili faktörler Çin muhasebe iklimi başlığı altında özetlenmiştir.

I. Muhasebeyi Etkileyen Faktörler

Dinamik bir yapıya sahip olan işletmeler faaliyet gösterdikleri iklim içinde belirli bir yere sahip olmak isterler. Bu sebeple diğer işletmeler ve iklimler ile ilişki kurmak zorundadırlar. Şu halde, işletmelerin varlıklarını devam ettirmeleri iklime uyum sağlama yeteneklerine bağlıdır (Sürmen ve Aygün, 2013: 362).

İşletmelerin öncelikle "iş çevresi" ndeki değişiklikleri yakından izlemeleri gereklidir. İş çevresi ise işletme sahipleri, yöneticiler, çalışanlar, alıcılar ve satıcılardan oluşur. İşletmenin varlığını sürdürebilmesi bu iklimdekilerin beklentilerini karşılmasına bağlıdır. Örneğin, alıcıların arzu ve isteklerinin değişme yönü, yapıdaki farklılıklar işletmelerin yeni kararlar almasını zorunlu kılabilir. Bu yüzden işletme, öncelikle kendi iş çevresini gözetmek ve bu çevredeki değişikliklere göre kendisini yenilemek durumundadır (Sürmen ve Aygün, 2013: 364).

İnsan ihtiyaçlarını karşılamak için iklimden oluşan birçok kaynağı kullanarak üretimde bulunan işletmeler için, nasıl ki mali nitelikteki faaliyetlerin muhasebeleştirilmesi gerekiyorsa, iklim ile ilgili mali nitelikteki işlemlerin de muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. İklimden oluşan sorunların ve aşırı kullanımların önlenmesi için, iklim konularının bir muhasebe sistemi içerisine yerleştirilmesi artık mecburiyet halini almıştır. Böylelikle iklimden oluşan varlık veya kaynakların durumunu, bunların kullanılma biçimini, işlemler sonucu bunlarda meydana gelen değişimleri, ilgili kişi ve kuruluşlara iletebilecek bir bilgi sistemi oluşturulmuş olabilecektir (Kırılıoğlu ve Can, 1998: 43).

Muhasebe faaliyetleri, belirli bir ortamda yürütülür ve muhasebe ortamında objektif gerçeklik vardır, muhasebe iklimi ise, muhasebenin çevredeki sosyo-ekonomik faaliyetler içindeki tüm yönlerle olan ilişkileri ve bu toplumsal ilişkilerin statüsünde yer alan, çeşitli koşullar, tutum, durum ve ortaya çıkan faaliyetlerden elde edilen ortamdır.

II. Muhasebe İklimi Çağrışımı

Herhangi bir şeyinin varlığı ve gelişimi belli bir iklimde olur. Muhasebe insanların uygulama etkinliği olarak varlığın gelişiminde özel bir iklime sahiptir. Muhasebe iklimi bir dinamik iklimdir, farklı zaman, farklı ülke ve farklı reyonlarda farklı özelliklere sahiptir. Dolayısıyla muhasebe ortamı analizinde nispeten statik bir ortam olması önemlidir ve beklenmektedir.

Sosyo- ekonomik yaşamın bir ögesi olarak muhasebe, içinde bulunduğu toplumun değerlerinden sıkı bir şekilde etkilenir. Başka bir deyişle muhasebe, o toplumun sosyolojik gerçekleri çerçevesinde şekillenir. Bu gerçekler muhasebenin kapsamını, görevini ve ona atfedilen önemi belirleyen en önemli etkenlerdir. Bir ülkede muhasebe iklimi değişik etkenlerin etkisi altındadır. Bir diğer ifadeyle; muhasebe iklimi bu etkenler çerçevesinde değişir ve gelişir (Karabınar,2005: 13).

İklim, olguların çevresinde oluşan ortam veya bir olguyu çevreleyen dış koşullardır. Herhangi bir olgu kendisine uygun ortamda mevcut olur, farklı ortamlar aynı olgu için farklı etkiler gösterebilir. Muhasebe faaliyetleri, belirli bir ortamda yürütülür ve muhasebe ortamında objektif gerçeklik vardır, muhasebe iklimi ise, muhasebenin çevredeki sosyo-ekonomik faaliyetler içindeki tüm yönlerle olan ilişkileri ve bu toplumsal ilişkilerin statüsünde yer alan, çeşitli koşullar, tutum, durum ve ortaya çıkan faaliyetlerden elde eden ortamdır. Muhasebe iklimini oluşturan temel faktörler aşağıda yer almaktadır(<http://china.findlaw.cn>).

1. Siyasi faktörler: Belli bir dönemde devletin siyasi fikirlerinin bu dönemdeki muhasebe uygulamalarına etkisi olur. Çünkü siyasi istikrar, ekonomik kalkınma ve yasalara göre yürütülen muhasebe de burada doğrusal bir pozisyonda yer almaktadır, buna karşılık “yönetici iradesi” subjektif ekonomik yasaların yerini alırsa, ekonomik işler tahrip olabilir.
2. Yasal faktörler: Muhasebe faaliyetlerinin etkin işleyişi ise sağlam ve kapsamlı bir mevzuat ortamını gerektirir, hukuk hem muhasebe için standart bir ortam sağlar, aynı zamanda muhasebe faaliyetlerine yön verir, böylece muhasebe faaliyetleri hem koruma hem de düzen altına alınır.
3. Ekonomik faktörler: Ekonomik politika ve ekonomik gelişme seviyesini kapsar. Farklı zamanlardaki ekonomik politikaların muhasebeye olan etkisi farklı olabilir. Ülkede uygulanan ekonomik sistemin yapısı, kapitalist ya da sosyalist yapılanmalar muhasebe uygulamalarına etki eder. Örneğin, herşeyin hükümetin kontrolünde olduğu bir ekonomik ortamda kamuya mali tablo açıklaması beklenmez. Rekabetin yoğun olduğu kapitalist ekonomilerde ise karar alıcılar açısından mali tabloların belirli standartlar dahilinde düzenlenip kamuoyuna raporlanması önem kazanır.
4. Eğitim ve Kültürel Faktörler: Bireysel anlamda bir muhasebecinin eğitim düzeyi ile toplumsal anlamda genel eğitim düzeyi ve kültürel faktörler muhasebeye etki eder. Bir ülkedeki hakim dini inançlar, sosyal ve ahlaki kurallar, o ülkedeki uygulamaları ve uygulayıcıları etkiler (Bkz, Karabınar, 2005: 21-26).
5. Bilim ve teknoloji çevresi: Bilim ve teknoloji de muhasebe iklimini oluşturan önemli bir kısımdır, muhasebe gelişimi üzerindeki etkisi sadece direkt ortaya çıkmadan, giderek belirgin olmuştur. Örneğin, üretim sürecinde olduğu gibi, yeni bilim ve teknoloji kullanarak, maliyet yapısı ve tüketim seviyelerindeki değişiklik gözlemlenebilir. Bir başka ifadeyle, üretim yapılarındaki teknolojik gelişmelere paralel olarak, bilgi işlem sistemlerindeki teknolojik gelişmeler muhasebe işlemlerinde yenilik ve değişimi beraberinde getirir.

Her bilim dalı gibi muhasebe bilimi de faaliyet gösterdiği iklimden etkilenir. Nitekim Belkaoui muhasebenin bir boşlukta gelişmediğini aksine içerisinde geliştiği iklimin özel bir ürünü olduğunu ileri sürmüştür(Aktaran: Sürmen ve Aygün, 2013: 365). Bu tespit muhasebenin ülkelere göre farklılaşmasının nedenlerini ortaya koyması açısından önemlidir. Söz konusu farklılıkların önemli nedenlerinden biri muhasebe ikliminin, muhasebe üzerinde etkili olmasıdır. Bu sebeple muhasebenin içinde yer aldığı iklimin anlaşılması, muhasebenin niteliği ve geleceğini değerlendirmede önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır(Aktaran:

Sürmen ve Aygün, 2013: 366). Tarihsel gelişimi incelendiğinde muhasebenin, iklimden oluşan faktörlerin, ürünü olarak gelişmiş bir bilim dalı olmasının yanında, muhasebe uygulamalarının da çevreden gelen talepleri karşılamaya çalışarak geliştiği ifade edilebilir. Bu gelişmede iklimin etkisi olduğu kadar, muhasebenin kendisini muhasebe iklimine uyumlaştırma çabalarının da etkisi vardır. Muhasebe, tarih boyunca kendi iklimde süregelen bu gelişmelere ayak uydurabilmek ve ihtiyaçları karşılayabilmek için sürekli olarak yeni teori, yöntem, ilke ve kurallar geliştirmek zorunda kalmıştır. Geline noktada muhasebe sadece iklimin bir ürünü değil, iklimin biçimlendiren, işletmelerde ekonomik, sosyal, politik, yasal ve örgütsel kararların alınmasında ve faaliyetlerin yürütülmesinde de etkin rol oynayan bir faktör olarak kabul edilmektedir (Aktaran: Sürmen ve Aygün, 2013: 366).

İklimin muhasebe üzerine etkileri alanında yapılmış olan araştırmaların birçoğunda temel sorun, iklimden oluşan faktörlerin herhangi bir ülkedeki muhasebenin gelişimini açıklamada kullanılıp kullanılmayacağına belirlenmesidir. Muhasebe literatürü incelendiğinde, herhangi bir yerde ve zamanda muhasebenin gelişmişlik düzeyinin nasıl belirleneceği konusunda muhasebe ile ilgilenen bilim adamları arasında bir fikir birliği olmadığı görülebilir (Aktaran: Sürmen ve Aygün, 2013: 366). Bilim adamlarının çoğu, muhasebenin gelişmişlik düzeyini ölçmek için muhasebede kullanılan raporlama uygulamalarını ve çıkar gruplarına yapılan açıklamaları kullanmışlardır. Anılan verilerin kullanılması, uluslararası karşılaştırmalar için uygun olmasına rağmen belirli bir ülkede, belirli bir zaman süresince muhasebenin gelişmişlik düzeyini ölçmek için çok uygun olmamaktadır. Bu durum bilim adamlarını belirli bir ülkede muhasebenin neye veya nelere bağlı olarak değiştiğini ve geliştiğini belirlemeye yönelik araştırmalara yönlendirmiştir. Söz konusu arayışlar muhasebe ve muhasebenin geliştiği iklim ile ilgili araştırmalarının göreceli olarak önemini artırmış, gelinen noktada iklimden oluşan faktörlerin muhasebenin gelişimine etkileri konusu muhasebe literatürünün en önemli çalışma alanlarından birisi olarak ortaya çıkmıştır (Sürmen ve Aygün, 2013: 366).

III. Çin'de Muhasebe İklimi

Toplumsal hayatta gelişmeler kendiliğinden ve hemen gerçekleşmez. Bu kural muhasebenin gelişimi için de geçerli olmuş, dolayısıyla muhasebe de tarihin farklı dönemlerinde, sürekli gelişme ve iyileştirmelerle zaman içinde yavaş yavaş bugünlere gelmiştir. İnsan varlığının başlangıcında muhasebe terimi yoktu, ekonominin sürekli gelişimi ve ilerlemesi, muhasebenin yavaş yavaş filizlenmesine ve

oluşmasına katkı sağlamış, buna bağlı olarak muhasebe aynı ekonomik kalkınmada yol göstericilik ve organizatörlük yapmıştır (<http://wenku.baidu.com>)

Çin'de muhasebe gelişiminin kendine özgü bir yolu vardır, bu özgünlük aynı zamanda tüm dünyayı etkilemiştir. Çin'in ve dünyanın muhasebe gelişim tarihinin üç bin yıllık bir geçmişi vardır. Muhasebe gelişimi sırasında birçok uygulama ve değişiklik söz konusu olmuş, bunlara bağlı olarak çeşitli zorluklar yaşanmıştır. En ilkel zamanlardan bugüne gelinceye kadar, gerek tam bir muhasebe sistemi oluşturma, gerekse kurallar ve sistemler geliştirme aşamalarında tarih boyunca çeşitli iniş ve çıkışlar yaşanmıştır. Muhasebenin gelişme öyküsüne ve gelecekteki muhasebe gelişimine bakıldığında muhasebeyi kalkınma kavramına uyarlayarak, kurumsal gelişme stratejileri geliştirmek ve ulusal ekonomik yapıya uygun Çin muhasebe standartlarını oluşturarak bu standartları uluslararası muhasebe standartlarına yakınsamak, böylece dünya ekonomisinin gelişimi ile Çin ekonomisinin gelişimini uyumlu hale getirmek gerekir (<http://wenku.baidu.com>).

IV. Çin'de Muhasebe Teriminin Ortaya Çıkışı

Çin muhasebesinin uzun bir geçmişi vardır. Özgün ölçüm kayıtları Paleolitik Çağ'ın geç zamanında kaydedilmeye başlanmıştır. Çin muhasebesine ait bulunan yazılı kayıtlar yaklaşık (M.Ö.) 1100 yılından (M.Ö.) 250 yıllarında Xizhou ve Chunqiu hanedanlığı dönemine kadar uzanır. Bu dönemde muhasebe işlemleri, Ling xing (yani dönem içi) hesaplarından Hui zong (yani dönem sonu) hesaplarına kadar üç yıllık plan sistem süreci olarak gerçek ve uygun olmak üzere bulunmuştur (<http://wenku.baidu.com>).

V. Çin Muhasebesinde Abaküsün Kullanılışı

Abaküs basit toplama ve çarpma işlemleri için kullanılan bir alettir. Boncukların sayılması şeklinde çalışır. MÖ 2400 yıllarında Çin'de geliştirilen abaküs, denizaşırı ticaret yapan tüccarlar sayesinde Girit ve Miken bölgelerinden Avrupa ve Amerika'ya yayılmıştır. Abaküs(Suna Pan), Çin halkının geleneksel hesaplama tekniği, Çin ulusunun seçkin kültürel mirası, günlük ekonomik hayattaki vazgeçilmez hesaplama şeklidir. Bu eski hesaplama tekniği muhasebe hesaplarında, muhasebe analizinde ve muhasebe denetiminde geniş bir kullanım alanına sahiptir (<http://wenku.baidu.com>).

Çağdaş hesap makinelerinin ve bilgisayarların atası sayılan hesap aygıtı olan abaküste amaç dört ana matematiksel işlem olan toplama,

çıkarma, çarpma ve bölme yapmaktır. Aritmetik hesaplamaları yapmaya yardımcı bir alet olarak abaküsün bilinen en iyi biçimi Çinlilerin (suan pan'ı) dikdörtgen bir çerçevenin içine gerilmiş teller üstüne inciler dizmesiyle oluşturulan, başlangıçta toprağın içine açılan sıra sıra oluklara dizilen taşlardan oluşan formatıdır (<https://tr.wikipedia.org/wiki>).

VI. Çin'de Abaküsün Kökeni ve Gelişimi

Abaküs, Çin'in dünyaya sağladığı "beşinci büyük buluş" olarak adlandırılmıştır. Abaküs terimi ilk olarak Han hanedanlığı zamanındaki Xu Yue'nin "shu shu ji yi"de ortaya çıkmıştır. Song hanedanlığı zamanındaki ünlü ressam Zhangzerun'un "Qing ming üstündeki nehir resmi"ne, bakıldığında "Zhao Tai Cheng Jia" eczane tezgâhının üzerine bir tane abaküs konulduğu görülür. Abaküs bin yıldan bu yana finans ve ticaret alanları ile insan yaşamında önemli bir rol oynamaktadır. Abaküsün kullanımı ile bilgisayarın kullanımı arasında çelişki yoktur. Çin'in ekonomik yapı ve hizmetleri için aynı zamanda abaküsün özelliklerinden tam olarak yararlanmak gerekir. Şu anda Danıştay tarafından abaküs ikinci sıradaki ulusal somut olmayan kültürel miras kataloğunda yer almaktadır. (<http://wenku.baidu.com>).

Abaküs bir bilimdir. Geçmişteki ekonomik hesaplamalar abaküye bağlıydı. Toplum yaşamının önemli bir kesitini oluşturan ekonomik hayatta abaküs bugün bile hâlâ önemli bir rol oynamakta, finansal hesaplama aracı olarak kullanımını sürdürmektedir.

Çin'de muhasebe hesaplamaları abaküsten ayrılamaz. Bilindiği gibi, muhasebe işlerinde büyük miktarda veri düzenleme işlenecek olursa muhasebe belgelerini doldurma, stokları ve diğer envanter bilgilerini hesaplama, ayrıntılı hesapları kaydetme, raporlama ve toplam hesaplama gibi işlerin tümü abaküyle yapılır. Böylece çoğu işletmelerde sınırlı muhasebe personeli ile yoğun günlük muhasebe işlerinin zamanında tamamlanması ve muhasebe personelinin verimli çalışması sağlanır (<http://wenku.baidu.com>).

Günümüzde Çin'de bazı üniversitelerde mesleği muhasebe olan öğrenciler mezun olmadan önce abaküs yada bilgisayar muhasebesi sertifikası almak zorundadır. Yani, amaç gelecekteki muhasebecilerin mükemmel bir muhasebe bilimine sahip olmasıdır. Ayrıca, mesleği muhasebe olmayan, işletmenin başka bir anabilim dalında ya da iktisat alanında çalışanların da abaküs sertifikasının olması önemli bir hâlâ gelmiştir.

VII. Çin'de Muhasebe Kayıtları

Çin’de muhasebenin gelişmesi kimi kavramlardan esinlenilerek başlamış ve gelişme göstermiştir. Bu kavramlar kendi içinde ejderhanın ağzındaki rüzgâr ve su, çevre ve kültür, hareketli eylemsizlik, kaligrafi başlıkları altında toplanabilir.

Ejderhanın Ağzındaki Rüzgâr ve Su: Çin Muhasebesi

Çin erken dönem muhasebesi Xia hanedanlığına, yani milattan önce 2206 ile 1766 yıllarına kadar gider. Çin’de bugün hâlâ kullanılan terimler o dönemden gelmiştir. İlk muhasebe kayıt şekilleri bu dönemde oluşmuş ve yavaş yavaş Çin tarihi boyunca, Çin muhasebesi çeşitli değişimlere uğrayarak günümüze kadar gelmiştir (Aktaran: Solaş ve Ayhan, 2007: 192).

Çin Muhasebe Çevresinde Kültür Etkisi

Çin hakkındaki temel argümanlara bakıldığında kültür unsurunun iki kategoriye ayrıldığı görülür: Bunlar sırasıyla Konfüçyüsçülük ve Budizm felsefesine dayanan ve nesilden nesile aktarılan gelen geleneksel kültür ve 1949’la birlikte sosyalist yapının yönlendirdiği modern kültürdür. Sınıf karakterleriyle birlikte muhasebe karakteri üzerindeki argümanlara ve politik kaynaklara rehberlik eden muhasebe sınıf teorisi, muhasebenin temel düşüncesi, kurumsal yapısı haline gelen ve muhasebe uygulamalarının nereye doğru gelişeceğine ön ayak olan Marksizm ideolojisi ve muhasebe mesleği ile muhasebeciyi birbirinden ayıran Kültür Devrimi’dir (Aktaran: Solaş ve Ayhan, 2007: 192).

Hareketli Eylemsizlik: Çin’in Anahtar Değerleri

Kültür etkileri açısından Çin mercek altına yatırıldığında, muhasebe davranışının yıllar boyu süren tarihi kültürel değişimden nasıl etkilendiği konusunda eşsiz ve az rastlanır bir örnek mevcuttur. Çin, kültürel değerler olarak Konfüçyüsçülüğü, Feng Shui’yi ve Budizm’i ruhunda, dilinde ve terbiyesinde muhafaza etmiştir. Örneğin bir bakıma Çinli uygulamacıların, muhasebede belirsiz olaylar karşısında tutucu davranış sergilemesinin Konfüçyüsçülüğün “orta yol” anlayışından geldiği düşünülmektedir. Konfüçyüs öğretileri arasında tarihi korumak bir sorumluluktur, dolayısıyla mevcut muhasebe kayıtları Konfüçyüs uygulamaları doğrultusunda bu tarihin parçası olarak ifade edilmektedir (Aktaran: Solaş ve Ayhan, 2007: 193).

Rüzgâr ve Suyun Tenindeki Kaligrafi: Çin Defter Kayıt Teknikleri

Çin tek taraflı girdi-çıkıtı kayıt yöntemini Zhou zamanında(M.Ö. 1066-M.Ö. 771) devlet muhasebesinde kullanılmıştır; diğer yöntemlerin içinde bu yöntemin yürürlükte kalması ancak on dokuzuncu yüzyılın ortasına kadar olmuştur. Yöntemin üç ana özelliği vardır. İlki kayıt sembolü olarak girdi anlamına gelen 'Ru' ve çıkıtı anlamına gelen 'Chu ' Çince karakterlerinin kullanılmasıdır. İkincisi hesapların günlük defterde(Gao Liu) ve büyük defterde(Zong Qing) sınıflanmasıdır. Üçüncüsü hesapların üç kolonda kontrol edilmesidir (cari olarak teslim alınanlar-ödemeler=denge) (Aktaran: Solaş ve Ayhan, 2007: 193).

Üç kademeli defter kayıt yöntemi İhtiyaç nedeniyle yaklaşık olarak on beşinci yüzyılın ortalarında icat edilmiştir. Bu yöntem, on beşinci yüzyılın geç döneminde dört kademeli yöntemin geliştirilmesini sağlamıştır; bu Çin'deki ilk çift taraflı sistem olup on dokuzuncu yüzyıla kadar pek geniş olarak kullanıma geçememiştir. On dokuzuncu yüzyıldan önce Çin muhasebe sistemi temel olarak, caoliu günlük defter, xiliu' jurnal, zongqing' büyük defter gibi hesap defterlerini esas almıştır. İşlemler caoliu'ya günlük deftere kayıt, daha sonra xiliu'ya transfer ve sonunda zongqing'e büyük deftere kayıt aşamalarını takip etmektedir. Son görev de muhasebe raporunun hazırlanmasıdır. El yazısıyla günlük deftere kaydedilen hesaplar, daha sonra caoliu'dan xiliu'ya geçirilirken düzenli ve sınıflandırılmış bir şekilde kaydedilmektedir (Aktaran: Solaş ve Ayhan, 2007: 194).

Çin rakamları birbirini takip eden hanelere bağlı bir yazım ilkesine sahip olmadıkları için sıra değerleri birbirine karışmakta, on-yüz-bin gibi sayıların basamaklarının hizası tutturulamamakta ve bu yüzden imkânsız olmasa bile sayıların hesabını tutmak oldukça zorlaşmaktadır. Bu zorluğu aşmak için Çinliler, hesaplamalarını abaküsle yapmışlardır (Solaş ve Ayhan ve 2007: 194).

Shizufa' dört – kolon yöntemi, sanjiao zhang' üç kademeli defter kayıt sistemi, longmen zhang' ejderha kapısı defter - kayıt sistemi ve shijiao zhang' dört kademeli defter – kayıt sistemi Çin'in Qing dönemine ait(M.S. 1644- M.S. 1911), tipik geleneksel muhasebe metodolojileridir; dört sütun dengeleme metodu aslında Tang hanedanlığının orta evresinde görülmüş, tek taraflı kayıt sistemine göre çalışan bir defter kayıt sistemidir ve alttaki şu eşitliğe dayanır:

$$J+x-k=s$$

J=jinguang (Bir önceki sütun işleminden veya periyottan alınan karşılık)

X= Xinshou (Şimdiki sütun işleminin veya periyodun yeni alındı kaydı)

K= Kaichu (Şimdiki sütun işleminin veya periyodun harcama kaydı)

S= Shizai (Cari dönemin sonunda hesabın kapatılması ve dengenin sağlanması)

Bu dört kolon ve dört temel değişken sanki bir binanın dört sütunu gibidir. Burada muhasebenin esas fonksiyonu kâr ölçümü olarak görülmektedir; ancak esas olan varlığın korunmasıdır ve hesaplamadaki dengenin varlıklar yönünde olmasıdır (Aktaran: Solaş ve Ayhan, 2007: 194).

Üç kademeli defter kayıt sistemine bağlı olarak geliştirilen “*dragongate bookkeeping-ejderha kapısı defter kayıt sistemi*”, Ming ve Qing hanedanlıkları döneminde kullanılmaya başlanmıştır. Ana özellik olarak şu denge eşitliği esasına dayanır(Aktaran: Solaş ve Ayhan, 2007: 195).

Jin(Gelirler) – Jiao(Harcamalar - Yin) = Cun(Varlıklar-Yang) – Gai(Özsermaye ve Yükümlülükler).

Bütün kayıtlar; jin, jiao, cun ve gai ana başlıklarına göre sınıflandırılarak yapılmış, bütün işlemler büyük deftere çift taraflılık esasına göre kaydedilmiş ve büyük defterden Jin- Jiao(Gelir-Harcama) ve Cun-Gai(Varlık-Özsermaye-Yükümlülük) raporları olmak üzere iki raporlama şekli ortaya çıkarılmıştır. Kâr zarar rapor hazırlayıcısı tarafından bir muhasebe periyodu içinde toplam jin ve toplam jiao karşılaştırılarak bulunmaktadır; keza benzer karşılaştırma toplam cun ve toplam gai için de yapılmaktadır. Kâr göstergeleri eşitliğin iki tarafındaki eşleştirme sürecine bağlı olarak üretilmektedir; bu sürece hesapları kapatmak anlamında he longmen denilmektedir. Süreç önemlidir; çünkü eş zamanlı olarak kayıtların tamlığı ve kesinliği kontrol edilirken özel bir değer olarak kâr zarar durumu ortaya konmaktadır (Solaş ve Ayhan, 2007: 195).

Çin muhasebe gelişimi içinde önemli bir kilometre taşı on sekizinci yüzyılda kullanılan dört kademeli defter kayıt sistemidir. Bu sistem aynı zamanda Tiandi Panzhang, yani yer ve gök yöntemi olarak da bilinir(Aktaran: Solaş ve Ayhan, 2007: 195). Bu sistem diğerlerine göre daha iyidir. Daha geniş bir hesap sınıflandırmasına sahiptir ve genel hesaplarla bağlantılı kayıtlar daha iyi bütünleştirilmiştir; bunun nedeni daha geniş hacimdeki ve daha karmaşık yapıdaki ticari işlemlerle baş edebilecek bir sistem kurmaktır(Aktaran: Solaş ve Ayhan, 2007: 195).

Defter Kayıt Sistemini Oluşturan Kültürel Etki

Ekonomik faaliyetin içeriği ve ölçeği değiştiğinde Çin'deki muhasebe kayıt sistemi de değişim içinde olmaktadır. Araştırmacılardan Lin'in izlenimlerine göre Çin muhasebe tarihi tarandığında, önemli olan unsurun hesapların varlıkları, yükümlülükleri, öz sermaye veya kazançlar olarak ayrılmasının olmadığı; daha çok kayıtlarda nakit akışlarının içerden dışarıya ve dışarıdan içeriye olarak dengesinin gözlenmesi olduğu ortaya çıkmıştır. Feng Shui'nin etkisinde ise muhasebe bilgisinin Yin & Yang ilkelerine bağlı olarak değerlendirilmesi ve yorumlanmasıyla özdeş olduğu düşünülmektedir(Aktaran: Solaş ve Ayhan, 2007: 196).

VIII. Çin'de Muhasebe Ajansı

Muhasebe ajansı, her kamu biriminin içinde ayarlanan muhasebe konularına özel kuralları oluşturan, muhasebe personelinin eğitim ve çalışma kuralları ile kamu ve özel sektör muhasebe faaliyetleri için esas sorumlu olan kurumdur. Çin'in muhasebe organları: muhasebe çalışmalarının sorumlu kamu iş idareleri muhasebe ajansı, yerel idare muhasebe ajansı ve şirketlere ilişkin muhasebe organizasyonunu sağlayan birimleri kapsar(<http://baike.baidu.com>). Tipleri şu şekildedir:

Kamu İş İdareleri Muhasebe Ajansı:

"Muhasebe Kanunu" ile hükme bağlanmıştır. Mali departman devletteki tüm muhasebe çalışma organlarından sorumludur. Yerel yönetimler ise kendi alanındaki muhasebe ajanslarından sorumludur. Devletin her düzeydeki idari bölümlerinde, muhasebe bölümü, şubesi ve ofis şeklinde düzenlemeler bulunur. Bu görev esasen Maliye Bakanlığı sorumluluğu altında muhasebe bölümleri tarafından yerine getirilir. Maliye Bakanlığı'nın muhasebe bölümü içinde kurduğu "Muhasebe Standartları Komitesi", Muhasebe standartlarının araştırılması ve geliştirilmesinden sorumludur, muhasebe bölümü aynı zamanda muhasebe sistemine ilişkin diğer çalışmalardan sorumludur. Devlet yönetim bölümünden, muhasebe kurumları ile ilgili görevleri ise alt birimlerdeki muhasebe çalışmalarına organize etmek, rehberlik ve denetleme yapmak; ilgili birimler bildiren finansal tabloları incelemek ve toplamak; bu birimin üst ve alt birim arasındaki ödeme ve ödenekleri hesaplamaktır(<http://baike.baidu.com>).

İdari kurumlardaki (Yerel İdarelerdeki) muhasebe ajansı

İdari kurumlarda yer alan muhasebe ajansı, birimin bütçe fonlarının akılcı kullanımına güven sağlamak için, sadece gelir ve gider hesaplama

zamanında hesaplama ve raporlama gereksinimlerini karşılamaz, aynı zamanda iç kontrol ilkelerini takip eder. Günümüzde, idari ve kamu birimler muhasebesi ile şirketler muhasebesi ekonomik faktörlerin etkisi altındadır. Çin'in siyasi reformu derinleştirilmesi ile tam bütçe hesaplayan idari kurumlar yavaş yavaş azalmaktadır. Bu durumda devlet organlarından ayrı olan başka kurumların çoğu kurumsal özel yönetim ilkelerine ve hesaplaşma yöntemlerine başlamıştır. (<http://baike.baidu.com>).

Şirketleri (iş birimlerini) düzenleyen muhasebe ajansı

İş birimleri ayarlayan muhasebe kurumlarını anlamadan önce iş birimlerini anlamak gerekmektedir. İş birimi, öz finansman, bağımsız çalışma ve kendini geliştirme kâr birimidir. Kâr amacı ile çok sayıda ve karmaşık işlemleri olan kurumlar muhasebe işlerinde gerekli değişiklikler yaparak muhasebe hizmetinin ilerlemesine katkı sağlamışlardır (<http://baike.baidu.com>).

IX. Muhasebe Meslek Örgütlenmesi

Muhasebe meslek örgütlenmesi; işletmelerde muhasebe işlerinin iyi yönetilmesi için yapılması gereken düzenlemeleri, muhasebe kurumlarını ve muhasebe personeli ile muhasebe bilgi üretim sisteminin gereksinimi olan muhasebe kurallarının neler olduğunu, muhasebe sistemi hizmetlerinin normal olarak yürütülmesi için gerekli güvenlik önlemlerinin neler olduğunu belirler (<http://baike.baidu.com>). Muhasebe meslek örgütlenmesi aşağıdakileri içerir:

- Serbest muhasebe ofislerinin ayarlanması
- Muhasebe personelinin hazırlığı
- Muhasebe personelinin görev yetkisi
- Muhasebe işlerinin şartnamesi
- Muhasebe düzenleyici sistem formülleştirmesi
- Muhasebe arşivlerini gözetmek
- Bilgisayar muhasebesi, vb.

Bu bağlamda Çin'de muhasebe meslek örgütünün çalışma ilkeleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir(<http://baike.baidu.com>):

Örgütün muhasebe işlerini organize etmesi için, devletin muhasebe ilkelerine uygun hareket etmesi gerekir. Yani muhasebe işleri örgütü çeşitli mevzuat ve yasaların kısıtlaması altındadır. Örneğin, "muhasebe kanunu", "baş muhasebeci yönetmeliği", "temel muhasebe hizmet standartları",

“muhasebe profesyonel görevleri deneme yönetmeliği”, “muhasebe arşivler idare tedbirleri”, “ bilgisayar muhasebesi idare tedbirleri” bu noktada listelenebilir.

Örgüt, her şirketin kendi üretim ve yönetim özelliklerine göre muhasebe işlerini organize etmesini, şirketlerin kendi özelliklerine göre muhasebe sistemlerini kurmasını ve muhasebe örgütlenmesini yapmasını teşvik eder ve şirketlerin muhasebe personeli ile pratik düzenleme yapmalarını önerir.

Muhasebe çalışmalarının yasalara uygun olarak yapıldığını kontrol etmek, muhasebe çalışma verimine önem vermek, çalışma süresini azaltmak ve maliyetlerden tasarruf etmek, muhasebe örgütünün diğer çalışma ilkelerindedir.

Çin’de Muhasebe Meslek Örgütü aşağıdakileri kapsar:

- Çin Yeminli Mali Müşavirler Derneği
- Çin Baş Muhasebeci Derneği
- Muhasebe Derneği

• Çin Yeminli Mali Müşavirleri Derneği, “Çin Halk Cumhuriyeti Yeminli Mali Müşavir Kanunu” na ve “Sosyal Kayıtlı Örgütlerin İdare Yönetmelikleri”ne tabi, Çin Yeminli Mali Müşavir sektöründeki özdenetim idari kuruluşudur. Çin Baş Muhasebeci Derneği, Maliye Bakanlığı’nın sorumluluğunda olan bölgeler, sektörler, meslekler arasında, kâr amacı beklemeyen ulusal toplum kuruluşudur. Birim üyeleri ağırlıklı olarak iller, belediyeler, özerk bölgeler, belediyeler birliği, merkez işletmeleri, kurumlar, büyük, orta ölçekli şirketler hem de belirli bir büyüklüğü sahip özel işletmeleri kapsar. Bireysel üyeler esas olarak, işletmeler, idari kurumların baş muhasebecisini ifade eder. Çin Muhasebe Derneği 1980 yılında kurulan, Maliye Bakanlığı’na ait olan, devlet muhasebe sektöründeki çeşitli muhasebe örgütleri hem de muhasebe teorisi, yani muhasebecilerin akademik uygulamaları, profesyonelliği, kâr amaçlı olmayan ticari örgütlemeler ve devlet kurumlarıyla irtibata geçen, iş ve akademik alanındaki bir bağlantı ve köprüdür. Muhasebe reformu ve uygulama görüşündeki üst platformdur(<http://zhidao.baidu.com>).

X.Muhasebe Çalışma Örgütünün Önemi

Muhasebe çalışma örgütü, serbest muhasebe ofislerinin ayarlanması, muhasebe personelinin çalışma koşullarının belirlenmesi, muhasebe düzenlemelerinin formüle edilmesi ve uygulamaları, muhasebe arşivlerinin takibi işlerini yapar. Muhasebenin bilimsel olarak organize

edilmesinde, muhasebe fonksiyonlarının tamamlanmasında, muhasebe amacını gerçekleştirmede, muhasebenin ekonomik sistemdeki rolünün yürütülmesinde çok önemli bir öneme sahiptir. Bir başka deyişle, aşağıdaki üç özelliğe sahiptir(<http://baike.baidu.com>).

Muhasebe işlerinin kalitesi ve verimliliğin artması noktasında faydalıdır.

Şirketlere ekonomi, finans, bütçe ve diğer sektörel konularda danışmanlık açısından faydalıdır.

Makroekonomik göstergelerin oluşturulması noktasında muhasebe ofisleri ile birlikte çalışma konusunda yararı vardır.

XI. Çin’de Muhasebe İklimini İyileştirme Önemleri

Çin’de muhasebe gelişimi nispeten yavaş olmuştur, bunda muhasebenin kendi nedenlerinin dışında, Çin’in muhasebe iklimi de etkili olmuştur. Eğer Çin’de muhasebe uygulamalarının gelişme hızının artması isteniyorsa, Çin’in muhasebe ortamı iyileştirilmelidir. Bunun yolları;

1. Üretim güçleri üst düzeyde oldukça, muhasebe uygulamalarını geliştirme olasılığı da yüksek olacaktır. Günümüzde, Çin’in üretim güçlerini geliştirmek ve Çin’in sosyalist piyasa ekonomik sistemini iyileştirmek için, tam bir piyasa organizasyonu kurmak, adil rekabeti şekillendirmek, vergilendirme reformunu hızlandırmak, aktif vergi sistemi ve kârı teşvik etmek, şirket vergi sistemi ve muhasebe sistemini reforme etmek gerekir. Ayrıca şirketlere danışmanlık yapma ve faaliyet denetimi anlamında yeminli mali müşavirlik mesleğini geliştirmek de önemlidir. Bununla birlikte işletmeleri gerçekten yönetsel anlamda bağımsız çalışacak şekilde, kendi kendine finansman kaynağı sağlayacak şekilde organize etmek gerekir. Bunun için adil, verimli, açık birleşik bir sermaye piyasası kurmak ve finansal tahvillerin işlemini tüm ülkede uygulamak, finansal varlıkları çeşitlendirmek, kullanılmayan fonları düzenlemek, işletmelerin kullanımına yardımcı olacak şekle getirmek gerekir (<http://china.findlaw.cn>).

2. Hükümetin sosyal yöneticiler fonksiyonu ile sermaye sahiplerinin fonksiyonunu ayırmak gerekir. Devlet kurumları şirketin ticari yönetim işlerine müdahale etmemelidir. Sosyal toplum yöneticisi uygulaması yerine, devlet şirketin ticari iş çevresinde konumlanarak piyasa düzenini kurmalı, siyasal iktidarı kullanarak makro-ekonominin düzenleme rolüne dikkat etmelidir. Devlet yönetim gücünü kullanarak, ekonomik, yasal ve

diğer yollarla çeşitli şirketler ve meslekler arasındaki, çeşitli ekonomik alanları koordine etmelidir. Fiyatlar, faiz oranları, vergi, döviz ve diğer ekonomik konuları kullanarak ekonomiyi düzenlemelidir. Bazı hükümet kurumları sermaye sahibi olarak piyasaya katılıp doğrudan/dolaylı olarak ticari işlemlere katılırlar. Oysa devlet, kamu kaynaklarını, rasyonel tahsis yoluyla, yatırım veya transfer harcamaları yoluyla, öncelik sırası ve miktarıyla sosyal yatırımlara yönlendirmelidir (<http://china.findlaw.cn>).

3. Çin'in muhasebe meslek eğitimini güçlendirip, muhasebe bilgi kullanıcılarının da muhasebe bilgilerini yükseltmek için, bir yandan, sosyal topluma faydaları olmayan, sadece kendi ekonomik çıkarlarını düşünen kişiler olmasını engellemek, çeşitli meslek eğitim kursları organize etmek de önemlidir. Diğer yandan, profesyonel muhasebe gücüne sahip kuruluşları ve muhasebe kurumları tarafından düzenlenen çeşitli eğitim programları ve mesleki eğitim kurslarını teşvik etmek gerekir(<http://china.findlaw.cn>).

XII. Çin'de Muhasebenin Küreselleşmeye Uyum Sağlaması

Çin'de 1990'lı yılların başlarından itibaren yerel muhasebe standartlarını IFRS'ye (International Financial Reporting Standards) uyumlaştırma konusunda başarılı çalışmalar yapılmaktadır. Bu ülkede GAAP (Generally Accepted Accounting Principles) konusunda 1998 yılında yapılan temel reform, Çin Muhasebe uygulamalarını IFRS uygulamalarına etkili şekilde uyumlaştıramamıştır. Farklılıkların temel nedeni olarak kurumsal altyapı eksikliği gösterilmektedir(Aktaran: Çankaya, 2007: s. 143). Çin hükümeti ulusal muhasebe uygulamalarını IFRS uygulamalarıyla uyumlaştırmak amacıyla 2001 yılında reformlar gerçekleştirmiştir. Bu reformlar, özellikle muhasebe uygulamalarının uyumlaştırılmasında yönetimlerin fırsatçı davranışlarının etkisini azaltmak amacıyla yönelik bir uygulama mekanizması yayınlamıştır. Bu mekanizma ile Çin GAAP ve IFRS uygulamalarına uygun olarak açıklanan kârlar arasındaki farklılıkları azaltmak amacıyla sahiptir. Kurumsal yönetim alanında gerçekleşen reformlar sonucu Çin GAAP ve IFRS uygulamalarına göre oluşan kârlar arasındaki farklılıkların 2002 yılından itibaren azalmaya başladığı görülmektedir(Aktaran: Çankaya, 2007: 139).

Sonuç ve Değerlendirme

Çin ekonomisinin küreselleşmesi son yıllarda uluslararası muhasebeye uyum sağlama hızını artırmıştır. Bu durum yabancı sermayeli şirketlerinin uluslararası mali tablo kullanarak işlem yapmasına yardımcı

olmuştur. Şu anda dünyada yabancı yatırımları en fazla çeken ülke Çin olarak kabul edilmektedir. Bu durumda Çin ekonomisinin kalkınmasında önemli faktör olan muhasebenin gelişimine ve rolüne acil ihtiyaç var olduğunu tartışmaya gerek yoktur. Bu konuda ilgili yasalar, kurallar, ilkeler şeklinde gerçekleşen çalışmalar gelişme hızını olumsuz durumdan olumlu duruma döndürmüştür. Bu çalışmalara uluslararası muhasebe standartlarına uyum süreci pozitif katkı sağlamıştır. Ama yine de Çin ekonomisinin kalkınmasında özel durumlar olduğundan bazı sıkıntılar devam etmektedir ve çözülmeye çalışılmaktadır. Çin muhasebe sistemi, dünya ekonomisinin küreselleşmesinde önemli yer tutmaktadır.

Herhangi bir şeyinin varlığı ve gelişimi belli bir iklimde olur. Muhasebe insanların uygulama etkinliği olarak varlığın gelişiminde özel bir iklime sahiptir. Muhasebe iklimi bir dinamik iklimdir, farklı zaman, farklı ülke ve farklı koşullarda farklı özelliklere sahiptir. Dolayısıyla muhasebe ortamı analizinde nispeten statik bir ortam olması önemlidir ve beklenmektedir.

İktisadi açıdan gelişmiş ülkelerde muhasebe kendine özgü kavram, yasa, ilke, yönetim, kural ve sistemleriyle kendi alanında ayrı bir bilim olarak tanınır ve ona büyük ölçüde önem verilir, muhasebeci de kendi mesleğinden gurur duyar.

Çin'in mükemmel ve zengin tarihi mirası içinde muhasebe önemli bir yer tutar. Çin'de muhasebe gelişiminin kendine özgü bir yolu vardır. Bu özgünlük aynı zamanda tüm dünyayı etkilemiştir. Çin'in ve dünyanın muhasebe gelişim tarihinin üç bin yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. Muhasebe gelişimi sırasında birçok uygulama ve değişiklik söz konusu olmuş, bunlara bağlı olarak çeşitli zorluklar yaşanmıştır. En ilkel zamanlardan bugüne gelinceye kadar, gerek tam bir muhasebe sistemi oluşturma, gerekse kurallar ve sistemler geliştirme aşamalarında tarih boyunca çeşitli iniş ve çıkışlar yaşanmıştır.

Günümüzde yaşamın herhangi bir tarafı iktisada bağlıdır, iktisat ise muhasebeye bağlıdır. Muhasebe hizmetinin ilerlemesi ise kaliteli ve yüksek eğitime sahip olan muhasebeciye bağlıdır. Bundan dolayı Çin mesleki eğitiminin güçlenmesi yüksek derecede önem taşımaktadır. Muhasebe bilgi kullanıcılarının muhasebe bilgilerini yükseltmek için, bir yandan, sosyal topluma faydaları olmayan, sadece kendi ekonomik çıkarlarını düşünen kişilerin olmasını engelleyen ve onların niteliklerini arttıran çeşitli meslek eğitim kursları organize edilmiştir. Çin'in muhasebe eğitiminin amacı çoklu donanımlara sahip muhasebe personeli yetiştirmektir.

Genel olarak, siyasi istikrar, ekonomik kalkınma, ekonomik yasalara göre yürütülür ve muhasebe bu düzen içinde önemli bir rol oynamaktadır.

Kaynakça

- Acar, D ve Tetik, N. (2012). Genel Muhasebe. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çankaya, F. (2007). Uluslararası Muhasebe Uyumunun Ölçülmesine Yönelik Bir Uygulama; Rusya, Çin ve Türkiye Karşılaştırılması. İİBF İşletme Bölümü ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt3, Sayı 6. 2007; ss127-148.
- Karabınar, S. (2005). Kültür – Muhasebe Etkileşimi Açısından Muhasebe İklimi – Muhasebeye Kültürel Bakışlar. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kırlioğlu, H ve Can, A. V. (1998). Çevre Muhasebesi. Değişim Yayınları.
- Kutlu, A. H. (2008). Muhasebe Meslek Ahlakı. Ankara: Nobel Basımevi.
- Solaş, Ç ve Sinan, A. (2007). Çin Muhasebesinin ve Defter Kayıt Tekniklerinin Oluşumu Üzerinde Kültür Etkisi. Muhasebe ve Finansman Dergisi, 189-197, veri tabanı.
- Sürmen, Y. ve Aygün, D. (2013). Muhasebe Çevresi ve Çevrenin Muhasebeye Etkisi. Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi. Gümüşhane Üniversitesi Sayı 17.
- Yazıcı, M. (2001). Muhasebe Bilim öğeleri. İstanbul: MÜ-İİBF-Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınevi.
- Yazıcı, M. (2003). Kurumsal Muhasebe Denetimi. İstanbul: Süryay Sürekli Yayınları.
- http://china.findlaw.cn/jingjifa/kuaiji/kjflw/41137_2.html, 21-02-2016
- <http://wenku.baidu.com/link?url=01FeqdhIvcBkDRfSLw21poFvXL4ACoLOy01nR2ayytTuO45a1vy7nCPbdISqzmsGn2GC7Gi3GKx77JYtanTlhpjXdOWfimVKEwMTSnTHZRW>, 20.03.2016
- http://baike.baidu.com/link?url=6VEqtVR0_cRk5giimRvG_ygRLUmJUjhltaRzFGO_PcI20f-rUr_rn7CDqUou5Pvr7tOg-F_s-SvVBAEfRBrDR, 12-01-2016.
- http://baike.baidu.com/link?url=f_2t22AmRnaOm2sYJ5rb5Njoj3A8LyDtRY1Vcltp0wzwCh9_K4yT1xYGyQCnR001S4b5uhxOKEK-wy8DngvNJa, 13-01-2016.
- http://zhidao.baidu.com/link?url=NWgwej_meoI0p7dZgUV9I6kOKZ6sVsvXjxf6i028gi0SEiF8i7JlwsOsYZRvEvkyZGBeNDM8jnmFy5YfMa, 13-01-2016
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Abak%C3%BCs> 19.11.2015